

SZOCIÁLIS SZEMLE

SZERKESZTI:
ERŐDI-HARRACH BÉLA

T A R T A L O M

É R T E K E Z É S E K

LAKY DEZSŐ: A legkisebb gazdasági munkabérek	89
NINO FALCHI: A fasizmus agrárpolitikája	95
IBRÁNYI ISTVÁN: Az olasz korporatív rendszer tulajdonjogi felfogása	100
IFJ. ERŐDI-HARRACH BÉLA: Az Egán-jelentés negyven év előtt és ma.....	104
VISKI LÁSZLÓ: Az iparfelügyelet szervezetére vonatkozó nemzetközi egyezménytervezet	112
vitéz NÓVÁK ERNŐ: A sebészet társadalmi vonatkozásai	116

SZOCIÁLIS FIGYELŐ

A Munkásakadémia megnyitása a Szociálpolitikai Intézetben	120
Kárpátalja kulturális szociális élete. I. Az elmúlt húsz év iskolapolitikája (Kolb Béla)	122
Gyógyítható...? (Somogyi Zsigmond).....	124
Hozzászólás két rádióvitához: 1. Vissza kell-e szorítani a nőt a kenyérgyártásból? 2. Javul-e a munkásember sorsa? (Vértes István)	125
A székesfővárosi iskolai gondozónővérek munkája (Dr. Massanek Gábomé)	127

SZOCIÁLIS TUDÓSÍTÓ

A kötelező munkaszolgálat a Cseh-morva protektorátustban	129
Az önkéntes munkaszolgálat módosítása Németországban	129
A munkaközvetítés rendezése az új német területeken	129
A munkaviszonyok szabályozása a háború tartamára Németországban	130
A családi segélyek felemelése Olaszországban	130
Szakmai képzés Itáliában	130
Az olasz szindikátusok megbízottainak és üzemi tudósítóinak képzése	130
Az olasz ipari tisztviselők legkisebb fizetése	131
A munkaidő meghosszabbítása Olaszországban	131
A munkaügyi viták elintézésének szabályozása Olaszországban	131
Mozgalom az idegen munkások ellen Svájcban	131
A munkaügyi háborús szabályozása Franciaországban	131
A munkaadó és munkás együttműködése Franciaországban	132
A francia munkaközvetítés ellenőrzése.....	132
A fizetési szabadság Angliában	132
A szegényellátás Angliában	132
Felfedezések az önellátás terén Angliában	133
Újabb intézkedés a munkanélküliség ellen Hollandiában és Spanyolországban	133
A munkapiac alakulása Svédországban	133
A finn gazdasági élet 20 éves fejlődése	133
A munkabérek időszaki revíziója Dániában	133
Portugália költségvetésének sikere	133
Irak szociális fejlődése	133
Szociális főtanács Egyiptomban	134
A kínai munkások munkaidéje	134
A világ autómobiltermelése	134

K Ö N Y V S Z E M L E

Az iparegészségügy fejlődése a gyáriparral kapcsolatban, George M. Kober és Emery R. Hayhurst: Industrial Health (Iparegészségügy) című könyve alapján: A) A gyáripár fejlődése. B) Az európai iparegészségügy fejlődése. C) Iparegészségügy fejlődése az USA-ban. – Enciclopedia României. Bukarest, 1938. I. kötet, IX -f- 1052 lap; II. kötet, XV + 755 1.....	134-135-136
---	-------------

S Z O C I Á L I S S Z E M L E

T Á R S A D A L O M P O L I T I K A I F O L Y Ó I R A T

SZERKESZTI

ERŐDI-HARRACH BÉLA

1940. III. 1

I-ÉVF. 3. SZÁM

A LEGKISEBB GAZDASÁGI MUNKABÉREK

ÍRTA:

LAKY DEZSŐ

A legutóbbi, 1930. évi népszámlálásnak volt egy külön szenzációja, amely nemcsak a statisztika művelőit, a népszámlálás végrehajtóit érdekelte, hanem a legnagyobb feltűnést keltette azokban a körökben is, amelyek Magyarország gazdaságpolitikájának irányítását kezükben tartják. Ezt a tanulságot röviden abban foglalhatom össze, hogy mezőgazdasági népességünk arányszáma 1920-ról 1930-ig – kerek számban – 56 százalékról 52 százalékra zsugorodott. Össze, ugyanakkor pedig az ipari népesség számaránya 19 százalékról csaknem 22 százalékra emelkedett. A statisztika számaival foglalkozva, néha, de csak nagyon néha, érdemesebb a viszonyszámok helyett az abszolút számokhoz is folyamodni, mert ezek derítenek nagyobb fényt, világosságot a számok mögött türemelő okok tömegére. Ezt teszem most, amikor hivatkoztam arra, hogy a magyar mezőgazdasági kereső népesség 1920-tól 1930-ig mintegy 100.000 fővel csökkent s az eltartott népesség száma is mindössze csak 140.000 fővel nőtt.

A pozitív és negatív eltérések egyenlege azt mutatja, hogy Magyarország agrárnépessége ebben a rendkívül nevezetes évtizedben alig 40.000 fővel lett nagyobb. Ha pedig ezt a szaporodást összehasonlítom azzal a szaporulattal, amellyel normális körülmények között Magyarország agrárnépességének meg kellett volna nőnie, nem kétséges az, hogy századunk harmadik évtizedében a magyar mezőgazdaság népességéből körülbelül 260.000–280.000 lélek eltűnt, holott egyébként annak emberállományához tartozott volna. Hova tűnt el ez a hatalmas embertömeg? Vájjon idegenbe széledt-e el, vagy pedig a magyar gazdaságtársadalmi élet egyéb területein talált elhelyezkedést?

Végtelenül sajnálatos tény az, hogy Magyarország népességének valóságos szaporodása ekkor

mintegy 80.000 olyan fővel volt kisebb, mint a természetes szaporodás. A különbség most is nyilvánvalóan kivándorlás révén veszett el népesedésünk szempontjából. De ugyanakkor még sok százezer foglalkozását változtató emberről volt szó, akik ittmaradtak a csonka haza határain belül. Akik meg is találták a mezőgazdaságon kívül a maguk számára azt a megélhetést – talán szűköset, sokszor gondot okozót –, amely a létfenntartást mégis lehetővé tette. Az ipar volt az a nagy tápláló csatorna, amelyben Magyarország népességének egyre gyarapodó tömegei megtalálták az életfenntartásnak azt a relatív biztonságát, amely átsegítette őket a nehéz időkön.

Hogy az egész problémát, amellyel a mezőgazdasági munkabérek kérdése összefügg, sok mindenféle kisugárzásában jól meg tudjuk érteni, szántszándékkal visszanyúlok a múltba, – azokba az időkbe, amikor Magyarország törvényhozása először foglalkozott a minimális mezőgazdasági munkabérek kérdésének rendezésével – érezve az idők súlyát, az idők követelményeit.

Sok tekintetben csodálatos az, hogy 1920-tól 1930-ig a magyar mezőgazdaság testéből olyan rengeteg sok vér elfolyt, mint aminek bizonyosságát azok a számok szolgáltatják, amelyeknek legjellemzőbbjeire előbb rámutattam. Hiszen 1920 körül világosan azt tapasztaltuk, hogy a modern népek településtörténetében szinte egészen egyedülálló módon, Magyarországon a falu felé indult meg nagy visszavándorlás. Amikor Magyarországnak – és különösen Budapestnek – háborús ipari konjunktúrája megszűnt, amikor az emlékezetes, minden tekintetben kíméletlen román megszállásnak gazdasági erőink kipréréseire irányuló törekvése elvitt a gyárakból minden megmozdíthatót, amikor a gazdaságok terményeik és lábasjóságaik lefoglalá-

sával adóztak ennek a megszállásnak, akkor mindenki azt hihette volna, hogy a háború alatt kiszikkadt gazdaságokban fölös mértékben lesz majd szükség újabb munkáskezekre. Ez valóban így is volt körülbelül 1921–22-ig, amikor még Európa éléstárai üresek voltak, és amikor még nem indult meg az Északamerikai Egyesült Államok, valamint Kanada és Argentína felől az újraépülő hajótér segítségével annak a hatalmasan mechanizált mezőgazdaságnak zuhatagszerűleg Európa felé áradó termény- és állatexportja, aminek eredménye lett későbbi vonatkozásban a magyar mezőgazdaságnak olyan nagyon súlyos válsága

Ennek a nagy élesztőerőnek ellenére, aminek tanúságát hiba volna meg nem látni, a rohamosan emelkedő búzáarakban is – hiszen 1927-28 táján a magyar búza ára, stabil valutában számítva, igazán majdnem álomszerű magasságra szökött fel: 35-36 pengő körül mozgott, amikor közben ilyen kedvező viszonyok uralkodtak, a mezőgazdaság benépesültsége, a dolgozó munkáskezek száma 1930-ra mégis csökkent. Nem kétséges, hogy ebben a folyamatban világosan meg kellett látni Csonka-Magyarországon is annak a magasabbrendű gazdaságtársadalmi folyamatnak a hatását, amelyet rendszerint városba özönlésnek mondanak, úgy is neveznek, hogy az a falusi népességnek a nagyobb települések felé vonzódása, amelyet azonban a nyugati államokban sokkal plasztikusabban szoktak megjelölni, amikor azt mondják, hogy a vidéki népességnek a földtől való menekülése az, ami előidézti a vidéken a mezőgazdasági munkáskezek számának csökkenését, és más oldalról a városi – főképpen az ipari – népesség megrögződését.

A mezőgazdasági munkásmozgalomnak és a munkáskérdésnek az idők során Nyugaton s kiváltképpen Németországban, ahol a kérdésnek nagy irodalma van, kibontakozott képe, másfelől pedig Magyarország agrármunkáskérdése között lényeges különbség van. A német birodalomban és a nyugati államokban ez a munkáskérdés abban a formában lépett fel, hogy a mezőgazdaság számára nem volt otthon elegendő munkáskéz. A német birodalomban ezeknek a munkáskezeknek hiányát vagy belső vándorlással, – ezek voltak a híres Sachsengängerok – vagy rengeteg lengyel munkás importjával intézték el. Anglia más megoldást választott. Azt tette, hogy mezőgazdaságát erősen extenzívvé alakította át, úgy gondolkodván, hogy más államokból elég agrártermelvényt fog kapni, amelyeket könnyen fizet ipari termelvényeiből.

Magyarországon ilyen vonatkozásban komoly értelemben a múltban nem volt és ma sincs mezőgazdasági munkáskérdés. Nem valószínű, hogy akár a közeljövőben is különösebb aggodalmakkal kelljen számolnunk ebben az irányban. De jól emlékszem azoknak a komoly kongresszusoknak munkásságára,

amelyek a 80-as, 90-es években, majd később az 1910-es évek elején a nagy amerikai kivándorlás problémáját tűzték napirendre és amelyek odafestették a falra a rémet. Sűrűn hangzott el a szó, hogy ha nem lesz mód az amerikai kivándorlásnak gátat vetni, ha nem lesz mód a magyar munkáskezek százezreit itthon tartani, hamarosan akkora mezőgazdasági munkáshiány fog bennünket is fenyegetni, amelynek kárát a magyar mezőgazdaság, végső fokon pedig a magyar közgazdaság egyeteme fogja látni.

Ma már 1940-ben járunk. Az esztendő végén Magyarország népét a tízesztendőnkénti népszámlálások sorrendjében újra fogják számolni jellemző tulajdonságai szerint. Nemcsak szakszempontról, hanem tulajdonképpen magasabb gazdaságpolitikai érdekből is a legizgatóbb kérdések egyike, vajjon mit fog majd ez a nagy népnilyvántartás hozni. Miképpen fognak eltolódni azok a számok, amelyek Magyarország népének foglalkozási megoszlását mutatják? Vajjon tovább fog-e még mutatkozni az a fejlődés, amely a mezőgazdasági népfelesleget a városi munkaalkalmak felé, főképpen az iparba toltá át? Vagy pedig ellenkező fejlődésről fog majd a nagy művelet számot adni, s azt mutatja, hogy abban a hatalmas, nagy versenyfutásban, amelyet az iparnak és a mezőgazdaságnak munkaerők után való kutatása jelent, legalább is derékhadban, fej-fej mellett, halad a két legnagyobb termelési ág.

Nem igen lehet jóslásokba bocsátkozni, mert a valóság néha-néha megrézfálja azt, aki – bár a legnagyobb körültekintéssel is – jósláshoz próbál folyamodni. De mégis az az érzésem, hogy az 1940. évi népszámlálás újfent azt fogja igazolni megcáfolatlan számaival, hogy az a folyamat, amely Magyarországon tisztán látszott a 80-as és 90-es évek folyamán, s amely erősebbé vált 1900 után, és amelynek legérezhetőbb nyomását éppen 1920 után tudtuk regisztrálni, nem állott meg a legutolsó tíz esztendőben sem. Az 1940. évi népszámlálás be fog számolni arról, hogy megint több százezer ember ment el a mezőgazdaságból az ipar telephelyeire.

Megjelenik a kérdés, hogy valóban ez lesz-e az eredmény és ha igen, milyen állást kell ezzel szemben foglalnunk? Ha csak futó pillantást vetünk az ipar foglalkoztatottságának a közelmúlt évekből – akár 1939-ből – való adataira, világosan látjuk, hogy az ipar és különösképpen a gyáripár, többszázezer fővel növelte az évtized során munkásainak számát. Mivel bevándorlás Magyarországra területére komoly értelemben sehonnán sem észlelhető, nem kétséges, hogy megint csak a falu népe, a falu népfeleslege volt az, amely elszivárgott, illetőleg nagyobb tömegekben húzódott a városok felé.

Hatalmas mozgalom, sok tekintetben lelki mozzanatokkal összefüggő mozgalom az, amely a vidék

népét nálunk is a városok felé tolja. Ez olyan tüne-
mény, amely mögött olyan pszichikai erők működ-
nek, amelyeknek nagyon nehéz volna még akkor is
ellenállni, ha a mezőgazdasági munkásság munka-
bére ugyanazon a színvonalon volna is, amelyen az
ipari munkabérek vannak. Bármennyire is közeláll
valamennyiünk szívéhez, lelkéhez a magyar agrár-
munkásság, bármennyire is együttérzünk vele verej-
tékes munkájában és bármilyen tisztán is meg-
értjük azt a néma szót, amely sokszor tekintetéből
felénk sugárzik, magasabb gazdasági okok folytán
a legjobb akarat mellett is aligha tudjuk elérni azt,
hogy ugyanarra a színvonalra toljuk fel az agrár-
munkásság bérét, mint ahol az ipari munkásságé
van. Ez végtelenül fájdalmas igazság, de úgy vélem,
hogy sokkal többet ér az igazságokat őszintén,
egyenesen megmondani, mintsem, hogy betegyük
a fejünket a homokba, vagy elmegyünk olyan tények
mellett, amelyek a valóságban kikerülhetetlenek.
Valamennyien tudjuk, hogy a magyar agrár-
munkás – mint ahogyan minden ország agrár-
munkása – ugyancsak rászorgalna arra, hogy a
bére akkora legyen, mint az ipari munkásé. Bár-
mennyire is mondják, hogy az agrármunkásnak
milyen előnye az ipari munkással szemben az, hogy
egészséges helyen dolgozhatik, kinn a természet
ölen folytathat foglalkozást, mégis rengeteg olyan
körülmény van, amely sokkal nehezebbé teszi, sőt
sok tekintetben szinte viharosabbá teszi a sorsát,
mint amilyen az ipari munkásé. Egymagában az a
körülmény, hogy az ipari munkásnak a feje felett
mindenkor ott van a műhely fedele, a mezőgazda-
sági munkás életét pedig hol az időjárás vad viszona-
tagsága, hol pedig a nap tűző ereje és ezer más
kellemetlenség teszi nehezzé, mutatja azt, hogy
mennyire mérlegelnünk kell annak a sok százezer
magyar testvérünknek a sorsát, aki látszólag elvá-
laszthatatlanul össze van kötve a földdel. Amellett
a munka, amelyet az agrármunkás végez, sokszor a
szónak szoros értelmében nem olyan tiszta munka,
mint amilyen többnyire az ipari munkásé és időhöz
sem lehet kötni, bárhogyan akarnók is időbeli rend-
szerbe fogni. Az a munkás például, aki az istállóban
dolgozik, ugyan hogyan tudna időbérben számolni,
amikor a jószágnak nyerítése vagy más jeladása
éjszaka felébreszti és köteles is a szolgálatát mellette
ellátni. Ezek a körülmények és a túlsó parton sok
más, a városi életből származó csillogás olyan körülmé-
nyek, amelyek a józan mérlegelés mellett nyilván-
valóvá teszik azt, hogy az agrármunkás számára még
jobb munkabérek is kellene adnunk, jobb megélhe-
tést kellene számára biztosítanunk, mint az ipari
munkásnak. De vajjon – itt van a nagy kérdés –
meg tudjuk-e tenni úgy, amilyen mértékben ez
minden bizonnyal valamennyiünknek hű vágya.

Ha ezt a kérdést vizsgálom, lehetetlenség elvon-
koztatni a problémát annak másik oldalától. Nem

lehet arról nem beszélnünk, hogy a mezőgazdasági
munkabérek kérdése nem csupán szociális kérdés.
Nem csupán arról van itt szó, hogy többszázezer
embernek lehetővé tegyék azt, hogy derültebben
tekintsen az égre, s hogy iparkodjunk arcára néha
mosolyt is varázsolni. Ott van a másik szempont,
a munkaadónak, a gazdának a szempontja. Nagy
hibát követne el az egész közgazdaság rovására, aki
bizonyos okokból, talán a politikai népszerűség-
keresés hálójába esve, ezt a kérdést kizárólag csak a
munkás szektorából vizsgálná.

Nyilvánvaló, hogy Magyarország mai gazda-
sági és társadalmi adottsága mellett döntő jelentő-
sége van az ipari termelés mellett a mezőgazdasági
termelésnek. Ennek a termelésnek a mai helyzet
mellett elsősorban fontos szempontja az, hogy
számításaiban milyen súllyal esik latba a munkabér-
tétel, amely – akár mint naturál-, akár mint pénz-
bér – különböző becslések szerint a termelés
költségeinek körülbelül 55–60 százalékát teszi ki.
Igaz, hogy az 55 százaléknak a jelentősége némileg
csökken, ha hivatkozom arra, hogy az összes
munkabéreknél mintegy háromnegyedrésze natu-
rális bér és csak negyedrésze pénz bér. De ennek
ellenére is a kérdés ott zakatol a közélet szívetáján
s a majd dolgozó munkabérbizottságoknak mindkét
fél érdekében nagyon is meg kell fontolnunk mind-
ig azt, hogy mire határozzák el magukat.

A magyar mezőgazdaság egész fejlődési lehe-
tősége a messzebb jövőben attól függ, hogy a munka-
bérek tekintetében milyen megoldást tudunk hozni.
Úgy vélem, hogy minden más szempontnál fonto-
sabb az, hogy a munkabér kérdésének során olyan
levegőt tudjunk teremteni a munkaadó és munkás
között, hogy a munkás több jókedvvel végezze a
munkáját, mint ahogy előbb végezte s ezen át
munkájának effektusa, értéke, becse növekedjék.
Az egész problémának véleményem szerint
központi kérdése, hogy az iparban a minimális
munkabérek kérdésének technikai megoldása nem
volt aránylag nehéz feladat. Tudjuk azt, hogy egy-
felől az ipar nyeresége magasabb volt, mint aminő a
mezőgazdasági vállalkozók nyeresége. Másfelől
pedig abban a pillanatban, amint a rezsiköltségek-
nek, a munkabértétele emelkedik, az iparban meg-
van a mód arra, hogy megfelelő észszerű átállítások-
kal egyéb költségeket csökkentünk s az ipar előbb-
utóbb legalább részben tudja visszakapni azt, amit
elveszített a munkabérek emelése révén.

Vájjon megvan-e a lehetőség a mezőgazdaság
esetében is; vájjon mondhatjuk-e azt, hogy rend-
kívüli és ki nem érdemelt nyereségek származtak
a mezőgazdaságból, amelyekbe erős kézzel bele
lehet nyúlni és el lehet ragadni azok egy részét
a munkásság számára; mondhatjuk-e azt más
oldalról, hogy a mezőgazdaságban könnyűszerrel
lehet majd olyan eljárásokat kiagyalni és alkalmazni,

amelyeknek segítségével a gazdaközönség a munkabérek emeléséből mutatkozó többköltséget simán tudja elviselni?

Nem tagadom, hogy ezt a kérdést gondosan mérlegelve és latra téve, sokkal nehezebb a helyzet a mezőgazdaságban. Nehezebb annak következtében, mert a mezőgazdaság tiszta nyeresége általában kisebb, mint aminő az ipar nyeresége. Más oldalról pedig akárhogy próbálkozunk a Taylor-rendszerrel és más munkaszervezési segítséggel a mezőgazdaságban, ezeket nincs módunk márholnapra alkalmazni úgy, amint ezt megtehetjük sokkal inkább az ipari termelésben. Ennek folytán nyilvánvaló, hogy a probléma sokkalta kényesebb a mezőgazdaságban, mint aminő az ipari termelésben és én nem győzöm eléggé dicsérni a földművelésügyi kormány bölcsességét, amely abban jelentkezett, hogy a valóságban a lehetőséget megteremtve országszerte, az ország minden részében, minden agrártermelési ágban, minden munkanemben a minimális munkabérek megállapítására – kötelező normákat mégsem írt elő magában a törvényben. Ezt azért sem tehetta meg, mert az iparban talán megvan a mód arra, hogy egységes minimális munkabérekkel dolgozzunk, de az akadályok légiója szegül ezzel szembe a mezőgazdasági termelés körében.

Kétségtelen, hogy az ipar és mezőgazdaság között olyan különbségek vannak, amelyek folytán nagyon nehéz őket egyformán egy mikroszkopikus lencse alatt vizsgálat alá venni. Az a tény példának okáért, hogy az iparban módunk van a termelő munkát bármikor megszakítani és kezdeni, vagy folytatni, s ezzel szemben a mezőgazdaságban a természet szabja meg a munka egymásutánját, amely szerint a munkát végezni kell; az a tény, hogy az iparban rendszerint egy telephelyen kell dolgozni, míg a mezőgazdaságban a telephely szakadatlanul változik; az a tény, hogy az iparban az oda akkumulált tőke segítségével szinte a végtelenségig tudjuk növelni a termelés mennyiségét, a mezőgazdaságban pedig: bármennyi tőkét hordunk is bele, bizonyos határon túl a föld csökkenő termelékenységére mutatkozik, mind azt jelzi, hogy más a helyzet az egyik és a másik termelési ágban, olyan különbségek vannak bennük, amelyeket könnyűszerrel nem lehet áthidalni.

De ennek ellenére hibát követnék el, ha rá nem mutatnék arra, hogy vannak még a magyar mezőgazdaságban olyan rejtett értékek, amelyek nem tárattak fel teljes mértékben és amelyek feltárása nemcsak az egyes gazdáknak eleven érdeke és kötelessége, hanem azon túl az egész magyar egyetemes közgazdaság fellendülését is elősegítheti. Egy régebbi munkámban számításokat végeztem arrafelé, hogy egyik-másik nyugati államban a mezőgazdaságban hogyan növekedtek a ter-

melési átlagok és ezzel szemben milyen változást mutat Magyarországon a termelési átlag. Végtelen sajnálattal kell megállapítanom, hogy amíg egyes államokban pl. a búzatermés átlagos hozama 50-60 év alatt 160-180 százalékkal nőtt meg, addig a magyar mezőgazdaság, ha nem is egészen egyhelyben topogott, de csak nagyon csekély lépést tett előre attól a vonaltól, ahol 50-60 évvel ezelőtt volt. Van-e értelme annak, hogy az egész magyar mezőgazdaság s az egész magyar gazdaságpolitika ne vonja le ennek a helyzetnek a tanulságát és ne igyekezzék bekapcsolódni végérvényesen azokba a nagy, hatalmas szellemi, tudományos és gyakorlati mozgalmakba, amelyeknek nyíltan bevallott, sokféle már elért célja az, hogy a mezőgazdaság termelőképesége soha nem sejtett arányokban növekedjék?

Magyarországon az ipari forradalom korszakát, amelyet ezen a néven tart a tudomány nyilván, 120-140 évvel később éltük át, mint Anglia és más nyugati államok. Felvetem a kérdést, vajjon indokolt-e ugyanilyen időbeli késést elkövetni, amikor a mezőgazdaság forradalmasításáról van szó. Amikor a mezőgazdaság számára rengeteg olyan új eljárás, módszer keletkezik a kémia és más tudományok révén, melyeknek segítségével a mezőgazdasági termelés hozamát hatalmas nagy arányokban növelni lehet? A mezőgazdaságban nem az a döntő, hogy milyen árat érünk el a terméveinkért. Hiszen nyilvánvaló az, hogy a magas ár, ha kis terméssel együtt jár, a gazda szempontjából semmi jót nem jelent. Az ideál az, hogy többet tudjunk termelni, az árakat pedig legalább egy szintvonalon tartsuk meg és ezen az úton tudjunk a közgazdaságnak többet használni. Ha a magyar mezőgazdaságban ez a fordulat egyszer bekövetkezik, – mint ahogy ennek be kell következnie – abban a pillanatban nem lesz probléma többé az, hogy a mezőgazdasági munkás számára tudunk-e vagy sem több munkabért adni. Ahol több a kereset, ott szívesen ad a gazda a munkásnak szintén többet. És hogy ez így van, ezt röviden igazolni fogom az utolsó nem túlfelül agrár konjunktúras éveknél számaival is.

Nem könnyű megfogni a mezőgazdasági munkabérek problémáját. Nem könnyű elsősorban azért, mert mint már érintettem, nagy szerepet játszik a bérekben a naturáljellegű rész, melynek az önköltségi, akár használati érték szerinti számítása meglehetősen nehéz és sok vitára ad alkalmat. Ha azonban arra hivatkozom, hogy a földművelésügyi minisztérium igen jeles hírszolgálati osztálya által közzétett munkabérstatisztikából egészen világosan kitűnik, hogy a gazdasági cselédek készpénzbére, ha nem is nagy mértékben, de állandóan nőtt 1933-1934 óta, akkor már rámutattam arra, hogy a gazdaközönség önszántából juttatott valamit annak a munkásnak, amely hozzá a legközelebb áll,

amelyhez sok tekintetben őszinte patriarkális közönség fűzi, sokszor sok, többszáz esztendő családi kapcsolataira is támaszkodva. Nekem különösen feltűntek a statisztikában az 1939. évi számok. Míg Magyarország egyéb részeiben a cselédbér pénzrésze évente 40-60, s legfeljebb 80 pengő, addig ezzel szemben azokban a járásokban, amelyek a bécsi döntés után kerültek hozzánk, a készpénzbér magassága sokkal nagyobb. Látunk 150-160-180 pengős készpénzbért is, olyan béreket tehát, amelyekre sóhajtvá gondol talán a régebbi, csonkamagyarországbeli gazdasági cseléd. Nehogy azonban bármi tekintetben félreértessem, én csak arra hivatkoztam, hogy ezekben a járásokban a cselédbér készpénzrésze több. Több azért, mert az egyéb bérek összetétele olyan volt, hogy azokból viszont kevesebb jutott a munkásnak, mint Csonka-Magyarország többi részén.

Még jellemzőbb és megragadóbb az a tény, amely a mezőgazdasági napszámbeérek alakulásában mutatkozik, akár a férfi, akár a női, akár a gyermekmunkások bérét nézzük. Mert igaz az, hogy az 1928/29. évi agrárbeérek színvonalát még mindig nem tudtuk elérni, de mégis kétségtelen a határozott fejlődés az 1934. és az 1935. éveket követően, igazolva azt, hogy a gazda egyáltalában nem volt szűkmarkú és mostohalelkű azokkal a munkásokkal szemben, akik a mezőgazdasági termelés nagy művében mint munkások közreműködtek. Ahol megvan a mód külön rendszabályok, külön minimális munkabérmegállapítások nélkül is arra, hogy a mezőgazdasági munkás bérszínvonala számottevően emeltessék, ott ezt nem lehet tagadásba venni és nem lehet a statisztika egyik vagy másik részéből kikapott és összefüggésükből kiragadott adatok segítségével megcáfolni azt, mintha Magyarországon a gazdasági cselédség bére is ma nem volna magasabb, mint amennyi öt, hat, vagy nyolc esztendővel ezelőtt volt.

Amikor ezt a tényt megállapítom, más oldalról ismét hangsúlyozom, milyen fontossága volna annak, hogy ez a folyamat tovább fejlődjék, hogy a magyar mezőgazdasági munkásság bérét – a munkásságát általában – tovább tudjuk emelni. De van egy körülmény, amelyre a figyelmet fel kell hívnom. Az előttünk most megnyílt évtizedben, a 40-es években különböző gazdasági erők és hatások fogják érinteni majd az agrármunkapiacot és érintik majd a gazdák üzemeinek nyers, valamint tiszta hozamát is. Fel kell készülnünk arra, – bármennyire szeretnők az ellenkezőjét és bármennyire meg fogunk tenni mindent abban a tekintetben, hogy meggátoljuk – hogy az ipari konjunktúra, amely most is inkább látszatkonjunktúra, hovatovább el fog halványulni. Akkor pedig azok közül a munkások közül, akik ma a gyárak műhelyében dolgoznak, többen vagy kevesebben, de valószínűleg elég sokan, ismét kilépnek az iparból és mint mező-

gazdasági munkások, jelentkezni lesznek kénytelenek munkaalkalomért és megélhetésért. Ez a körülmény kétségtelenül a mezőgazdasági munkapiac munkakínálatát fogja növelni.

Mi lehet ennek a következménye? Az, hogy a munkabérek csökkenhetnek is, hiszen sokkal többen kínálnak munkát, mint amennyien keresnek. Sajnos, nagy kérdés, miképpen lehet a gazdasági erők játékának majd ellene szegülni.

Más oldalról rá kívánok mutatni a gazdaközönség bizonyos érdekeire. Sok panasz hangzik el abban a tekintetben, hogy a mezőgazdaság mennyivel rosszabb helyzetben van, mint az ipar. De vajjon az összes tényezők józan mérlegelésével számíthatunk-e arra, hogy a mezőgazdaságnak az a bizonyos tekintetben prekárius helyzete, amely valamennyiünknek fáj, hamarosan megváltozzék és egycsapásra más helyzetbe kerül a mezőgazdaság. Ma ugyan a sokat emlegetett agrárrolló azt mutatja, hogy a mezőgazdaság látszólag jobb helyzetben van, mint 1933–1934 tájékán; az agrárrolló nyílása ugyanis akkor 40 pont volt, a múlt év tavaszán 16 pont, ma pedig éppenséggel 12 pont, tehát csaknem eltűnt. Sajnos azonban, el kell készülnünk arra, hogy ez a 16 és 12 pontos agrárrolló megint ki fog tágulni, ezzel éppen azokban a rendkívül értékes gazdasági körökben támasztván nyugtalan-ságot, amely körök nyugalmanak megőrzése az országnak legelsősorú érdeke. Szeretnék rossz próféta lenni, amikor azt mondom: bármennyire szeretnők is, bizonytalan, hogy az ipari cikkek árszínvonalát meg tudjuk-e tartani ott, ahol jelenleg van, ha a mai súlyos gazdasági és nemzetközi helyzet tovább fog tartani s ha a világszerte folyó hadigazdálkodás következtében a nyersanyagárak tovább emelkednek.

A kormányzat kötelessége lesz, hogy megtalálja az utakat és módokat, hogy miképpen védi majd meg a mezőgazdaságot az akaratlan támadással szemben, amely a gazdaérdekekkel szemben fog majd mutatkozni az ipari árindex emelkedése folytán; annál inkább szükség lesz erre, mert hiszen a vármegyénként működő mezőgazdasági munkabérmegállapító bizottságok magasabb hivatás-értettől áthatva, a munkásság számára valószínűleg magasabb munkabéreket kívánnak majd ország-szerte megállapítani.

Ha többszáz ezer embernek, körülbelül 5-600.000 munkásnak és néhány százezer cselédnek jobb életszínvonalat akarunk biztosítani, ugyanakkor azonban a gazdaközönséget rosszabb helyzetbe hagynók süllyedni, ez volna az igazi agrárrolló, amelyből kiemelkedni igazán nagyon nehéz volna s amitől Isten óvja meg Magyarország közgazdaságát.

Nagyon sűrűn szó van arról is, hogy Magyarországon az agrármunkáskérdésnek az a rákfeneje, hogy nincs mód munkásságunkat télen elegendő

módon foglalkoztatni. Százmillió munkanapok idézése röpköd a levegőben, mintha talán ezek a problémák csak magyar sajátosságok volnának. Minden valamirevaló agrárpolitikai munkában, amely ezeket a kérdéseket taglalja, pontosan benne van ezeknek a problémáknak az analízise és benne van, hogy mennyi sok nehézséget okoz a mezőgazdasági munkásság szempontjából az, hogy télen az a munkás – ha akar, ha nem akar – nem képes annyit dolgozni, amennyit nyáron és ősszel. Itt van tehát a kérdés: van-e mód arra, hogy ezen segítsünk? Annak a módszernek, amelyet a háború előtt Olaszország oly kiválóan gyakorolt, az volt a lényege, hogy Olaszország télen fél- vagy egymillió munkását hajóra tette és kivitte Dél-Amerikába dolgozni és tavasszal visszahozta.

Nekünk nyilván nincs módunk ezt megtenni, nincs módunk így téli munkaalkalmat agrármunkásságunk számára biztosítani. Minden bizonnyal vannak azonban olyan eszközök, amelyeknek megfelelő kimunkálásával lehet csökkenteni a téli munkanélküliséget. Nagyon sokat beszélünk arról, hogy a magyar ipart decentralizálni kell, hogy meg kell szüntetni azt az egészségtelen települést, amely abban mutatkozik, hogy a magyar ipar túlnyomó részében a székesfővárosunk környékén van. Ez valóban beteg ügy, de egy hosszú fejlődés következménye, amely abban a részében, hogy ezeket a meglévő gyárakat áttelepítsük másfelé, szinte megoldhatatlan feladat. Ám van egy másik mód, az

például, hogy azokat a tőkéket, amelyek minden bizonnyal hamar jelentkezni fognak a magyar földbirtokreform végrehajtása során és amely tőkéket jelentős részükben ipari vállalatokba kívánnak átvezetni, olyan vállalkozások alapítására fordítsuk, amelyek a vidéken kiválóan alkalmasak arra, hogy azt a munkaerőtömeget, amely nyáron, tavasszal és ősszel a mezőgazdaságban foglalkozik, télen kiegészítő iparágakban foglalkoztassák. Nem egy olyan ipar van országunkban is, amelyet kampányipar néven ismernek. A kampányipar megfelelő telepítésével és megfelelő segélyezéssel, azt gondolom, sokat lehetne ebben a vonatkozásban a magyar mezőgazdasági munkásság sorsán segíteni.

Minden munkabérváltoztatásnál és talán a gazdaságok művelési rendszerében történő változásoknál is többet ér a magyar mezőgazdaság szempontjából egy művészet, ha azt teljességgel el tudja sajátítani az az ember, akit sorsa és hivatása a földdel való munkálkodáshoz köt: ezt úgy hívják, hogy az emberekkel való bánásmód művészete. Ha az emberekkel való bánás művészete fogja áthatni nem csupán a minimális bérek megállapítását, hanem a jövőben annak időnként szükséges megváltoztatását is, szilárdan hiszem, hogy a legkisebb gazdasági munkabérekéről szóló és a magyar országgyűlésen tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatnak valóra válása rengeteg redőt ki fog simítani az értékes mezőgazdasági munkásnépnek arcán és rengeteg könnyet le fog törölni szeméiről.

A FASIZMUS AGRÁRPOLITIKÁJA

IRTA:

NINO FALCHI

A két egymást követő, összefüggő tanulmányban a faszizmus agrárpolitikájának elveit és megvalósításait foglalom keretbe. A jelen első részben a faszizmus mezőgazdasági politikájának alapvetését adom. Rámutatok a két alapvető problémának: a mezőgazdasági társadalmi osztályok együttműködésének és az állam életében való tevékeny részvételének a szindikális-korporatív rendszer útján történő megoldására. Megvilágítani igyekszem a korporatív rend általános alapelveit és azoknak szerepét a mezőgazdasági üzemeken belül a termelés tényezőinek társas együttműködésére. Ez az együttműködés különösen a terméseredményekben való részesedést érvényesítő művelési formákon (feles, telepes, részes művelés) keresztül történik. A szociális szempontok érvényesítésével egyidőben az integrális talajjavítás nagy szempontjait is döntő módon juttatja érvényre a faszizmus. Az 1928. évi talajjavítási törvénytől egészen napjainkig, a Szicíliát és egész Dél-Itáliát átformáló talajjavításokig végbement fejlődés bebizonyította, hogy a faszizma agrárpolitika alapvető céljának, a szociális helyzet állandó javulásának érdekében nélkülözhetetlen a talajjavítás.

A tanulmány második része a földtulajdon faszizma fogalmával, a földtulajdont a nemzeti termelő társadalomban megillető szereppel és a faszizma földtulajdonjog szociális természetét leginkább kifejezésre juttató intézményes megoldásokkal – munkásfelvételi kötelezettség, elhanyagolt földek szindikátusi kezelésben történő művelése stb. – foglalkozik. Vázolja a vándorlások és a belső telepítések ügyében hozott intézkedéseket, a hegyvidékek, elnéptelenedésének megakadályozásáért folytatott küzdelmet. Majd a mezőgazdasági termelés fokozása érdekében tett intézkedéseket veszi sorra, végül a terményárak színvonalának biztosítása, a mezőgazdasági értékesítés (gabonaközpontok, konzorciumok, stb.) és az önellátás lehető elérése érdekében foganatosított megvalósításokat, rendszabályokat.

A ki Itáliára gondol, akár csak a földrajzi, a tájképi Itáliára is, termékeny, napsütötte vidéket lát maga előtt, zöldelő mezőket, virágzó ültetvényeket. Aki irodalomtörténettel foglalkozik, tudja, hogy az „alma parens frugum” minden idők legnagyobb bukolikusait, a mezőgazdálkodás szépségét dicsérő költőit termelte ki: Vergiliust, Horatiust, Tibullust. Aki a politikai történet lapjait forgatja, látnia kell, hogy a mezőgazdasági jellegű kultúra – a történelemnek az a korszaka, amelyben mezőgazdálkodás és termelő tevékenység úgyszólván teljesen egyet jelentett – fejlesztette ki a világ legnagyobb civilizációját: az ókori római birodalmat. Köztudomású az is, hogy a jelenkorban a faszizma nemzet arca, alkata lényegében ugyancsak rurális, mezőgazdasági.

Mégis – a földművelés sohasem jelentett Itáliában könnyű megélhetést; kitartó erőfeszítéssel, erős akarattal kellett mindig újra meg újra meghódítani a földet. A faszizmus agrárpolitikája igen átgondolt alapelvekre felépített, pontosan kidolgozott módszerek mélyeséges meggyőződéstől áthatott, vasakaratú keresztülvitt alkalmazását jelenti. A munkát az a politikai cselekvés irányítja, amely az önmegtartózkodás, az egyéni önfeláldozás erényét neveli minden olasz lelkébe és sikerrel emeli szervezeti és termelési szempontból talán az egész világon egyedülállóan magas színvonalra az olasz mezőgazdaságot.

Az út azonban nem volt könnyű, sok és nehéz akadály várt legyőzésre. Elég, ha arra gondolunk, mi volt az olasz mezőgazdaság helyzete a világháború után, a Marcia su Roma előtt. A mezőgazdasági népesség tömegeinek teljes szellemi ziláltsága, a hosszú háború káros hatása a gazdasági életre, az állattenyésztésre és az erdőművelésre csaknem teljes lerom-

lása, a tervszerűtlen gazdálkodás és az elégtelen trágyázás miatt terméketlenné vált földek, igen sok külföldi piac, köztük a legfontosabbak elvesztése, a gabonaművek behozatalának egyre növekvő szükséglete, a földbirtokokkal való üzérkedés elterjedése, hatalmas vidékek egyre csökkenő termelése, a pénzügyek rendezetlensége, mindez és még sok más zavaró tényező dülta fel akkor a nemzet mezőgazdasági életét.

Mindehhez hozzájárult a rendkívül súlyos szociális válság: egyfelől a városbátódulás, a túlzott és képtelen elvárosiasodás összes szociális és erkölcsi hátrányával, másfelől az elégedetlenség, a nyomor, az osztálygyűlölet. Az 1919–1922. években a sztrájkok következtében 30,569.218 munkanap ment veszendőbe. A mezőgazdasági erők egészséges része megkísérelte az ellenállást, a kibontakozási módok megtalálását. De a mezőgazdasági termelők kéréseit, sürgetéseit a gyenge, előre nem látó kormány nem hallotta meg; jelentős részben azért, mert a mezőgazdák szervezetei nem képviseltek megfelelő erőt. Ezek a politikai jelleg nélküli, az állam életével semmiféle szerves kapcsolatban nem lévő, sem önmagukban, sem másokban nem bízó szervezetek megelégedtek azzal, hogy javaslatokat és utasításokat szerkesztettek, annál többet, minél kevésbé hallgatták meg őket. És a munkavállaló rétegek, a proletariátus nagy hányada, kétségbeesett helyzetüket egyéni, pártterdeből vagy politikai gyűlöletből kihasználó agitátoroktól félrevezetve már azon a ponton volt, hogy teljesen feladja nemzettudatát és emberiség érzését.

Ilyen körülmények között fejlődött ki a harci fassók forradalmi mozgalmával karöltve Filippo Corridoni nemzeti és háborús beavatkozás párti

szindikalizmusából az új fasiszta szindikalista mozgalom. Ez a szindikalizmus kezdetben Georges Sorel tanításaiból táplálkozott, de hamarosan kialakította a maga egyéni, sajátos doktrínáját és mint építőrendszer állást foglalt amellett, hogy a nemzet és a haza minden ember számára szükséges realitások („a legnagyobb, a legemberibb, a legtisztább realitás a haza” – mondotta valamivel később Mussolini), és hogy a termelés szolgálatában vállalt szolidaritás elsőrendű és természetes érdeke az összes termelő társadalmi kategóriáknak. A Marcia su Roma előtti korszak szindikalista szervezőinek neveit idézve, szemünkbe ötlük a faszizmus fejlődésének folytonossága és egységessége az emberekben is: Italo Balbo, Libia mai kormányzója, Edmondo Rossoni volt földművelésügyi miniszter, Muti, a párt mai titkára, Bottai, a korporációk volt minisztere, most nemzetnevelésügyi miniszter, Lai, a mezőgazdasági munkások konföderációjának elnöke stb.

A mezőgazdasági népességnek sohasem volt számottevő szerepe az olasz politikai életben. Nem csupán olasz jelenség ez, hiszen mióta az industrializmus a liberalizmuson keresztül nemcsak termelési, hanem politikai rendszerré is lett, a mezőgazdasági népesség ritkán jutott elsőrendű szerephez a népek életében. Mégis a mezőgazdasági népesség volt az, amely a legváltóságosabb pillanatban legmélyebben tudta átérezni a hazaszeretet érzését és ennek védelmében a faszizmus korszakalkotó jelentőségét és a faszizmus is felismerte a mezőgazdákban a nemzet és a faj legrendíthetlenebb alappillérét. Ez a magyarázata annak, miért határozhatta meg Mussolini a faszizmust, mint „lényegbevágóan mezőgazdasági”, „rurális” jelenséget. A mezőgazdaság az egész olasz élet alapja. A mezőgazdasági termelés fejlődése, jövedelmezősége határozza meg az olasz nép több mint kétötödének életviszonyait. Az 1936. évi népszámlálás szerint a mezőgazdaságban *foglalkoztatottak* száma 8,756.000, az egész kereső népességnek 48-2 százaléka. De a mezőgazdaságtól függ igen sok iparág fennállása és jövedelmezősége is és ezek az iparágak az olasz nép többi háromötöde felének nyújtanak biztos megélhetést jelentő munkaalkalmat. Az államnak tehát legelsőrendű feladata a mezőgazdaság összes jelentkező problémáinak megoldása.

Így a faszizmus feladatai között rendkívül nagyjelentőségű a mezőgazdasági népességnek az állam életébe való beépítése és a különböző mezőgazdasági társadalmi rétegek közt a lehetőségig tökéletesen harmonikus társadalmi együttműködés biztosítása. Mindkét feladat megoldása egyszerre történt a szindikális-korporatív rendszer útján. A faszizmus pozitív célja a legteljesebb társadalmi szolidaritás és a legmagasabb fokú nemzeti jólét. Ennek a célnak érdekében az állam nem tagadja meg, sőt

elismeri és rendszerbe foglalja az egyének külön érdekeit. De megállapítja, hogy az egyéni érdekek – különösen a termelői és hivatási érdekek – mindig „szociálisak”. A munka, a hivatás, szervezetei pedig a faszizmus rendszerében egyenesen a nemzeti társadalom alapjai. Egy-egy hivatási szervezet azokat foglalja össze, akiknek azonos védelemre szoruló érdekeik vannak. Minthogy azonban igen sok társadalmi réteg gazdasági, politikai, szociális érdekei az állam közvetlen érdekei is, az állam saját céljai érdekében igénybeveszi a hivatási szervezetek közreműködését. Így alakítja ki a faszizmus a társadalom és az állam teljes azonosságát. Az egyén pedig, miközben a hivatási szervezetben saját érdekeit védi, teljes mértékben beleilleszkedik az állam életébe. De nem olvad be, nem veszíti el személyiségét.

A hivatási szervezetek igen nagyfontosságú szerepkört töltenek be. Ezt a szerepkört nem vállalhatják egyszerre különböző azonos érdekű csoportok: minden hivatási ágnak meg kell hogy legyen *a maga* hivatási szervezete. Így a mezőgazdaságban, mint a többi nagy termelési ágakban is, hatalmas egységes szervezet fogja egybe egyfelől az összes munkásokat, másfelől az összes munkaadókat. Ez a két nagy „nemzeti konföderáció”, a „mezőgazdasági munkások” és a „mezőgazdák” konföderációja természetesen szakcsoportokra (federációk) tagolódik. A mezőgazdasági munkavállalók konföderációjának szakcsoportjai, federációi: nap-szamosok és béresek, feles és telepes művesek, szakmunkások, gazdatisztek. A mezőgazdák konföderációjának szakcsoportjai: alkalmazottakkal dolgozó birtokosok és bérlők, földművelő gazdák, bérbeadott birtokok tulajdonosai stb. Minden egyes nagy konföderációnak az ország valamennyi tartományában van egy-egy „uniója”, tartományi szervezete s ezek ugyancsak a federációknak megfelelő tartományi szakcsoportokra tagolódnak. Így tehát minden egyes hivatási érdek egészen gyakorlati szempontok alapján életrehívott szakcsoportokban elismerést és védelmet nyer és másfelől minden hivatási érdek nagysúlyú feladatként jelentkezhetik a hatalmas nemzeti konföderációkon keresztül. És minthogy a konföderációk nem állanak az állammal szemben, amint szocialista vagy liberalista rendszerekben gyakran megtörténik, hanem állami funkciókat végeznek, magának az államnak lényeges elemei, a mezőgazdaság erői végre bensőségesen és valóságosan résztvehetnek az állami életben, amelyből politikai és természeti tényezők, körülmények csaknem mindenütt igyekeznek őket kiszorítani.

Ha meggondoljuk, hogy a mezőgazdák konföderációja az olasz földtulajdon tőkeerejét a maga teljességében képviseli és hogy a mezőgazdasági munkások konföderációja 5 millió lelket számlál, éreznünk kell, hogy az ilyen hatalmas, egységesen

képviselt érdektömegek döntő súllyal érvényesíthetik a maguk befolyását a politikai életben. Valóban, különösen a mezőgazdasági korporációkon keresztül (ezeket legnagyobb részben saját képviselőik alkotják), de az összes állami szervezetben közvetlenül résztvevő megbízottaikon keresztül is (a fassók és korporációk kamarájától kezdve), az olasz mezőgazdasági társadalmi kategóriák valóban teljes mértékben, közvetlenül élnek ma az állam életét. És ez nem csupán a nagy érdekvédelmi szervezetek útján való érvényesülésre vonatkozik, hanem maguknak a mezőgazdasági tömegeknek az állam életében való részvételére is, mert a szindikális, szakmai szervezetek az utolsó faluig is elérő hatalmas társadalomvédő és nevelő munkájuk által nemcsak eszmei részeseivé, hanem az állami és nemzeti célok közvetlen megvalósítóivá is teszik a tömegeket. Jellemző az ön-ellátásra való berendezkedés, amely a gyakorlatban, részleteiben minden egyes olasz állampolgár ötletességét, kezdeményezését és jóindulatát feltételezi. A szindikális-korporatív rendszer tehát a mezőgazdaság erősít az államba integrálja, kiegészíti ezekkel az állammal. De másfelől az osztályharc szükségtelessé válása érdekében alkotott intézmények – a kollektív szerződésektől kezdve a munkaügyi bíróságig – valósággá teszik a mezőgazdasági társadalmi kategóriáknak (vállalkozók, irányító szakemberek, munkások) azt az aktív szolidaritását, amelynek segítségével a gazdaérdekek egyre közelebb kerülnek a mezőgazdasági munkásérdekekhez és viszont. Nagy előny származik ebből a mezőgazdaságra, nemcsak a termelő tevékenység eredményes felfokozása szempontjából, hanem azért is, mert így a mezőgazdaság a nemzet gazdasági, politikai egységében milliárdok és milliárdokat jelentő értékek érdekekben harmonizáló tömör blokkjaként jelentkezhetik. Az olasz életben magától értetődő mindennapi jelenség ma már az, hogy a korporációk munkáján keresztül a mezőgazdasági munkaadók és munkások érdekei más gazdasági kategóriákkal szemben mint tökéletesen azonos, egybehangzó érdekek jelentkeznek. Ez pedig nem a szociális szempontok elhanyagolását jelenti, csupán a valóság jelentkezését. A fasiszta etika és nevelés eredményeként a gazdák belátják történelmi, emberességi és nemzeti szükségességét annak, hogy állandóan javítsák a munkások életkörülményeit és másfelől a munkások tudják, hogy helyzetük javulása nem történhetik egyik pillanatról a másikra, hanem lényegében a termelés életfeltételeitől, eredményességétől függ. Saját, közvetlen érdekük tehát, hogy együttműködjenek a tulajdonosokkal a lehető legeredményesebb termelés szolgálatában. Nem elméleti megállapítások ezek, hanem konkrét valóságok. A korporatív teória által megfogalmazott osztályegyüttműködés nem maradt meg a szerződések lapjain, hanem helyet foglalt a termelés módszerei között. A mezőgazda-

ságban különösen valóság az a tétel, hogy a nemzeti harmónia az üzemek harmóniáját feltételezi; az üzemekben találkoznak és forrnak egybe a munkaadók és munkások érdekei. A korporatív rendszernek megfelelően a termelés többé nem egyedül a birtokost érdeklő gazdasági tény, hanem a fasiszmus által életrehívott, vagy kifejlesztett mezőgazdasági művelési módszereken (feles, telepes, részes művelés) keresztül a munkásnak is közvetlen érdeke.

A vázolt mély etikai-gazdasági forradalom rendkívül nagyjelentőségű politikai, szociális és demográfiai szempontból egyaránt. Az igazságosabb jövedelemmegoszláson és a termelés fokozásának követelményén túlmenő szempontok is megkívánják, hogy *minden mezőgazdasági munkásból, ha nem is kisbirtokos, legalább vállalkozótársa váljék abban az üzemben, ahol dolgozik.* A máról holnapra élő mezőgazdasági munkásság földhözköltésének (sbracciantizzazione), a mezőgazdasági rétegek erősítésének (ruralizzazione) és a városbatódulás megakadályozásának (antiurbanesimo) politikája az egész nemzeti társadalom védelmének, erősítésének mélyen átértzett szükségességéből táplálkozik.

A mezőgazdasági tömegek városbatódulásának veszélyei ma már általánosan ismeretesek. Az egészséges és nélkülözhetetlen mezei munkákkal felhagyó falusi lakosságnak az egészségtelen és romlott külvárosokba zsúfolódása ellen, ahol silány minőségű és bizonytalan a munkaalkalom, Itáliában igen erőlyesen léptek fel. Azokat a mezőgazdasági munkásokat, akik alapos ok nélkül költöznek a városba, nem veszik fel az ipari munkaközvetítők listáira; így ipari munkához a városban nem juthatnak. Mint-hogy pedig a fasiszmus sohasem oldotta meg szociális ténykedéseit rendészeti módszerekkel (amelyeket csak néha mint kiegészítő eszközöket vesz igénybe), főként pozitív gondoskodással igyekszik megakadályozni a földek elnéptelenedését: a föld szeretetének felkeltése, a földművelés hasznosságának tudatosítása által. Hiszen a városbatódulás egyidőben lélektani és gazdasági probléma. A mai Itáliában büszkévé akarják tenni a földművelőt hivatására. Kiemelik a »ruralitás« nagy jelentőségét. Magasztalják a föld iránti hűséget. Maga Mussolini ad példát, amikor Itália »első földművelőjének« hirdeti magát. Büszke paraszti származására és minden évben az újjáteremtett pontini földeken félmeztelen testtel órákon át résztvesz az aratás kemény munkájában. Pályadíjjal jutalmazták azokat, akik »hűek a földhöz«, akik ugyanabban az üzemben a legrégebben dolgoznak. Gazdasági téren nagyjelentőségű a mezőgazdasági és ipari érdekek harmóniájának megteremtése, a két nagy termelőág munkásvédelmi, biztosítási ellátásának csaknem teljes egyensúlybahoza-tala, a megfelelő szilárd terményárak; mindez érdekévé teszi a földművelőnek, hogy ne hagyja el a földet.

A városbatódulás megakadályozásának leghatásosabb eszköze mégis a mezőgazdasági munkásság földhözköltése. Itália megismerte különösen északi és déli vidékein milyen szerencsétlenség a bizonytalan jövőjű, ideig-óráig tartó munkaalkalmakból élő, a mindennapi kenyér égető gondjánál meszszebbre nem látó mezőgazdasági proletariátus. A jól rendezett nemzeti társadalom alapja a mezőgazdasági népesség, annál inkább, minél erősebb szálak kötik hozzá a földhöz. Amikor a hazaszeretet fogalma a föld szeretetével kapcsolatos. Ez szociológiai szerkezeténél fogva különösen érvényes Itáliára. Akit azonban a földhöz még csak a tartós munkaalkalom köteleke sem fűz, mi kapcsolja azt a földhöz és a hazához, mindazokhoz az értékekhez (a családtól a társadalmi harmóniáig), amelyet a haza fogalma jelképez. A személyiség, a hit és jövőnélküli »napszámomunkás« (bracciante) fogalmát be kell tehát helyettesítenünk a termelésben személyesen érdekelt »földművelő« (rurale) fogalmával.

A »korporatív mezőgazdasági üzem«, amely a kifejlesztett feladatokat igyekszik érvényesíteni, szakít az abszolút tulajdonjoggal és – magának a tulajdonosnak érdekében is – szerződéses kötelezettséggel kölcsönös együttműködést, összhangot, csaknem testvéri viszonyt alakít ki a föld tulajdonosa és munkása között. Kiemelve a föld tulajdonosának nagy jelentőségét abban, hogy a művelés alá vont földet épületekkel, művelési eszközökkel, stb. felszereli. Így kelnek életre és fejlődnek ki a korporatív mezőgazdasági szerződések, a feles (mezzadria), a telepes (colonia) és részes (compartecipazione) művelési módok. Ezeknek a szerződéseknek igen lényeges jellemvonásuk, hogy munkásrésztől a szerződéses kötelezettség alanya nem az egyén, hanem a letelepedő család. Ez nagyon fontos szempont, mert hiszen a földművelő családok (kisbirtokosok, feles, részes művelők) járulnak hozzá legjelentősebb részben az olasz népesedés örvendetes fejlődéséhez, így jutunk el a falusi, tanyai házak (casa rurale) nagyjelentőségű kérdéséhez. Ha a mezőgazdasági munkást a föld terméseredményeiben való közvetlen részesedés által családjával együtt földhöz akarjuk kötni, a földdel együtt családjának és a termelés szükségleteinek megfelelő házat is kell számára biztosítanunk. A Duce jelmondta ezzel kapcsolatban a következő: »néhány évtizeden belül legyen minden olasz földművelőnek tágas és egészséges háza, ahol a földművesgenerációk századokig élhessenek és kitarthassanak. Ennek a jelmondatnak megfelelően 1928-1938 között 68 új falut és 78.387 mezőgazdasági épületet (lakóházak és melléképületek) építettek. Az építkezés nem szűnő lendületét mutatja, hogy csupán 1940 január havában 164 házat építettek.

A korporatív mezőgazdasági szerződések nagyjelentőségű gazdasági szükségleteket is érvényre juttatnak. A mezőgazdaságban nem annyira a nyers

erő érvényesül, amely mechanikus termelést eredményezhetne (amint az iparban történik), mint inkább a mezőgazdasági termelést döntően irányító biológiai és természeti törvényszerűségek kihasználására vagy legyőzésére irányuló emberi akarat és tudás. A mezőgazdasági munka ösztönző erői mindig sokkal inkább lélektaniak, mint technológiaiak. Nyilvánvaló ezért, hogy a mezőgazdasági üzemek termelőképessége akkor a legnagyobb, ha a munkásnak is érdeke a minél nagyobb terméseredmény, ha a munkás részt kap a termés eredményeiből.

A mezőgazdasági napszámos-, sommás munkásság a kiegyensúlyozatlan termelési rendszer visszfénye; a bérmunkára alapozott rendszerben a munkakihasználás egész éven át egyenlőtlen. Szociális hátránya ennek az erős időszaki munkanélküliség, gazdasági hátránya a munkaerő nem teljes kihasználása. A munkaadók ugyanis csak a leglényegesebb munkák végzésére fogadnak fel munkásokat (vetés, aratás); így elavult gazdasági módszerek folytatására kényszerülnek. Ismeretes, hogy a szocializmus mindig támadta a terméseredményben való részesedéssel járó munkaviszonyt. Ez a magatartás megfelelt a termelés és maga a munkásság jóléte megsemmisítésére irányuló taktikájának. Így az aratások idején sztrájkfenyegetésekkel megszarolhatta az üzemeket, a munkanélküliség időszakában pedig izgatásra használhatta fel a mezőgazdasági proletariátus kétségbeesett nyomorát. A mezőgazdasági termelésnek és a mezőgazdasági dolgozó tömegeknek természetes érdeke ezzel szemben nem a napszámosnövelés, hanem az állandó, egész évi munkaalkalom, mégpedig nem csupán az egyén, hanem az egész család számára, beleértve a nőket és a gyermekeket is, akiknek természetesen a családi üzemen belül nekik való munkát kell végezniük. Az olasz mezőgazdaságban nem egyedül a kisbirtok jelenti ezt az ideálisnak nevezhető üzemi típust, hanem a telepes művelés különböző, vidékenként a helyi szokásokhoz alkalmazkodó formái is. Ezek közül a legelterjedtebb és legfejlettebb a mezzadria, a feles művelés.

Ezek az üzemi formák eléggé ismertek ahhoz, hogy ne *kelljen részletes* kifejtésükbe bocsátkoznunk. A mezzadria esetében a termelési költségeket és a terméseredményt fele arányban osztják meg a föld engedményese és a telepecsalád között. A munkaerőt teljes egészében a telepecsalád nyújtja (néhol esetenként napszámosokat is fogad), a tőkét teljes egészében a tulajdonos. Vidékek, művelési módok, a birtok felszereltsége, a telepecsalád tőkeereje szerint a mezzadria más telepes művelési típusokká, alakulhat (pl. harmados talajjavítással kapcsolatos részes művelés stb.). Ezek a művelési típusok a mezzadriától a termények megosztásának arányaiban, vagy a szerződési feltételek egyes pontjaiban különböznek. *Végül* az egyszerű részes művelés (compartecipazione) esetében a munkás semmiféle tőkével

vagy felszereléssel nem járul hozzá a részére juttatott föld üzemeléséhez és annyiban különbözik csupán a többi munkásoktól, hogy pénz helyett terményrészesedést kap; minden esetben azonban szerződésben biztosítanak számára egy bizonyos minimális bérjuttatást.

Mindezek a művelési típusok feltételezik a házzal, istállóval, munkaeszközökkel felszerelt és jó termőerőben lévő családi kisbirtokot. Csak az ilyen birtokon élhet megfelelő körülmények között a telepes-család. Itáliában kétségtelenül igen elterjedtek már az ilyen részes szerződési viszonyra alapított családi kisüzemi típusok, mégis sok vidéken (különösen az éppen talajjavítási munkáknak alávetett és az intenzíven művelt uradalmi gazdaságokban) a gazdasági viszonyok nem engedik meg ma még ezeknek a művelési formáknak bevezetését. Egy merőben új üzemi forma, a „kollektív részes művelés” alkalmazkodik ezeknek a vidékeknek speciális szükségleteihez. Ez az üzemi típus lehetővé teszi, hogy egy-egy egymásért egyetemleges felelősséget vállalt munkáscsoport nagyobb üzemi egységet vegyen művelésbe a tulajdonos vagy bérlő irányítása alatt részes szerződési viszony alapján. A munkások a szerződésben megállapított arányban járulnak hozzá a termelési költségekhez és részesülnek a terméseredményekből. A munkások munkateljesítménye így lelkiismeretesebb és jobban díjazott, mint az egyszerű bérmunka esetén és másfelől nincs szükség arra, hogy az üzem egységét megbontsák, az üzemet családi birtokokra tagolják szét.

Végeredményben az olasz agrárpolitika ezeken a különböző részes művelési formákon át fokozatosan rá akarja nevelni a mezőgazdasági munkást az önálló gazdálkodásra és a kisbirtokos méltóságára akarja felemelni. Természetesen az összes mezőgazdasági munkásból előreláthatóan sohasem lehet kisbirtokos. *De minden arra méltó mezőgazdasági munkásnak módot kell nyújtani arra, hogy azzá lehessen.* Ez a megoldás vezérli az olasz agrárpolitikát, nem a mezőgazdaság természetével ellentétes abszolút megoldások erőszakolása. A nagy cél elérését döntő módon szolgálja a részes szerződések mellett a fasiszta agrárpolitika másik lényeges eleme, az integrális talajjavítás.

A fasiszmus előtt a talajjavítás (bonifica) fogalma nem terjedt túl a belvizek túlnyomóan egészségügyi vagy ármentesítési okokból végrehajtott szabályozásán; mindenestre alig volt kapcsolatba hozható a tulajdonképpeni talajjavítással és különösen a földtulajdon szociálisabbá alakításával. A fasiszmus ezzel szemben erőteljesen kidomborította a talajjavítás szociális jelentőségét. Az 1928 december 24-i „Mussolini”-törvény, az integrális talajjavítás alaptörvénye értelmében a talajjavítás feladatkörébe tartoznak: a hegyvidékek vízügyi és erdészeti szabályozása, az erdőtelepítések, a mocsaras síkvidékek

kiszáritása és a dombvidékek vízgazdálkodási szempontból való rendezése, az öntözés és a szoros értelemben vett talajjavítás minden egyéb válfaja, családi kisüzemek alakítása és a latifundiumok betelepítése. Az alaptörvény körülbelül 7 milliárdos költségvetésre alapozott munkatervet körvonalozott meg. Azóta a talajjavítások céljaira további milliárdokat irányoztak elő. Az állam a munkálatokat két irányban támogatja: közérdekű és magánérdekű talajjavításokat különböztet meg. Az előbbiek költségeihez 75-92%-os arányban járul hozzá; van rá eset, hogy közérdekű talajjavítások költségterheit 100%-ban átvállalja; magánérdekű talajjavítások érdekében pedig átlagban a munkálatok fele költségét téríti meg. Ami az eredményeket illeti elég, ha megemlítjük, hogy több mint 6 millió hektár földön hajtottak végre talajjavításokat, körülbelül 400.000 hektár földet nyertek a gabonatermelés számára és mintegy egymillió hektár földet rendeztek be öntözéses művelésre.

A talajjavítások szociális előnyei is nyilvánvalóak és rendkívül jelentősek. A talajjavítások kívánatosak teszik a városban élő munkások számára az életet adó földműveléshez való visszatérést; munkaalkalmakat nyújtanak és emelik a munkásnép életszínvonalát. Elég megemlítenünk, hogy az 1922-1938. években a talajjavítási munkálatok során teljesített munkanapok száma összesen 124,198.470 és hogy a munka „aktivitásfoka”, azaz az egy-egy hektár földre évenként fordított munka, a talajjavítások következményeként általában meghatszorozódott, hogy végül a munkára eső jövedelemrész a tőkére eső jövedelemrésszel szemben Littoriában pl. 19%-ról 60%-ra növekedett és a telepes-családok rendszerint 20-30 év múlva az általuk művelt föld tulajdonába is jutnak.

Az integrális talajjavítás elvei és módszerei nagy lendületet nyertek a szicíliai latifundiumok folyamatban lévő szociális és gazdasági újarendezése során. Erről a fasiszmus földtulajdonelméletével is kapcsolatban a tanulmány következő, második részében bővebben lesz szó. Az azelőtt alig művelt latifundiumokat betelepítő talajjavítási rendszer kiválóságát addig is két jelentőségeltjes esemény megemléstésével igazoljuk. Az egyik, hogy Tassinari miniszter éppen napjainkban helyszíni vizsgálatai alapján annyira kedvezően tájékoztatta a Ducet a talajjavítási munkálatok előrehaladásáról, hogy a Duce kijelentette: a nagy művet 10 helyett 5 év alatt befejezik. A másik feltűnő jelenség, hogy Dél-Itália összes mezőgazdasági tényezői sürgetve kéri a szicíliai talajjavítási rendszer kiterjesztését az alsó itáliai összes még megmaradt latifundiumterületekre.

Mialatt naponként milliárdokat emészt fel másutt a pusztító háború, a fasiszta állam újabb milliárdokat állított be a termelést újjáalkotó talajjavítási

munkálatokra. Éppen legújabbán határozták el, hogy külön hatalmas intézetet szerveznek a latifundiumrendszer egész Dél-Itáliában való megszüntetésére, amely – igen figyelemreméltó körülmény – a mezőgazdák és a mezőgazdasági munkások konfederacionak exponense, testvérintézménye lesz. Ez is igazolja, mennyire munkás és tevékeny a mezőgazdasági társadalmi kategóriák közt való építő együttműködés, milyen hatalmas tér nyílik a társadalmi alkotómunka számára, ha az egyéni kezdemé-

nyezés nem a szervezetlenséget és az önzést, hanem a nemzet legfelsőbb érdekeit, céljait tartja szem előtt. Lassan, fokozatos fejlődés útján érte el a korporatív szervezettség és nevelés segítségével a fasiszta Itália ezt a fejlődési fokot. Mert a korporatív állam egyáltalában nem rögtönzött valami. Ha a történelem ismer véget nem érő politikai forradalmakat, kevés a fasizmushoz hasonló olyan forradalmat ismer, amelynek sikerült átalakítania a gazdasági rendszert és magát az egyéni etikát is.

AZ OLASZ KORPORATÍV RENDSZER TULAJDONJOGI FELFOGÁSA

ÍRTA:

IBRÁNYI ISTVÁN

A fasizmus, mint politikai koncepció, elveinek természeténél és szellemi beállítottságánál fogva nem állt meg Itália gazdasági és politikai életének korszakalkotó reformjainál, hanem fokozatosan hatása alá vonta, átalakította és átalakítja a gazdasági élet területén kívül a társadalmi élet és berendezkedettség minden egyéb területét és részét is.

A fasizmus a gazdasági életben a liberalizmus elvei szerint felépült termelési rendszert felszámolta és egészen új elveken egészen új rendszert alapozott meg.

A gazdasági életet átformáló elvek szükségképpen átléptek egyéb területekre is. Ez alól nem lehetett kivétel a jogélet sem, ahol az alapvető változások sürgetésének gyökereit már a XIX. század folyamán meg lehet találni.

Nézzük ez alkalommal a jogélet terén a magánjogi területét.

A ma Itáliában még érvényben lévő magánjogi kódexet II. Viktor Emánuel király 1865-ben szentesítette és a szentesített törvények 1866 január 1-én léptek életbe. Ez a kódex az akkori idők szokása szerint teljesen az 1804-ben készült Code Napóleont vette mintául. Szellemében, mondhatni világnézeti felfogásában, azonfelül beosztásában – egy-két kisebb eltéréstől eltekintve – nagyon és egészen egyezik a Code Napóleonnal; vannak paragrafusok, amelyek szószerint való fordítások.

Az 1865. évi olasz magánjogi törvénykönyv kodifikátorai, bár sokszor vették mintául, sőt sokszor fordították is a Napoleon Kódexet, tekintettel az egységesítés nehézségeire és sürgősségére, kétségtelenül nagy munkát végeztek. A törvényerőre

emelkedett kódex azonban rövid idő múlva a legkülönbözőbb szempontból a kritika középpontjába került. Legelőször a kódex felépítésében és egyetemi tanításában követett rendszert tették vita tárgyává, támadták a francia hatás módszerét, elveit és igyekeztek új irányt szabni.

Az 1880-as évek felfogása kifogásolta, hogy a polgári jog, amelyet a római civilizáció adott át, miután néhány kisebb jelentőségű módosítással a középkori társadalmat jogszabályokkal látta el, ismét néhány kisebb módosítás után a modern társadalmat is kormányozni akarja és a jövő kikerülhetetlen átalakulásait változatlanul akarja keresztülvinni.

Az evolúciós irány legtekintélyesebb képviselője: Cimballi már az első munkáiban az alapvető átalakulás szükségét hirdette a polgári jog terén. Azonban nem egyszerű revideálást sürgetett, néhány módosítást a forma, az intézmény és rendelkezés tekintetében.

Az az individualista periódus, amelynek hatása alatt a mai érvényes jogszabályok készültek – mondta Cimballi –, befejeződöttnek látszik s átadja helyét lassan a szociatikus periódusának. Az individualista periódus elérte a fejlődés legmagasabb fokát, amikor diadalra vitte az emberi individualitás elvét, amely szerint az egyén a polgári jogok, a javak feletti szabad rendelkezés, az abszolút szabadság, az érdekek teljes alanya függetlenül bármilyen nemzeti köteléktől. Ma már számot kell vetni azzal, hogy az az egyén, aki a jogok abszolút alanya, a társadalom testének éppen úgy atomja, molekulája, mint a tőle különálló többi egyének, s hogy a társadalomnak funkciója van, mint az egyéneknek, s hogy a társadalom nem kevésbé élő és reális alanya a

jognak, mint az egyén; sőt inkább – amennyiben az emberi individualitást képviseli. Az érvényben levő kódexek csupán az individuális jogviszonyok többféleülésének szabályozására törekuszenek; az individuális törvényhozást képviselik s mint ilyenek mindinkább alkalmatlanná válnak arra, hogy a modern idők megváltozott körülményeinek megfeleljenek, amikor az élet és cselekvés középpontja fokozatosan az egyéni egységből kikapcsolódva a szociális egység felé halad. Ennélfogva minden olyan revíziós törekvés, amely nem belsőleg kívánja újrapépíteni a kódexet, meddő munka.

Cimbali szerint a primitív korszakra – amikor az egyént teljesen abszorbeálta a közösség – az egyén teljes emancipációjának korszaka következett. Ezt a korszakot viszont az egyéni és szociális elem közötti kiegyezés és reintegrálódás korszakának kell követnie.

Pellegrino Rossi már 1861-ben erősen támádtá a francia törvényhozást, amiért nem volt elég tekintettel a legutóbb bekövetkezett gazdasági haladásra. Cimbali 1885-ben ugyanezeket ismételte el az 1865-i kódex olasz törvényhozói ellen, akik nem hagyták ki a francia kódex támadott pontjait ugyanarra, hogy ma már nem elegendők a Rossi által sürgetett egyszerű kiigazítások, ma amikor a nagyipar, a tőke, a hitel a fejlődésnek egész más fókán áll. Az egyes intézmények nemcsak gazdasági tekintetben elégtelenek, hanem jogi szempontból is mutatják, hogy a civilizáció haladása folytán értéküket és jelentőségüket majdnem teljesen elvesztették, mert más idők, más szociális feltételek termékei.

Cimbali az 1885-ben megjelent munkájában fejtette ki elveit s azok mindenütt igen erős visszhangra találtak. Munkája 1894-ig három kiadást ért el s 1906-ban a negyediket. 1906 szeptember 10-én az akkori igazságügyminiszter, Gallo terjedelmes indokolású tervezetet nyújtott be III. Viktor Emánuel királynak a magánjog reformjára vonatkozóan. A tervezet alapján királyi dekrétum a magánjogi törvényhozás generális reformjára külön királyi bizottságot állított fel. E reformbizottság felállítását akkor a Cimbali által kezdeményezett munka közvetlen eredményének tekintették.

A reform előkészítésére alakult bizottság megkezdett munkáját megakasztotta az 1915. évi háború és az utána bekövetkezett események.

A fasizmus 1922-ben Viktor Emánuel király megbízása alapján átvette a kormányhatalmat és mindjárt erős kézzel hozzáfogott a kodifikáció munkájához. Már az 1923 december 30-iki törvény a fennálló királyi bizottság keretén belül egy albizottságot küldött ki azzal a feladattal, hogy az általános magánjogi kódex reformját előkészítse. E bizottság – miután az 1925 december 24-iki törvény felhatalmazta, hogy a kódex egyes könyveit és címeit külön-külön is bemutathassa – előbb Vittorio

Scialoja, majd ennek halála után Mariano d'Amelio elnök irányítása mellett az I. könyv (személyjog) tervezetét 1931-re elkészítette. E tervezetet észrevételezésre a semmitűszéknek, a fellebbviteli bíróságoknak, az államtanácsnak, egyetemeknek, ügyvédi és ügyészi szervezeteknek küldték meg. Az észrevételeket négy kötetben publikálták.

Az észrevételek egy külön bizottság elé kerültek. Ez a bizottság az igazságügyminiszter személyes elnöklete alatt a legaprólékosabban vette tárgyalás alá az észrevételek összes pontjait. Így született meg az 1936. évre az I. könyv végleges tervezetszövege, mely az 1938 december 12-iki törvénnyel 1939 július 1. napján lépett életbe. Az új kódex I. könyve elhatározó lépést képvisel a reformok útján. A tradícióknak megfelelően biztosítja az olasz család szerkezetét s beviszi minden intézménybe azt az új szellemet, amellyel a fasizmus az egész nemzetet áthatotta. Követi a fasizmus szilárd célkitűzéseit: az ősi itáliai tradíciókat megőrizni, megtisztítva az időközben beszivárgott idegen elemektől.

Az 1936. évre elkészült a fent ismertetett úton a többi tervezetszöveg is: a III. könyv (öröklés, ajándékozás) és a IV. könyv (kötelmek és szerződések). A II. könyvet (dolgot és reáljogok) d'Amelio elnök 1937 augusztus hó 14-én terjesztette Solmi igazságügyminiszter elé.

Amint látjuk, a bizottság elkészült azzal a feladattal, amelyet Cimbali 1885-ben oly határozott erővel hirdetett. A végleges befejezés az összes kódexek életbelépése lesz, amelyet III. Viktor Emánuel király és császár 1940-re ígért meg az olasz nemzetnek.

A *tulajdonra* vonatkozó szabályokat a magánjogi kódextervezet II. könyve tartalmazza. A tulajdon kérdése a magánjog legérdekesebb és legtöbbet vitatott kérdései közé tartozik. A történelem minden egyes korszakában – a primitív ember idejétől napjainkig – megvolt a tulajdon sajátos jogi szabályozása. Ezek egymástól eltértek, koronként alapvető különbséget mutattak fel. Nyomait minden idők minden népénél meg lehet találni, pozitív jogi szabályozása hosszú történeti fejlődésen ment keresztül, míg a mai alakjához eljutott. Mászt jelentett a tulajdonjog az ú. n. patriarkális korban, mászt az ókorban, középkorban, más tartalma volt a feudális korszakban és az abszolút monarchák idejében. Ma is az tűnik szembe, hogy a tulajdon jogi szabályozása egyes országokban eltérő s részben az átalakulás folyamatában áll.

Önként jelentkezik itt a kérdés, hogy az átalakulási folyamatnak mi az oka?

Az embernek a földön céljai megvalósításához, életének fenntartásához anyagi eszközökre van szüksége. E szükséges eszközökre, javakra közvetlen vagy közvetett hatalommal rendelkezhetik. A tulajdon közvetlen hatalmat jelent, amely közvetlen hata-

lom valamely személyt illet. Az ember mint személyiség – a közvetlenül felismert használat útján – a materiális javakkal személyes jogviszonyt hozhat létre és azt mondhatja: ez az enyém. A tulajdon tehát összeköttetésben van a személlyel, a hatalom gyakorlójával, következésképp annak életével és fejlődésének történetével is. Ennélfogva a tulajdon az emberi személyiséget tükrözi vissza a materiális javak terén, értelmét pedig mint közvetlen rendelkezési hatalom az emberi személyiségben találja meg. Mindazok az elméletek, amelyek az ember személyiségét tagadják s az embert a fiziológia síkjára vezetik vissza, természetszerűen eljutnak a tulajdon tagadásához. Ha az ember tényleg a nem szellemi élőlények sorába tartoznék, megelégednék a közösségi hatalom által naponként kiosztott adaggal. A személyiség megkívánja és magában foglalja a szabadságot, sorsa eldöntésének és a saját maga feletti rendelkezésnek hatalmát. Ez megnyilatkozik természetszerűen az anyagi javak terén is. A tulajdonnak a hatalom gyakorlójával, a szabad személyiséggel való belső összeköttetése megérteti azt az igen fontos alapvetést, hogy a tulajdon szabályozottsága minden korban és minden népnél bensőségesen összefügg azzal a felfogással, amely abban a korban az egyéni személyiség, a család, a közösség, a nemzetiség és a társadalmi rend viszonyában uralodik.

A személyében szabad ember azonban megmarad mindig a család, a nemzet és az egész társadalmi rend organikus tagjának, amiből következik annak szüksége, hogy ezt az organikus viszonyt a tulajdon szabályozottsága is hasonlóképpen kimutassa. Eszerint kell, hogy az egyéni tulajdon is alá legyen vetve azoknak a jogoknak, amelyeket a család, a nemzetiség és az állam az ember szabad személyiségével szemben érvényesít. Az egyénnek és a közösségnek ez a viszonya alapítja meg a tulajdon szociális elemét, amely azonban a személyi elemet nem szünteti meg, sőt feltételezi.

A javak adják a tulajdon tárgyát. S a javaknak az a rendeltetése, hogy az ember azokat a sokirányú szükségletek kielégítésére mint eszközt használja s azokkal az anyagi lét fenntartását és tökéletességét biztosítsa. A szükségletek kielégítésére szolgáló javak használat céljából tehát minden embert megilletnek, mert kinek-kinek joga és kötelessége, hogy életét fenntartsa.

Az emberi szükségletek természetüknél fogva periodikusan visszatérő jellegűek s a különböző szükségletek kielégítésére szükséges javak viszont nem mindig állanak rendelkezésre. Ez indokolja a jövőbeli szükségletek kielégítése céljából a javak beosztását és felhalmozását; a felhalmozás és beosztás szükségességére pedig a közvetlen használat tartamán túlterjedő rendelkezési hatalmat alapozza meg.

A rendelkezési hatalom (magántulajdon) ily alapvető jellegét a termelés közbeiktatott folyamata sem változtatja meg. A termelés célja ugyanis a javak közvetlen vagy közvetett szaporítása. A búzával nemcsak a tulajdonos és a munkások fognak élni, a cipőgyár készítményeit nemcsak a gyáros és a munkások akarják elhordani, de nem is ezzel a szándékkal termelnek.

A javak ily rendeltetése és célja jelöli meg a felettük való közvetlen rendelkezési hatalom, a magántulajdon belső erkölcsi feladatát és kell hogy az egyéni személyiségben gyökerező tulajdon feladatának – mely a szociális elem követelménye – eleget tegyen a szociális szolgálat kötelemében. A tulajdon erkölcsi feladatának emelkedettebb fogalma nem idegen a jortól és nem áll azon kívül. Kétségtelen, hogy a jog a javak feletti szabad rendelkezést az egyén számára biztosítja, de amikor ez a rendelkezés, használat visszaéléssé és erkölcstelenné válik, a törvény minden civilizált népnél közbelép és megtorolja azt. Éppen ezért a tulajdon szabályozásánál mint alapvető szempont játszik közre az erkölcsi szempont. Az erkölcsi elvek meggyöngülései vezettek és vezetnek arra, hogy az emberek elfelejtik az élet kedvéért az élet célját és a tulajdon kedvéért a tulajdon célját.

A tulajdonnak mint közvetlen rendelkezési hatalomnak végső gyökere tehát a személyes emberi természet s mint ilyen változatlan, amint az emberi természet is változatlan (*ius naturale*) – e hatalomnak részletes viszonyait pedig a tételes jog szabályozza, a polgári jogban, amely hivatott megjelölni, hogy hol van a magántulajdon határa, amelyet a mások tulajdona, a közösség és a szociális szolgálat kötelemé megvon.

Az Olaszországban 1865 július hó 25. napján kihirdetett és 1866 január 1. napján hatályba lépett *Codice Civile* a tulajdon tekintetében *teljesen átvette a Code Napóleon felfogását* amely szerint a tulajdonjognak tartalom tekintetében két lényegi eleme van: az abszolút volta és kizárólagossága. Kizárólagossága abban nyilvánul, hogy ami az enyém, az az én tényem nélkül másra át nem ruházható. Abszolút volta jelenti azt a hatalmat, amelynek alapján a tulajdonos a tulajdonában levő dolgot jól-rosszul használhatja, földjét műveletlenül hagyhatja, ház-épületét elhanyagolhatja vagy éppen szét is rombolhatja. Ezért a földön senki felelősségre nem vonhatja, legfeljebb rossz tulajdonos, így rossz állampolgár, de amíg tételes jogot nem sért, polgárjogilag nem büntethető.

A Code Napóleon a justinianusi alapelvekből indul ki, a római jog azonban a tulajdon abszolút voltának következő három elemét ismeri: a *jus utendi*, *fructu* és *abusu*. A *jus utendi* és *fructu* a használat, élvezet és gyümölcsöztetés joga, azaz a dologból minden lehető előnyt kivenni. A *jus*

abutendi pedig rendelkezési jog oly meghatározott használatra, amely után az adott dolog többé meg nem újul, legalább is ugyanazon személy számára nem, vagyis felhasználás és nem céltalan szétrombolás (lerontás, elpusztítás).

A tulajdon továbbá elvileg sérthetetlen; bizonyos körülmények között azonban, ha a közérdek megkívánja, a tulajdonostól el lehet venni a tulajdonát (kisajátítás), de az államnak ebben az esetben is a kisajátított tulajdon ellenértékét mindig meg kell térítenie.

Az olasz Kódex 436. §-ának tulajdonjogi meghatározása szószerint megegyezik a francia Kódex vonatkozó §-ával. A tulajdonosnak a legteljesebb élvezési és rendelkezési jogot adja meg a tulajdonjogban, csak a használat ne legyen olyan, amit a törvény vagy a rendelet megtilt.

Ez a meghatározás a tulajdon individuális elemének teljes felsőbbiségét és hatalmát szentesíti, a tulajdon erkölcsi feladatáról azonban megfelekezni látszik. Benne a szociális elem is csak annyiban érvényesül, hogy a használatot a törvény vagy a rendelet ne tiltsa. A szociális elem és erkölcsi feladat tehát a törvényben felállított korlátozásokban mint negatívumban zsgorodik össze.

Ha a Code Napóleonnak az emberi szabadság eszméjén felépülő tulajdonjogi szabályozását, a továbbiak során, a történelmi „ma” viszonyában tekintjük, – az látszik, hogy az abban foglalt jogi szabályozás, az események tanúsága szerint, nem mutatkozott mindenben alkalmasnak arra, hogy a tulajdont az emberi civilizáció további zavartalan fejlődésére kielégítő módon szabályozza. Az tűnik szembe, hogy a tulajdon jogi szabályozása még mindig bizonyos *fejlődési* folyamatban van és ez a fejlődési folyamat nem a legújabb idők terméke. Gallo igazságügyminiszter 1906-ban, a magánjogi kódexek generális reformjára felállítandó állandó bizottság tervezetének indokolásában azt mondta, hogy a tulajdon intézménye abban a formájában, amely semmi vagy csak kevés tekintettel van a *szociális funkcióra*, a régi jogi felfogás tévedése és ezzel együtt az élet tévedése is.

A Gallo-féle tervezet alapján felállított állandó bizottság munkáját 1922-től a korporatív szellem, a fasiszta felfogás irányította.

A fasizmus a magántulajdon elvének alapján áll, amely szerinte az emberi természetet kiegészíti. Szemlélete szerint a tulajdonjognak abszolút eleme nincs, mert a magántulajdont a szociális funkció kötelme terheli, a nemzeti lét és a nemzeti egység magasabb érdeke alapján. A fasizmus elismeri és figyelembe veszi az egyéni kezdeményezést, mely a nemzeti érdek és a nemzeti termelés leghasznosabb s leghatásosabb eszköze; de a termelés magánjellegű szervezését is nemzeti érdekű funkciónak tekinti, ami a nemzeti állammal szemben *felelősséget*

jelent. A fent kifejtett elvek a tulajdonjogban a „jus abutendi” elem létezését abban az értelemben, amint azt egyes francia jogászok meghatározták, kizárják.

A fasizmusban a magántulajdon jog, de amennyiben jog, annyiban *kötelesség* is. A kötelesség alapja a magántulajdon *szociális funkciójában* van s e kötelesség a szociális funkcióban igazolja a jogot. Az egyén jogának gyakorlása, tulajdonának használata közben nem sértheti meg a nemzeti lét és nemzeti egység magasabb érdekeit, amely a nemzeti államban testesül meg. Az államnak viszont pozitív feladata a közjó védelme, az organikus nemzeti állam fejlődésére és védelmére szükséges erkölcsi és anyagi követelmények megállapítása és biztosítása. Az állami intervenció ennél fogva szükséges, igazságos és törvényes; konkrét tartalmát mindig a közjó egyetemes elve határozza meg.

A kérdés most már az, hogy a valóságban miben áll, mit is jelent a szociális szolgálat kötelme?

A javaknak, mint korábban említettük, az a rendeltetése, hogy a szükségletek kielégítése céljából az anyagi lét fenntartására és tökéletesítésére mindenki számára az eszközt szolgáltassák. Mindazok a javak tehát, amelyek szükségleteket elégítenek ki, vagy a jövőben valószínűen bekövetkező szükségletek biztosítására felhalmozva és beosztva állanak, rendeltetésszerűen belső, erkölcsi feladatot teljesítenek a magántulajdon szociális szolgálatának kötelmi keretei között.

A javak elégtelensége miatt azonban a javaknak közvetlen vagy közvetett szaporítása szükséges. Ez megkívánja és feltételezi a termelési folyamathoz a javak bizonyos összegyűjtött részét; ez természetesen a szükségletek kielégítésére szolgáló javakból kerül ki. De a termelés céljára való összegyűjtés és felhalmozás semmiképp sem jelenti egyúttal az erkölcsi feladat megszűnését. Sőt annak két irányban való érvényesítését kívánja meg. Szolgáltatnia kell a kitűzött célt, egyfelől t. i., hogy tényleg termeljen és ezáltal az elégtelen javakat a szükségletek kielégítésére szaporítsa, – másfelől, hogy a termelt javakat a szükségletek kielégítésére tényleg rendelkezésre is bocsássa és pedig oly módon, hogy azok mindenki számára hozzáférhetőek is legyenek.

Ezen az alapon a javak nem teljesítik a magántulajdon erkölcsi feladatát, ha valószínűtlen (a kereskedelmi életben is túlzott) szükségletek kielégítésére halmozzák fel azokat azzal a rejtett céllal, hogy a valószínű árkülönbözöt (tilos úton történő szállítás stb.) mások rovására rendkívüli hasznot eredményezzen.

Hasonlóképpen ellenkezik a tulajdon erkölcsi követelményével, ha a termelésre összegyűjtött javakkal a kitűzött cél szolgálatát megszüntetik

és nem termelnek azért, hogy a termelés másik tényezőjét: a munkát a nagyobb haszon érdekében alacsonyabb bérekre kényszerítsék. Vagy termelnek ugyan, de a szükségletek kielégítésére termelt javakat tényleg nem bocsátják rendelkezésre, vagy azáltal, hogy felhalmozzák (eldugják), elpusztítják, vagy pedig mindent behálózó szervezettel azoknak oly árat szabnak, hogy azt a fogyasztók egy része

képtelen megfizetni, a másik része pedig csak óriási áldozattal.

A fasizmus az első, mely új törvénykönyvének tervezetében a tulajdon *szociális szolgálatát* organikus eszként felépített nemzeti állam keretei között megvalósította s az egyéni és közérdek teljes harmóniájára törekszik a magasabb nemzeti érdek, mint összetartó erő felsőbbsege alatt.

AZ EGAN-JELENTÉS NEGYVEN ÉV ELŐTT ÉS MA

ÍRTA:

IFJ. ERŐDI-HARRACH BÉLA

Egán Edének jelentése, amelyet a földművelésügyi miniszter által a hegyvidéki kirendeltség mellé szervezett és Munkácsra, 1900 február 12-ére egybehívott bizottság előtt mondott el és ezután a miniszterhez felterjesztett, 40 év távlatából alkalmat ad arra, hogy annak tükrében a mai Kárpátalja néhány égetően fontos teendőjére mutassunk rá. A Kárpátaljai tett magyar intézkedések sikerei és az egész magyar társadalom közös akarati, céltudatos munkájának eredményei mutatják meg, vajjon mennyire ismerte fel a magyar társadalom a m agyarság történeti hivatását, a Kárpátmedence egységéből eredő szervezési kötelességeit. Történeti hivatást csak helyes önismeret és önbírálat birtokában teljesíthetünk. E célt szolgálja e cikkünk is.

Rákóczi szabadságharcának leverése után Rákóczi uradalmát, több mint 200.000 holdat az Északkeleti Kárpátokban, az ^.osztrák császárhú gróf Schönborn-család kapta meg. A Schönborn grófok megmaradtak németeknek. Ez a nagybirtok 1896 táján mintegy 150 rutén községet zárt körül kb. 70.000 lakossal. Az úrbéri rendezéskor az eljáró hivatalos közegek a Schönborn-birtok területén az esetek nagy többségében elkövették azt a hibát, hogy a községek legelőit és szántóit a falutól messze, rosszul megközelíthető hegyoldalakon jelölték ki. Az uradalom viszont lenyúlt egészen a községekig. Ennek következtében az amúgy is magárahagyott hegyvidéki parasztság alig tudta földjét megmunkálni. Trágyázásról, hasznothajtó legeltetésről alig lehetett szó. Rohamosan szegényedésnek indult. Schönborn gróf és a felesége a nép bajai iránt megértők és áldozatkészek voltak. Az uradalom tisztviselői viszont a millenniumi évek idején is mégleg többnyire németek, csehek, morvák és lengyelek voltak, akik a környező területek szociális viszonyaival keveset törődtek. A közigazgatás részint nem állt hivatása magaslatán, részint tehetetlen volt a nagybirtok hatalma miatt. A Schönborn-uradalom adhatott volna munkát az általa bezárt falvak munkásainak, mert területének nagy többsége erdő. Tekintettel azonban arra, hogy a hatalmas erdőterületet nem rendszeres erdőgazdálkodásra és fakitermelésre, hanem csaknem kizárólag vadászatra használták, a falvak munkanélküliei erdei munkát nem vállalhattak. A birtok nem volt körülkerítve és a nagybirtok által tenyésztett szarvasok és vaddisznók még

ezen felül a szomszédos törpebirtokosok parányi területű vetéseit tették tönkre. Schönborn grófnak és feleségének az akció számára való megnyerése által az uradalom antiszociális gazdálkodásán Egán befolyása nagyot változtatott.

E szomorú állapotok következményeit tetézte a zsidóemancipáció törvénybeiktatása óta tartó galíciai bevándorlás. Ami az áldatlan mezőgazdasági viszonyok után még megmaradt, azt a bevándorolt „kazárság” aratta le. Az oroszországi zsidóság salakja az ottani nyomás súlya alatt nyugatnak indult. A Kárpátok küszöbén egy teljesen magárahagyott, tudatlan népet talált, amely nem volt a veszedelemmel szemben felvértezve. A bevándoroltak a leg-rövidebb időn belül magukhoz ragadtak mindent. Minden adásvétel rajtuk ment keresztül. Az egyáltalán lehető hasznot mind ők fölölték le. A földet ők bérelték ki és adták albérlébe, ők adták „felesbe” a marhát (a legkizsákmányolóbb üzletáguk ez volt), kölcsönt csak náluk lehetett kapni többszáz percents kamatra, övék volt minden bolt és minden kocsmá. A pálinka, mint e vidék kézbentartásának leghathatósabb eszköze, csak náluk volt kapható. A nyugati szellemű magyar törvények hatástalannak mutatkoztak ezen a vidéken. A kibúvók és a jogi formalizmus lehetetlenné tették az igazságszolgáltatást. A kazárság szerepe a biztos pusztulás szélére sodorta a ruténséget rövid harminc év alatt.

Darányi Ignác, az akkori kormány földművelésügyi minisztere ezen a nyomasztó helyzeten akart minden eszköz szerves egészben való felhasználásával változtatni. 1897. év végén miniszteri meg-

bizottat nevezett ki Egán Ede személyében, aki a hegyvidék lakosságának a gazdasági jólétet és boldogulást rendszeres munkával, nagy állami segítséggel visszaadni hivatott volt. E hosszú időre tervezett, rendszeres munkát köznyelven rutén akciónak nevezték el azért, mert e területet többségben rutének lakják. A megsegítés azonban ugyanúgy vonatkozott a magyarságra, szlovákságra, sőt gyakran a bevándorolt galíciai zsidók közül a földművelőkre is, mint éppen a ruténekre. Nem volt benne semmi politika, vallásüldözés vagy magyarosítási szándék. Ennek ellenére számos elismerés mellett sok támaszt kellett az akciónak kiállania.

A miniszteri kirendeltség felállításakor a földművelésügyi miniszter egyúttal egy bizottságot is létesített, amely a kirendeltség felett a felügyeletet és bírálatot a helyszínen gyakorolni hivatott. E bizottságnak Munkácson, 1900 február 12-én tartott értekezletén a miniszteri megbízott jelentésében kifejtette az akció alap gondolatait és addig elért eredményeit. Egán elgondolásait a két és egy negyed év gyakorlata akkorra már igen sokban igazolta és elég tapasztalat állt rendelkezésére, hogy azokat előterjesztve, a további munka menetének szükségéről a bizottság véleményt mondhasson. Egán munkáját kísérletként csak Bereg vármegye szolvai járására terjesztette ki, hogy az eredmények, hibák és további szükségletek jobban legyenek felismerhetők. Ha e rendszer beválik, a kormányzat az akciót az egész hegyvidékre, tehát Dévénytől Orsováig és Erdély belső havasaira is ki akarta terjeszteni. Tekintettel arra, hogy Egán elgondolásai helyeseknek bizonyultak, azokat a bizottság és Darányi Ignác földművelésügyi miniszter is elfogadták. A miniszter a miniszteri megbízotti munkát először a szolvai miniszteri kirendeltség létesítése által, majd a Kárpátok egyéb központi helyein hasonló kirendeltségek felállításával rendszeresítette.

Kárpátalja visszatérte után méltán érdekelhet minket e negyven év előtti elindulás. Fel kell vetnünk a kérdést, hogyan lehet és kell Egán munkáját a változott viszonyok következtében folytatni, hogyan kell azt kibővíteni és mit várhatunk attól?

Lássuk ezek után Egán jelentését.

A földművelésügyi miniszternek az akció megindításakor Egán szerint három, a valójában négy főeszköz állt rendelkezésére: a bérlet útján való földjuttatás, az állattenyésztés fejlesztése, hitelszövetkezetek létesítése és áruraktárak felállítása. A gazdasági kultúra fejlesztését szolgáló gazdasági szakoktatás kiépítése, gazdaszervezés, háziipar stb. mind az előbbi négy főeszközt támogatták.

Egán a földet és a földművelőt védő tevékenységet tartotta kiindulási pontnak. „Látva a földművelő lakosság számát s az annak rendelkezésére álló mezőgazdasági terület nagy aránytalanságát, a földművelési miniszter elsősorban ezen földhiányon

iparkodott segíteni. E célból a földművelésügyi miniszter gróf Schönborntól 25 évre kibérelt 12.622 hold földet és azt apró parcellákra osztva, 41 községben élő 4303 földművelőnek haszonbérbe adta. Ezek között tulajdonképpen földbérlo csak 1793; a többi havasi legelőbérlo. A havasi legelőkön bérlo földművelő azonban szintén bérlonek tekintendő, mert a viszony itt is 25 évig fog fennállni s egy bizonyos következetes közgazdasági hatásra itt is nyújt alkalmat.”¹

„Eleinte a földeket csak úgyszólván próbaévre adtuk ki s csak az első évben gyűjtött tapasztalatok alapján adtuk újból ki a földeket, ez alkalommal azonban 11 évre. Ezáltal lehetségessé tettük, hogy a bérlo az illető földet úgyszólván sajátjának tekintse és azon minél belterjesebben gazdálkodjék.”²

A bérszerződések kikötéseiben három szempont uralkodott. Az akció az általánosan követett szokással ellentétben mindig a legszegényebbeknek juttatott és egyenlő vetélytársak esetén is a szegényebbet részesítette előnyben. A második szempont az volt, hogy a kincstári bérlet bármely legkisebb részével se lehessen nyereszkedni. A harmadik szempontot követve lehetőleg minden bérlovel személyesen tárgyaltak és szerződtek. Kiküszöbölték a bérlo-társaságok szerepét, mert attól tartottak, hogy ilyenek közbejötté esetleg lehetőséget nyújt arra, hogy a gazdaságilag erősebb a gyengébbet kihasználja.

Földbérletet azoknak juttattak, akik e földön élve, állampolgári és hazafiúi kötelezettségeiknek minden időben, békében és háborúban odaadónak megfeleltek. A rendelkezésre álló földterület keretein belül mindenki kaphatott földet, akinek a földművelés vagy az állattenyésztés volt főfoglalkozása. Hitfelekezetre és nemzetiségre nem tekintettek. További kikötés az volt, hogy a támogatandó földművelést, mint főfoglalkozást sajátmaga üzze. A kincstár a Schönborn-uradalomnak holdanként egységesen 1 firt 80 kr. bért fizetett. A földművelőlakosság a föld minősége és fekvése szerint fizette a bért. A bérösszegeket úgy állapították meg mindig a legalacsonyabban, hogy a kincstári nyereszkedést vagy a további kincstári hozzájárulást kizárva, a földbérletjuttatási akció, az adminisztrációs költségeket is beleértve, önmagát tartsa el, a bérösszeg pedig ne veszélyeztesse a gazdaságos művelést.

A miniszteri biztos megállapításai szerint e hegyvidék lakói a rendelkezésre álló rossz és kevés földet is rosszul művelik, trágyázatlanul hagyják. A gazdaságos művelést a kellő szaktudás hiánya, a hihetetlen telekfelaprózódottság és elszórtság teszik lehetetlenné. A példával való nevelés céljából

¹ Egán Ede 1900 febr. 12-én benyújtott jelentésének 18. lapján. E jelentésre a következőkben I. j. (idézett jelentés) megjelöléssel hivatkozunk.

² I. j. 19. 1.

rövid működése alatt a Verchovinában három mintagazdaságot létesített. A mezőgazdasági kultúra további emelésére gazdasági szakelőadásokat rendezett a kirendeltség a legeldugottab falvakban is. A gazdasági szaktudás emelését szolgálta azzal, hogy Tirolból, Svájcban, Vorarlbergből szakértők betelepítését tervezte Kárpátaljára, akik e vidék népét példával nevelhetik majd.

Egán rámutat jelentésében az ország egyik legnagyobb kihasználatlan kincsére, a havasi legelőkre.

„Alig van ország, mely annyira hivatva volna saját havasainak kihasználására, mint Magyarország, mely körül van véve a leggyönyörűbb havasi legelőkkel, mely havasi legelőterületek összevéve majdnem nagyobb területet képeznek, mint az egész Svájc. Ezen, a mi havasi legelőink kihasználása még sokkal nagyobb mérvű lehet, mint a svájci havasoké.”¹ „A svájci havasoknál a terméketlen terület 28-6, a magyarországi havasoknál 0-5. Ez is mutatja, hogy mennyivel szelídebbek és hozzáférhetőbbek a mi havasaink.”²

„A havasi legelőkön modernebb állapotoknak való fejlesztése és azoknak az ország állattenyésztésével szorosabb összeköttetésbe való hozatala szintén a hegyvidéki miniszteri kirendeltség egyik feladatává tétetett. Ezen utóbbi célt azonban csak úgy érhetjük el, ha nem, mint az eddig történik, az elcsigázott ökröket és juhokat hajtjuk a legelőkre, hanem ha ezen legelőterületekre, tulajdonképpen rendeltetésüknek megfelelően, elsősorban értékes növendékállatainkat hajtjuk fel.

Ezen modernebb állapotnak sine qua non-ja, hogy a havason fedett helyek és istállók legyenek, mert csak úgy lehet az értékesebb tenyészállatokat veszteség nélkül és elkerülésével annak, hogy egy néhány napos havazás az egész legeltetési idény hatását lerontsa, biztosítani. A további havasi kultúra: egyes havasi legelőrészek trágyázása és ezáltal kaszálókká való átváltoztatása, a kövek összehordása, utak készítése stb. mind magától kifolyik az első havasi épület emeléséből, miután csak ezáltal lehet ezen zord vidékeken egy oly kiindulási pontot nyerni, melyből ezen kulturális fejlődést tovább intézni és terjeszteni lehet.”³

A földművelésügyi miniszter által igénybevetett második eszköz az *állattenyésztés* (főleg a marhatenyésztés) *fejlesztése* volt. A jelentésben áttekintett két és negyed év alatt a földművelésügyi minisztérium 1600 drb tenyészüszőt importált e vidékre az apaállatok mellett, hogy a marhaállományt minél hamarabb a kellő színvonalra emelje.

¹ I. j. 31. 1.

² I. 33. 1.

³ I. 34. 1.

„A földművelők az első szállítmánynál 5 évi, az utóbbi szállítmányoknál 4 évi részletfizetésre kapták az importált marhát.

Az első 2-3 éven át csak a vételár 4%-os kamatját, azonkívül egy, kezdetben 2%-ra, későbbben 3%-ra megállapított biztosítási illetéket fizetnek. Ez utóbbira azért van szükség, mert a kiadott marha addig, míg annak ára nincsen kifizetve, természetesen a kincstár tulajdonát képezi (a nép állami üszőnek is nevezi). Addig tehát a felelősség nem a földművest, hanem a kincstárt terheli. Nem lett volna tehát helyes, ha mi azon álláspontra helyezkedtünk volna, hogy addig, míg a földműves az importált marhának mintegy csak haszonélvezője egyedül őt terhelje az esetleges veszteség. Ezen veszteségi százalék alapján évenként befolyó összeg az évi elhullásoknak legnagyobb részét fedezi, úgy hogy a kincstár csak aránylag csekély összeggel járul ezen veszteséghez, a nép ezt meg nem érzi.

A tőke visszafizetése csak az utolsó két évben történik, midőn tehát a marha tulajdonosának már borja és teje, tehát már jövedelme is leendő az importált jószágból s így a tőke kifizetése ezáltal neki lényegesen megkönnyítettik.”¹

Soroljuk fel röviden azokat a feltételeket, amelyek mellett e kirendeltség a marhát a tenyésztőnek eladja:

„A földműves kötelezi magát, hogy a megvett tenyészmarhát a földművelési minisztérium megbízottjának külön írásbeli engedélye nélkül 7 éven át nem fogja sem eladni, sem elcserélni, sem elajándékozni, még az esetben sem, ha a jószág árát és járulékait már kifizette.”

„Mihelyt az importált tenyészmarha megborjazott, azontúl azt családja fenntartására szolgáló azon tehenének fogja tekinteni, mely a törvény értelmében le nem foglalható.”

A vevő kötelezi magát, hogy ha az importált marhától származó egészséges borjút el akarná adni, köteles azt elsősorban a kincstárnak felajánlani. Másnak csak akkor adhatja el, ha a földművelésügyi miniszter megbízottja a megvételt visszautasítja. Ez esetben is csak olyan vevőnek adhatja el, aki ezt az ország határán belül tenyésztésre kívánja használni.

Végül kiköti a szerződés, hogy a marhát télen át meleg, ablakokkal ellátott istállóban kell tartani.

Az állam által e vidéken istápolott tenyészirány a felső inthali borzderes fajtát követi. Ez a marhafajta e vidék klímájához a legjobban tud alkalmazkodni. Nagy tejelőképessége pedig a fejlődő tenyésztés következtében tejszövetkezetek, tejfeldolgozók létesítését és ezzel az egész vidék meggazdagodását vonhatja maga után.

¹ I. j. 36. 1.

„A harmadik eszköz, amely a földművelésügyi miniszter rendelkezésére állott, hogy ezen szegény hegyvidéki népet közgazdaságilag erősítse, pénzügyileg önállósítsa, eddigi elnyomói kezéből kiszabadítsa és saját lábára állítsa: a hitelnyújtás valami oly módjának behozatala lett volna, amely az itteni viszonyoknak megfelelő.

Azok, kik a viszonyokat ismerik, tudni fogják, hogy milyen volt, sőt mai napig (1900) milyen állapotban van a hitelügy ezen hegyvidéken. Földhitel e vidéken egyáltalán nem létezik. Az ország fővárosában nincs pénzügyintézet, mely ezen legkisebb existenciáknak jelzálogkölcsonnt nyújtson s a vidéki pénzügyintézetek (takarékpénztárak, bankok stb.) egybehangzólag képteleneknek mondják intézetüket, hogy oly vidéken egy krajcárnyi hitelt is nyújtsanak, hol minden egyes esetben, melyben erre saját akaratak ellenére magukat rábeszélgették, mindig nagy veszteséggel zárták le a kölcsönműveletet. Ugyanis mihelyt egy parasztbirtok végrehajtás alá került, összefogtak a vidék összes kocsmárosai és egyéb uzsorásai és uralmukat biztosítandó, teljesen értéktelennek nyilvánították az illető birtokot. Az árverés alkalmával tehát összejátszva – potom árban – (tényleg gyakran 20-30 holdas birtokok 10-20 forintért) a kérdéses parasztbirtok a kartell egyik hősének martalékaul esett, az illető pénzügyintézet pedig ilyen ismételt károsítás után természetesen visszavonta kezét a hegyvidéktől.”¹

Ha egy vidéki pénzügyintézet mégis arra határozta el magát, hogy egy kisbirtokra kölcsönt ad, ezt az illető vidék „egyik kereskedő nagyhatalmasságának” jóállásához kötötte. Ezáltal az addig még független, de hitelre szoruló gazdát is a biztos tönkrejutásra kárhoztatta.

Jelzáloghitel teljes hiányában a nép csak személyi hitelre kapott pénzt. A legelterjedtebb minimális kamat 10 forint után hetenként 1 forint volt, tehát egy évre 52 forint, de az esetek nagy részében annak kétszerese, sőt négyszerese is.

Ezen az áldatlan helyzeten szövetkezeti úton lehetett és kellett is segíteni. A különleges viszonyok azonban különleges rendszabályokat írtak elő.

A két és egynegyed évet áttekintő jelentésben Egán az OKH kötelékében, az egész szolyvai járást behálózó 11 hitelszövetkezetet létesített.

A hitelszövetkezetek a rutén területen elsőrendű szerepet játszanak, mert a népet uzsorásaitól szabadítják meg. Ez a körülmény magyarázza, hogy a hitelszövetkezetek létesítése mennyi fáradságot, ügyességet és elszántságot követelt Egántól. Az e téren tapasztalt erélye hívta ki ellene legnagyobb ellenségét, a bevándorolt kazárságot. A helyi kereskedő elem a hitelszövetkezetek alakulásakor hamar észrevette annak fontosságát. Hogy a hitelszövetke-

zetek ne válhassanak számára károsokká, a kereskedő elem arra törekedett, hogy annak falai közé jutva, lábát ott megvesse. Egán azonban e lehetőséget kizárta. Hogy elgondolásait a hitelszövetkezetek útján teljes mértékben érvényesíthesse, magát minden alakuló szövetkezet igazgatóságába beválasztatta. Sőt kikötötte, hogy minden igazgatósági ülésre meghívják és öneki a kölcsönök megítélésénél döntő szava legyen. Ezzel a nagy munkát jelentő, önfeláldozó gesztussal a helyes megindulás célját szolgálta. A helyi vezetők felhatalmazást kaptak, hogy halasztást nem tűrő esetekben saját felelősségükre is adhassanak ki pénzt, nehogy a szövetkezeti tagok ilyen esetekben kényszerűségből a régi uzsorások kezébe kerüljenek. A váltót teljesen kizárták és csak két jótálló kezes aláírásával ellátott kötelezvény alapján folyósítanak hiteleket.

„A kirendeltség közbenjárásával alakított szövetkezeteknél kivétel nélkül a szövetkezet elnöke a lelkész, mert ő a népnek természetes vezetője. A könyvelő nagyobb részét a tanító. Az igazgatósági tagok pedig kivétel nélkül a községek legtekintélyesebb parasztjai, akár tudnak írni és olvasni, akár nem. Ezen rendszer teljesen bevált és én jó lelkiismerettel mondhatom, hogy nincsen Budapesten bankigazgatóság, melyben az egyes kölcsönkérők hitelképessége nagyobb lelkiismeretességgel, nagyobb szakavatottsággal bíraltatnék meg, mint a mi parasztszövetkezeteinknél.”¹

„... hitelszövetkezeteinknek még egy második sajátsága van. Ez az, hogy mi a legnagyobb pedantériával járunk el az iránt, hogy minden egyes kölcsön megszavazása előtt pontosan megtudjuk, hogy mire kívánatik a kölcsön. E célból az egyes igazgatósági tagok kezében vannak előjegyzési ívek, melyekből a kölcsöntkérő tag neve, kezeseinek neve és lakhelye, a kölcsönkért összeg, az általa javaslatba hozott visszafizetési terminusok, főleg a kölcsön felvételének célja a legpontosabban előzetesen beírandók. A kölcsön az igazgatósági gyűlésen csak ezen előkészület alapján szavaztatik meg. Ha az illető azért kéri a kölcsönt, hogy régi uzsorásoknál fennálló adósságaitól megszabaduljon, az esetben nem ő kapja kezéhez a pénzt, hanem az igazgatóság egyik tagja, legtöbb esetben maga az elnök számol el az illető hitelezővel, nehogy a tudatlan és idáig is megrövidített nép ismételen furfangos módon ki játszassék, és ezért mindenkor beköveteli a kölcsönadott összegek nyugtáját, vagy pedig a kölcsönösszeg lefizetését tanuk által igazoltatja. Ha marha beszerzésére kéri a kölcsönt, s az igazgatóság az illető* kölcsönkérőben nem bíz, akkor az egyik igazgatósági tag megbízatik és ez jegyzőkönyvben feljegyzetik, hogy az illetővel menjen a vásárra s a hitelszövetkezeti elnök vagy megbízott veszi meg neki a marhát stb. stb.

¹ I. j. 66. 1.

¹ I. j. 55-1.

Attól pedig, ki a nyert kölcsönt nem a kijelölt célra fordítja, mihelyt ez kitudódik, rögtön visszavonatik a kölcsön, sőt ő esetleg ily esetben a hitelszövetkezetből ki is záratnék.”¹

A rutén akció leghathatósabb fegyvere és legeredményesebb nevelő eszköze a hitelszövetkezet. A hitelszövetkezetek mellé a miniszteri kirendeltség áruraktárakat állított fel, hogy a földművelő népség függetlenségét a mindennapi szükségletek fedezése útján biztosítsa. Ezekre az áruraktárakra a későbbiekben térünk rá. Az áruraktárakkal rendelkező hitelszövetkezetek számára a pénzügyminisztertől italmérési jogot kért. A pálinka ugyanis e rosszul táplált lakosságnak nem élvezeti, hanem elsőrendű élelmicikket jelent. Nagymértékű fogyasztása leköti őket annak, akitől azt beszerzik.

„A nép itt nem a pálinka miatt megy tönkre, hanem azért, mert a pálinka tíz kézen megy keresztül. Mindenik önt hozzá vizet, de hogy mégis erős legyen, vitriolt vagy más maró és egészségellenes anyagokat kever hozzá. A nép fő megrontója e vidéken a kocsmá, azért is, mert itt szokták becsípetni a parasztot, hogy ezen gyermekies gondolkozású és bárgyú nép titkait megtudhassák, s azt kifürkészve, tönkretudhassák. Ott kapja a lelkészek vagy az állami akció egyéb vezérferfiainak részéről nyert tanácsok és utasítások ellen estéknént az újabb bizalmas ellentanácsot, mely az előbbi hatástalanná teszi. Egyszóval, aki a népek pálinkát ad, e vidéken csak az tartja kezében a népet.”²

„A hitelszövetkezetek egész tendenciájával mérőn ellentétben áll az, hogy a hitelszövetkezeti áruraktárak kocsmákká degradáltassanak. Azért egy külön szabályzat által drákói szigorral kívánunk örködni a felett, hogy a hitelszövetkezeti áruraktárakban a poharankénti kimérés meg ne engedtesse, sem pedig egyáltalán egy csepp pálinka ott ne fogyasztassék. De módot akarunk nyújtani a népek, hogy a pálinkához hamisítatlan minőségben juthasson s azt vagy a munkahelyén, vagy otthon fogyaszthassa. És ki akarjuk szabadítani a népet a kocsmák cím alatt fennálló bűnbarlangok rontó hatása alól.”³

Egán összes akciói közül ez ütközött a legjobban a helyi kereskedők ellenállásába. Egész Kárpátalja kereskedőtársadalma megmozdult, hogy ennek a tervnek véghezvitelét megakadályozza. Ennek a tervnek erélyes forszírozása által hívta ki Egán magára a hatalmi állásában fenyegetett kazárságot és emiatt mondták ki rá a felekezeti bosszúátkot, a „hástedtet”, amelyet Egán ugyané napon, 1900 február 12-én a bizottságnak be is jelentett. Halálának soha ki nem derített körülményei adhatnának csak feleletet rá, vájjon nem az átok beváltása oltotta-e ki váratlanul életét.

¹ I. j. 66. 1.

² I. j. 79. 1.

³ I. j. 80. 1.

A negyedik eszköz, amelyet a földművelésügyi miniszter a rutén akció során igénybevett, az *áruraktárak* felállítása volt. Egán kiküldetése előtt a kereskedők nagyrésze úgy kötötte magához az írni, olvasni nem tudó egyszerű népet, hogy vásárláskor nem fogadott el pénzt, tehát hitelt erőszakolt folyamatosan a vevőre. Több év után azonban, mikor a felszaporodott hitel az uzsorakamattal oly magas összeget tett ki, hogy fizetni nem tudta, egyszerűen kiforgatta vagyonából. Ezen a helyzeten segíteni a szövetkezeti áruraktárak hivatottak. Nagy megterhelést jelentene, ha külön hitelszövetkezeti és külön fogyasztási szövetkezeti üzletrészt kellene az egyszerű földműveseknek fizetniök. Ezért a rutén akció kezdeményezésére alakult hitelszövetkezetek a fogyasztási szövetkezeti munkát is magukra vállalták. A hitelszövetkezet akkor életképes, ha a tagok lehetőleg mind ismerik egymást, tehát kis területre terjed ki a szövetkezet tevékenysége. A fogyasztási szövetkezet pedig akkor gazdaságos, ha minél nagyobb területet és szövetkezőt szervez be. Ezt az ellentétet úgy hidalták át, hogy több hitelszövetkezetet tömörítettek egy közös áruraktár felállítására, amely aztán fiókárusító helyeket áhított fel. A fogyasztási szövetkezetek 6-7%-os nyereséggel elégedtek meg. Így megbízható áruikkal, igen alacsony áruikkal az egész vidék közönségét maguknak szerezték meg.

„Különösen kiemelendő, hogy mi csakis készpénzért adunk el s hogy a hitelnyújtás a mi áruraktárainkban teljesen ki van zárva. Ezáltal természetesen kevesebbet adunk el, mintha mi konkurrensaink példája után indulva, hitelbe is adnánk; de célunk lévén a népet erkölcsileg is nevelni, önállósítani s a jövőben is függetleníteni és tekintettel arra, hogy tapasztalat szerint mindenki, akár úr, akár paraszt, aki hozzászokik a kontózáshoz, a kiadások tekintetében könnyelműbben szokott eljárni, mintha minden egyes vételt készpénzzel kell megfizetnie; ezekre való tekintettel nem is lehetett kétség aziránt, hogy e vidéken az egyedül helyes mód: *a hitel teljes kizárása*.

Ellenben felkaroljuk áruraktárainkban az értékesítési üzletet is és hitelszövetkezeti tagjainktól veszünk zabot, tojást és hasonló termékeket, miket ők idáig potom áron kénytelenek voltak eladni.”¹

Eddig tart Egán Ede miniszteri megbízott hivatalos jelentése. Jelentésének további, félhivatalos része arra mutat rá, hogy az akció sikerének és a nyomorral küzdő hegyi lakosság felemelésének érdekében az egyes szakminisztériumok hatáskörében mi tennivaló volna. Így nagyon fontosnak tartja a vadászati törvény megváltoztatását, mert enélkül a vadat tenyésztő nagybirtokok vadjai tönkreteszik a szomszédos törpebirtokosok vetését.

¹ I. j. 90. 1.

A feltétlen erdő- és legelőterületek újból történő alapos megállapítását szintén nagyon fontosnak tartja, mert a régi elavult, részben pedig már eredetileg is rosszul lett felvéve.

A hegyvidéki lakosság anyagi talpraállítása szempontjából a hamis eskü kiirtását alapvetőnek találta, mert e vidék igazságszolgáltatása a hamis eskü miatt az eseteknek szinte 100%-ában kénytelenül a hamis félnek kedvezett. Erre vonatkozólag félhivatalos jelentésének néhány elszomorító sorát közölhetjük:

„Ahol én minden akármilyen igazságtalan és valótlan ügy bebizonyítására kapok 50–50 krajcárért nem egy, de egy félóra alatt 100 tanút, ki kész tanúságának bebizonyítására esküt tenni, ahol pl. Beregben csak az egy Bilke, Máramarosban csak az egy Szaplonca községek neveit említve, a lakosság nagy részénél a hamis eskületevés rendszeres kenyérkereset, amely megyékben taksája van a gyűjtogatásnak aszerint, amint szalma-, zindely- vagy cserépfődeles házat kell felgyűjtani, ahol az útonállás, a rablás és gyilkolás az ezen megtiszteltetésre kiszemelt egyének testalkatához, korához és erősségéhez képest külön progresszív díjazás alá kerül; ahol nemcsak az ellentelű retteg a vádolt bosszújától, ha ellene vallani merne, de hol a gyűjtogatás és gyilkolás veszélye még a bírót is nyíltan fenyegeti; ahol egész nagy vidékeken nincsen senki, aki emlékeznék, hogy sok száz peres eset közt volna csak egyetlen egy is, melyben a szegény paraszt más hitű ellenfelével szemben igazságot nyert volna, ott nehéz, sőt talán lehetetlen a mi nyugati szellemmel szaturált modern törvényeinkkel igazságot szolgáltatni, melyek, ha talán helyesek is az ország nagy részére nézve, de ezen vidékre nézve határozottan végzetesek és tarthatatlanok.

Az igazságszolgáltatásnak legnagyobb rákfenéje működése területén a hamis eskü!”¹

E helyzeten való segítségnek két lehetőségét jelölte meg: vagy a rituális esküt kell újra helyreállítani („esküdjék mindenkinek a maga Istenére”), vagy az esküt ezen a vidéken teljesen törölni kell.

„Még röviden jelzem, hogy nem tudom, vajon mily módon lehet annak elejét venni, de csak azt érzem, hogy okvetlenül szükséges azt is lehetlenné tenni, hogy a szegény, tudatlan és írni sem tudó nép oly szerződést köthessen, melyben a törvény értelmében a felperes által szabadon választandó bíróság ezen élelmes nép által olyan magyarázatot nyerjen, hogy a szegény rutén parasztot, ki gyakran soha életében saját járásának határát át nem lépte, tárgyalásra rendszeresen Edelénybe (Borsod megyébe) vagy Titelre az alsó Dunához idéztetik. Mindkét helység nem légből kapott név, hanem számtalan alkalommal tényleg megtörtént esetek, mit akármikor kész vagyok bebizonyítani.

¹ I. j. 127. 1.

Magától értetődik, hogy akárminő legyen ezen ügy és akármilyen világos legyen az alperes földműves ügye, veszve van, mert a szegénynek, kinek betevő falatja sincs s ki napról-napra keservesen keresi azt a kenyeret, melyből halovány gyermekei tengetik nyomorúságos életüket, teljes lehetetlenség, hogy szegénysége miatt is ily messze és ismeretlen vidékre tárgyalásra menjen; de a hetedik vármegyébe el sem mehet.

Számtalan esetben pedig a szegény paraszt birtoka azáltal vesz el, hogy vele oly szerződést iratnak alá, melyben állítólag birtokából csak egy fél holdacskát ad el, míg csalárd módon a szerződés szövege az egész birtok eladásáról szól. Magától értetődik, hogy ily szerződések megírásánál kell, hogy az illető jegyző is összejátsszék a csalóval. Hihetetlen, hogy ily primitív eszközökkel lehessen ezen népet megcsalni, de biztos tudomásom van róla, hogy sok száz és száz esetben ily módon úszik el még a jómódú, becsületes törekvő, munkaszerető parasztember birtoka is, ki az ő írni-olvasni nem tudásáért, miért ő maga vajmi keveset okozhat, azáltal bűnhődik, hogy földönfutóvá lesz, csak azért, mert bízta és bízni kényszerült abban, aki idáig leginkább foglalkozott bajával.”¹

A belügyminisztérium hatáskörében a bevándorlás ellenőrzését, a kétes existenciák állandó megfigyelését, az állandó és megnevezhető foglalkozás nélkülieknek az ország területéről való kiutasítását elengedhetetlenül szükségesnek tartja. Ezen álláspontjának igazolására, amely álláspontot magánvéleményének jelöl meg, felsorol számos adatot és megtörtént esetet. Így például: „Egy, az ottani vidék már elcsüggedt papságának segítségére más vidékről odaküldött lelkes, kit fent névleg megneveztem, kénytelen volt az éjszakákat nem a paplakásban, hanem a csendőrségnél tölteni, mert nem akarta, hogy – mert az ő életére törnek – az illető pap családja is veszélyeztetve legyen. Már hetek előtt kénytelen voltam az ő életét baleset ellen államköltészen biztosítani, mert ő 5–6 gyermek apja, kik fenntartójuk elvesztése esetében joggal engemet okoznának.”²

Ilyen és ehhez hasonló esetek sorozatát olvashatjuk Egán jelentésében, amelyek rávilágítanak e vidék akkori elszomorító közállapotaira.

Egán jelentését úgy adtuk vissza, hogy e jelentés szelleme, lelkes és őszinte hangja az idézetekből kicsendülhessen. A jelentésnek mozaikszerű összetételét követve azt akartuk bemutatni, hogy Egán minden gondolatába, minden tettebe és szavába teljes lelket adta be. Jelentését nemcsak ésszel, de szívvel is adta elő. Ezt igazolja a jelentés mozaikszerű összeállítása is.

¹ I. j. 130. 1.

² I. j. 130. 1.

Egán Ede e jelentése után már nem sokáig folytathatta apostoli munkáját. Váratlan és körülményeiben soha ki nem derített halála (1901) megakadályozta ebben. Minthogy Egán elgondolásai helyeseknek bizonyultak, a kirendeltség állandó szervezetet nyert. Szerepe kezdeményező és végrehajtó volt. Feladata a bérbeadott területek adminisztrációja, az állattenyésztés fejlesztésének irányítása, gazdasági ismeretek terjesztése, gazdaszervezés, háziipar fejlesztése, stb.

Ami a rutén akció kezdeti ideje és az állandó szervezettel felállított miniszteri kirendeltség között a különbséget tette, az Egán személye volt. A csehek közel húsz év alatt lehetőleg minden magyar emléket ki akartak irtani a ruténföld lakóinak lelkéből. Két magyarnak, Rákóczinak és Egánnak személye azonban minden ilyen támadást kiállt. E két nagy magyar személyéhez fűződő legendák élnek és bizonyítják, hogy a sokat szenvedett, kihasznált, félrevezetett, egyszerű nép hűen őrzi meg azoknak emlékét, kiket egyszer a szívébe zárt. Egán impozáns alakja, határozottsága, akadályt nem ismerő fellépése, meleg szíve ma is él a Verchovina lakóinak szeretetében. Egán személye nemcsak szeretetével, hanem kimeríthetetlen erélyével váltott ki tiszteletet, sőt félelmet is a ruténség köreiben. Erre példaként a következőket említhetjük meg. Egán joggal nagy hibának tartotta, hogy a községi képviselőtestületi üléseket igen gyakran a kocsmákban tartották meg. Ennek az volt a következménye, hogy jóval a kezdés előtt összeült képviselőtestületi tagok az ülés megkezdésére már ittas állapotban voltak és ezáltal a kocsmáros könnyűszerrel érvényesíthette rajtuk keresztül akarátát. Volt azonban nem egy olyan eset is, hogy a községi bíró maga is bevándorolt volt. A községek autonóm irányítása a kocsmákban tartott gyűlések útján a kocsmárosok kezébe került. Egán rendeletet adatott ki a minisztérium által, amely szerint hivatalos gyűléseket kocsmában tartani tilos. E rendelkezés betartását igen szigorúan, saját maga ellenőrizte. Volt rá eset, hogy reggel 3-kor kelt fel, hogy egy 50 km távolságra lévő faluban reggel 8-ra összehívott képviselőtestületi ülést ellenőrizzen. Ehhez azonban az kellett, hogy egy órával előbb már a kocsmát megfigyelhesse, nem itatják-e az embereket. Volt rá eset, hogy a képviselőtestületet bírósul, jegyzősul korbáccsal verte ki a kocsmából. E fellépése nagy félelmet, de ugyanakkor tiszteletet és megbecsülést keltett önmaga iránt. Tudott szeretettel, de korbáccsal is nevelni. Az egyszerű nép tetteinek igazságát és indokoltságát hamar belátta és Rákóczi után második legendás jótévőjeként a szívébe zárta.

A földművelésügyi miniszter Egán Ede gondolatai szerint ezután az ország egyéb hegyvidékein is létesített kirendeltségeket. Így többek között pl. Zsolnán, Eperjesen és Nagyváradon. Ezek a kiren-

deltségek hivatali apparátusukkal szinte kis minisztériumok lettek. Segítségükkel a közigazgatás földművelésügyi ágának *decentralizációját* lehetett végrehajtani. Működésüket a hamarosan kitört világháború nagyon megnehezítette. A békeszerződések által vont határ pedig elvágta működésük támaszait. Az új államok a fiatal és szépen indult intézményeket beszűntették.

Kárpátalja visszatérésével a magyar kormány a hegyvidéki kirendeltség intézményét az ungvári kirendeltség felállításával felélesztette. Egán elgondolása és a világháború előtti sikerek példájából tanulva állíthatjuk, hogy aki az elmúlt húsz év romboló hatását a Kárpátalján kiegyensúlyozni, a ruszinság boldogulásának előfeltételeit megteremteni és az igazi magyar-ruszin gyümölcsöző együttműködést a lelkek mélyéig megalapozni akarja, annak Egán szellemében kell munkához látnia. Egán Ede jelentése negyven év távlatából drámai korképben eleveníti meg a századforduló politikai törekvéseinek hátterét és az Északkeleti Kárpátok lakóinak életét. Szavai úgy hatnak, mintha ma mondaná azokat. Gondolatai ma is élnek és szinte várjuk, mikor támad fel az új Egán Ede, aki esetleg hasonló áldozattal, de biztos győzelemre viszi a gondolatot.

A magyar Szent Koronához visszacsatolt Kárpátalja strukturális bajai a századfordulóval szemben megnövekedtek. A csehek által pártfogolt pravoszlávizmus, az ukrán menekültek beözönlésével az ukrán törekvések elharapódzása, a kommunista tanok elterjedése, a magyarellenes propaganda légkörében felnőtt ifjú generáció, nem egyszer saját felkészületlenségünk a valamikori szomorú viszonyok megjavítási lehetőségeit csak nehezítették. A cseh uralom alatt leállított gyárak a munkanélküliséget növelték és az ingyen juttatásokhoz hozzászoktatták a népet. A cseh érárt követő öt hónapos ukrán uralom az ukrán tanítók segítségével még többet ártott a magyar-ruszin sorsközösségi tudat szempontjából, mint a megelőző 20 év. Nekünk ma lelki válságot élő, az öntudatosodás határán mozgó ruszinsággal kell számolnunk. Ezek a körülmények okozták, hogy jelenleg nincs meg az a nyugodt légkör, amely az eredményes kormányakcióhoz feltétlenül szükséges. Aki tehát ma a ruszinságon segíteni akar, annak a helyzettel számolva, minden lehető és szükséges eszközt igénybe kell vennie. Ha nem veszünk minden eszközt kellő összhangban igénybe, kiadásaink növekednek és sokkal kisebb eredményt érünk csak el. Nem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy a ruszin primitív lelki életet élő szláv nép, amely erősen a hangulatok alapján ítél. Nekünk tehát a lélekre is kell hatnunk.

A néhány éves magyar tapasztalat szerint a falu és város közötti szakadékot a leggyorsabban és a leghatásosabban eddig a női munkatáborok tudták áthidalni. A kezdeti bizalmatlanságot az őszinte

szerepet váltotta fel. Ahol női munkatábor állt eddig Magyarországon, ott a legelkeseredettebbek is újra bíznak a magyar város és falu összebékülésében, tisztelettel és rajongással említik a „pötyös kisasszonyokat”, akik a középosztály falait átlépve szívvel adták vissza a magyarságukban nem bízőknak a hitet. Kárpátalja lelki válságát egy ilyen lelki rohammal lehetne legyőzni. Kárpátalját Egán is szívvel hódította meg. A női munkaszolgálat itt mutathatná meg igazán, milyen erkölcsi nevelő és nemzetépítő hivatás vár rá. Körülbelül négyszáz női munkatábort kellene a jövő nyáron a Kárpátalján felállítani. Pénzbe kerülné, de meghozná a kamatokat, mert igen sok felesleges kiadástól mentené meg az országot, ha lelkileg fogná meg és készítené elő a magyarság ellen nevelt és a magyarságban gyakran csak urat és parancsolót látó ruszinágot.

Kárpátalja gazdasági újjászervezésekor elő kell venni Egán jelentését és kikeresve belőle a még meg nem valósítottakat, a megvalósítás útjára kell azokat terelni. A földek új osztályozása ma is fontos és feltétlenül elvégzendő teendő. Az útépités a gazdasági és kultúrszervezés egyik fő eszköze. Emellett kenyeret jelent a környező lakosság számára. Az utak kulturális jelentőségét nem győzzük eléggé hangsúlyozni, mert nekünk egy magyar-ellenesen nevelt generáció megnyeréséért kell dolgoznunk. Az utak kiépítése az állattenyésztés fejlesztésével megindítandó tejipar és az idegenforgalom megalapozását teszi lehetővé. A vasúthálózat fokozott karbantartása az úthálózat mellett az újraeledő ipar előfeltételét jelenti. Kárpátalja számos gyógyforrása kellő propaganda és tőkebefektetés mellett igen szép forgalmat eredményezne. A két kárpátaljai kitűnő kaolinbánya a magyar porcellánipar szállítójává válhatnék, ha egy kaoliniszapolót létesítenénk. A kaoliniszapoló felállítási költsége körülbelül 300.000 pengő. Ez a kaoliniszapoló a Kárpátalján felállítható papírgyárakat is elláthatná, mivel nemcsak a magyar iszapolt kaolinimportot állíthatnánk le, hanem a papírpar fejlesztése mellett külföldi szállítókká is válhatnánk. A kaolinbányászat fejlesztése a környék munkásainak keresetét, az országnak pedig devizanyereséget jelentene.

Ez azonban csak néhány kiragadott példa az egyébként ismert lehetőségek közül. Kárpátalja kincseinek kihasználási lehetőségét feltárni és összevetni csak úgy lehet, ha különböző szakemberek, mérnökök, mezőgazdák, vegyészek, közgazdák, jogászok, pedagógusok tervszerűen dolgozzák ki a teendőket, megállapítják az összefüggő erők kihasználási lehetőségeit, a sorrendet, elvégzik a talajosztályozást, pontosan elkészítik a talaj-, klíma-, piac-, hiteligeny- stb. térképeket és azokat összevetve állapítják meg a teendőket. A külföldi és

hazai sajtóban nemrégiben megjelent tudósítások szerint ilyen tervszerű munka előkészületei folynak már az arra illetékes minisztériumokban.

A mezőgazdasági népességen a kimondottan mezőgazdasági tervek kidolgozása és végrehajtása mellett, valamint az ismertetett Egán-elgondoláson és a földművelésügyi minisztériumi kirendeltségen túlmenve minden egyes völgy részére (vízvásztótól vízvásztóig) egy-egy felelős miniszteri megbízott (szociális tanácsadó) kinevezésére lenne szükség, aki a neki kiosztott, legfeljebb ötven község minden ügyes-bajos dolgát, teendőit egy előre megadott rendszer szerint felvenné, feltérképezné, a legapróbb részletekig kidolgozná, a használható embereket kiválasztaná, a kívánságokat az illetékes minisztériumokba eljuttatná, a szükséges teendőket javaslat formájában a miniszterek elé terjesztené és a végrehajtást ellenőrizné. Esetleg a rendelkezésre bocsátott munkatársak segítségével a gazdasági szervezést vezetné, oly ügyeket, amelyek elintézését a bürokrácia lassúsága lehetetlenné tesz, elintézne. Az öt völgy miniszteri megbízottait egy központi megbízottnak kellene irányítania.

Egán szellemét látta Kárpátalja lakossága a kárpátaljai szociális tanácsadói intézmény létesítésében, amely személyi kiválasztásában és működési körében Egán akciójának kiterjesztését és részbeni folytatását jelentette. Ez az intézmény egyáltalán nem keresztezi a földművelésügyi minisztérium kirendeltségének munkáját, sőt azt kiegészítve, annak igen hathatós segítséget nyújt.

A hegyvidék ruszin és magyar lakosságának egyszerre történő gazdasági talpraállítása ellenséges oldalról bizonyosan külföldi ellenpropagandát váltana ki. Emellett feltétlenül lennének hazai ellenzői is. Ennek ellensúlyozására, a múltból tanulva, egyidejűleg néhány talpraesett ember útján a külföldi propagandát is ügyesen kell a külföldön kezelni. E megbízottak a külföldön a magyar kárpátaljai akció minden ténykedését a külföldi sajtóban és egyéb eszközökkel ismertetnék, a figyelmet e nemzetközileg is igen jelentékeny terület állapotára és a megoldandó feladataira felhívnák. Nagy hiba lenne a kárpátaljai munkát e segítőeszköz nélkül intézni, mert csak gáncsoskodást és oknélküli nehézségeket támasztanánk önmagunkkal szemben.

Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a faluval foglalkozó hivatalos megbízottak vagy tisztviselők eredményt csak úgy érhetnek el, ha a falu vezetői, pap, tanító, orvos, jegyző stb. mind segítségükre sietnek. E téren a Kárpátalján az átvett tanítószó nagy része sok kívánnivalót mutat, mert a tanítók nagy része passzív viselkedésével nemhogy segítené, hanem nehezíti az őszinte magyar szívvel meginduló segítő munkát. Passzivitásuk érthető, hiszen az átvett tanítószó volt annak idején az ukrán törekvések legfőbb támasza. Nem

várhatjuk tőlük, hogy ma az eddig tanítottakkal éppen ellentétes tanokat hirdessenek. Az átvett tanítóságnak 80%-a, amely lelkileg teljesen távoláll a magyar nemzeti gondolattól, emberileg érthető lelki helyzetben van. Lelki kényszerhelyzetüknek megértése azonban nem mentesíti a magyar állam területén működő tanítóságot az alól a kötelesség alól, hogy a rájuk bízott ifjúságot a magyar állameszme jegyében, ha mindjárt ruszin nemzetiségi öntudatban is, nevelje. Passzív tanítóság nem tudja a fokozott terhekkel dolgozó magyarságot és a lelki válságot élő ruszinságot közös nevezőre hozni. A kárpátaljai tanítónevelés azonnali és gyökeres reformra szorul, amely szintén összefügg a sürgős gazdasági teendőkkel. A ruszinság számára lelkében becsületes ruszin, de a ruszin-magyar történelmi sorsközösség tudatától áthatott *aktív* tanítói karra van szükség.

A tanítóságról szólva nem hallgathatjuk el, hogy a tanítóság lelkes közreműködésének egyik feltétele az lenne, hogy a jelenlegi rendszertől eltérően a hegyek közé kihelyezett és valóban miszsiós munkát végezni hivatott tanító ne kapjon ott kisebb fizetést, mint a városban működő tanító. Ellenkezőleg, magasabb fizetést kellene kapnia, mert ezzel egy kis vagyont gyűjtve, legalább élete végén kárpótolhatná magát azért a lemondásért, amelyet számára a kikülönítés jelent. Megoldása talán úgy volna lehetséges, hogy a messze a hegyekbe küldendő tanító, jegyző, orvos, stb. a városba vagy közvetlen

környékére kapná kinevezését és csak szolgáltatételre kerülne fel valódi állomáshelyére. Ez a megoldás természetesen a síkvidéki kihelyezett tanítóságra is áll. A „nemzet napszamosai” gyönyörű cím, de nem elegendő ahhoz, hogy egy sokgyermekes család minden terhét levegye az apa vállairól. A kikülönített tanító, orvos, jegyző, stb. gyermekeinek neveltetése oly sokba kerül az internátusok, utaztatások révén, hogy azt a fizetések megállapításakor feltétlenül fokozottan számításba kellene venni. A csehek a tanítók fizetésének megállapításánál nagyon jól tudták, hogy a fizetések helyes megállapításával a nemzet napszamosait tényleg lelkesíteni tudják. A lelkes és magyar államhű érzésben *nevelt* tanító, a papság mellett a megújuló Egán-akció nélkülözhetetlen pillére. A visszacsatolt Északkeleti Kárpátok sok teendője fokozottan mutat rá a magyarság nagy problémájára: a *nevelésügyre*. Minden egyéb teendő ennek a függvénye. Minden új gazdasági intézményünk az életben csődöt mond, mindenből adminisztráció lesz, ha az új magyar nevelés módszereit, eszközeit nem keressük meg. A miniszterelnök úr szavaival élve, Magyarország az új feladatok korszakába lépett. Az új feladatok új intézményeket, új szellemet és új embereket követelnek. Új szellemet, új embereket viszont csak új, korszerű neveléssel teremthetünk. E nélkül csak átmeneti foltogatást végzünk, századokat álló alkotásokra azonban nem leszünk képesek.

AZ IPARFELÜGYELET SZERVEZETÉRE VONATKOZÓ NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYTERVEZET

ÍRTA:

VISKI LÁSZLÓ

A feladata magaslatán álló iparfelügyelet nélkül nincs hatékony munkásvédelem – mondotta Harold Butler, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal igazgatója az iparfelügyelők bécsi regionális értekezletének megnyitó ülésén, 1937 május 23-án tartott beszédében. Valóban, a törvényes munkásvédelmi rendelkezések csak akkor érhetik el céljukat, a munkásság szociális viszonyainak javítását, ha végrehajtásukról megfelelő ellenőrzéssel kellő gondoskodás történik. Ez a felismerés vezette az angol törvényhozást, amidőn 1833-ban az iparfelügyelet intézményét életre hívta és ez vezette a többi államokat is, amikor a gyakorlatban jól bevált angol példát követték. A tapasztalatok ugyanis mindenütt megmutatták, hogy szaképzett tisztviselőkből álló, az érdekeltségektől és a

helyi közigazgatástól egyaránt független szakhatóság ellenőrzése nélkül a gazdasági életbe mélyen beleszűrő munkásvédelmi törvények végrehajtása nem biztosítható.

A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal szakszerű irányítása mellett a világháború után a munka nemzetközi szabályozásának új korszaka nyílt meg. Ez a nemzetközi munkaügyi szervezet kezdettől fogva jelentőségének megfelelő figyelemben részesítette az iparfelügyelet intézményét. Alapos tanulmányok után már 1923-ban „ajánlástervezetet” terjesztett az egyetemes értekezlet elé, amelyet az el is fogadott az iparfelügyelet szervezetének nemzetközi zsinórmértékéül. Az ajánlásban foglalt irányelveket a tagállamok túlnyomó része magáévá tette és ennek megfelelően fejlesztette tovább ipar-

felügyeletét. A Hivatal azonban nem érte be ennyivel, hanem a kérdés fontosságának megfelelő érdeklődést tanúsított továbbra is az iparfelügyelet kérdése iránt és arra az elhatározásra jutott, hogy az iparfelügyeletre vonatkozó nemzetközi „egyezménytervezetet” terjeszt a nemzetközi munkaügyi szervezet egyetemes értekezlete elé.

Újabb alapos tanulmányok után beható vizsgálat alá vette azokat az alapelveket, amelyeken a korszerű és hatékony iparfelügyeletnek fel kell épülnie és az így előkészített anyag szakszempontról való megvitatása végett a tagállamok iparfelügyeleteinek képviselőit szakértekezletre hívta össze. Az első regionális értekezlet 1935-ben volt Hágában a nyugateurópai, a másik 1937-ben Bécsben a kelet-európai államok iparfelügyelőinek részvételével. A két regionális értekezlet alapján a Hivatal az iparfelügyelet szervezetére vonatkozó tanulmányt szerkesztett és pontokba foglalta az egyezménytervezetben megállapítandó alapelveket (Fehérkönyv). Az 1939 május 29-ére Genfben összehívott egyetemes nemzetközi iparfelügyelői értekezleten résztvevő 33 állam iparfelügyeletének kiküldöttei 5 napig tartó ülésorozaton alaposan megvitták az eléjük terjesztett anyagot és a gyakorlati szempontokra is rávilágító hozzászólásaik után a Hivatal az egyezménytervezetekre és az azt kiegészítő ajánlástervezetekre vonatkozó kérdőpontokon lényeges módosításokat és kiegészítéseket eszközölt.

Az iparfelügyelet szervezetére vonatkozó összehasonlító tanulmányát és az egyetemes iparfelügyelői értekezlet határozatainak figyelembevételével kidolgozott kérdőívet (Szürkekönyv)¹ a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal az 1939. év őszén eljuttatta a tagállamok kormányaihoz azzal az értesítéssel, hogy az iparfelügyeletre vonatkozó nemzetközi egyezmény tárgyalását az 1940. évi egyetemes munkaügyi értekezlet napirendjének első helyére tűzte ki. Ha az egyelőre kiszámíthatatlan kimenetelű háború az értekezlet megtartása elé nem gördít akadályokat, az egyezmény a folyó évben előreláthatólag már elfogadásra is kerül. Ez annál közelebbről érdekelhet minket, mert a magyar iparfelügyelet alapjául szolgáló 1893. évi XXVIII. törvénycikk helyébe léptendő új iparfelügyelői törvény tervezete rövidesen tárgyalás alá kerül és kétségtelenül nagy előnyt jelent majd, ha e tárgyalás folyamán a nemzetközi egyezmény által megállapított irányelvek már figyelembevehetők lesznek.

Az egyezmény tárgyalását előkészítő nemzetközi iparfelügyelői értekezlet után nagyjában meghatározottnak tekinthetők a tervezett nemzetközi szabályozás irányvonalai. Az értekezleten elhangzott felszólalások rávilágítottak a törvényes munkásvédelem és az iparfelügyelet sok gyakorlati problémájára. A kérdések nemzetközi megvilágításban új árnyala-

tokkal gazdagodtak, de egyben jellegzetesebbé is váltak. Élesebben megnyilatkozott, mint valaha, hogy a törvényes munkásvédelem végrehajtása világszerte ugyanazokkal a nehézségekkel áll szemben és hogy az iparfelügyelet továbbfejlesztésének is azonos utakon kell haladnia.

A nemzetközi iparfelügyelői értekezlet elé terjesztett anyagot a Hivatal harminchat pontba foglalta össze (Liste de points), az alábbi csoportosításban:

- I. A nemzetközi szabályozás szükségessége és a szabályozás módja (1-3.).
- II. A nemzetközi szabályozás alkalmazásának köre (4.).
- III. Az iparfelügyelet feladatköre (5-6.).
- IV. Az iparfelügyelői szolgálat szervezete (7-11.).
- V. Az iparfelügyelet személyzete (12-14.).
- VI. Az iparfelügyelők hatósági jogköre (15-17.).
- VII. A munkaadók és a munkások kötelezettségei (18-19.).
- VIII. Megtorlások az iparfelügyelőket kötelességük teljesítésében akadályozókkal szemben (20.).
- IX. A munkásvédelmi törvényekkel szemben elkövetett kihágások és azok büntetése (21-22.).
- X. Az iparfelügyelők összeférhetlensége és titoktartási kötelezettsége (23-25.).
- XI. A munkaadók és munkások szervezeteinek együttműködése az iparfelügyelettel (26-28.).
- XII. Az iparfelügyelet színvonala és eljárási módszerei (29-32.).
- XIII. Iparfelügyelői jelentések (33-36.).

A Hivatal az alapelvek megállapításánál nagy körültekintéssel és óvatossággal járt el abból a fel-fogásból kiindulva, hogy a nemzetközi szabályozásnak a gazdasági fejlődés különböző fokán álló, eltérő elvek szerint felépített közigazgatással bíró államokra kell kiterjednie és egyes államokat akadályozhatna a nemzetközi egyezmény becikkelyezésében, ha nem eléggé rugalmas, vagy túlságosan messzemenő követelményekhez kellene alkalmazkodniuk. Az egyezmény célja az, hogy bizonyos alapelvek, amelyek az iparfelügyelet hatékony működéséhez és a munkásvédelmi törvények végrehajtásának biztosításához elengedhetetlenül szükségesek, mindenütt érvényesíttessenek, ezen túl azonban lehetővé kell tenni, hogy az egyes államok iparfelügyeletüket a közigazgatási jogrendszerüknek legjobban megfelelő módon szervezhessék meg. Az egyezmény így megállapított kereteit meghaladó kívánalmakat a Hivatal „ajánlástervezetek” formájában kívánja az egyetemes munkaügyi értekezlet elé terjeszteni.

¹ Ismertettük a Szociális Szemle I. számának 38. lapján.

Az iparfelügyelői értekezlet résztvevői megértéssel fogadták a Hivatalnak ezt az álláspontját és ennek megfelelő mérséklettel adták elő a hivatásuk gyakorlása közben szerzett tapasztalataikon alapuló kívánalmaikat. A tárgyalásra kerülő pontok jelentékeny részét észrevétel nélkül, vagy kevés hozzászólás után elfogadták. Egyes pontok tekintetében azonban nagy és termékeny vita fejlődött ki, amelynek eredménye több esetben a Hivatal előzetes állásfoglalásának módosítása volt. Ezekben a pontokban kell felismernünk az iparfelügyelet aktuális gyakorlati problémáit, ezért szociális szempontból közérdekűnek látjuk, hogy az ezek körül kialakult vita eredményét röviden összefoglaljuk.

I. Az iparfelügyelet szervezetének nemzetközi egyezményrel való szabályozása tekintetében az értekezlet egyhangúlag magáévá tette a Hivatal álláspontját, mert elérkezettnek látta az időt, hogy az eddigi ajánlás helyett kötelező érvényű egyezmény szabályozza a kérdést.

A szabályozás módja tekintetében hosszabb vita után az értekezlet úgy határozott, hogy szabad választást kell engedni abban a tekintetben, hogy I. az ipar és a kereskedelem munkafelügyeletét egyetlen egyezmény, 2. két külön egyezmény, 3. a szorosan vett iparfelügyeletet nemzetközi egyezmény, a kereskedelem munkafelügyeletét pedig ajánlás szabályozza. (A bécsi regionális iparfelügyelői értekezlet határozati javaslatot fogadott el, amelyben a felügyeletnek valamennyi kereső foglalkozásra való kiterjesztését és az egyezmény keretében leendő szabályozását javasolta. A genfi értekezlet több felszólalója magáévá tette ezt az álláspontot, de a többség a Hivatal fentebb ismertetett álláspontját fogadta el és nem tartotta még időszerűnek az ilyen messzemenő szabályozást.)

II. A nemzetközi szabályozás alkalmazásának köre tekintetében az értekezlet magáévá tette a Hivatal álláspontját. Eszerint a felügyelet körének túlmerelv meghatározása (valamennyi üzemre, vagy a munkáslétszámtól függően stb.) megnehezítené az egyezmény elfogadását. Ezért olyan szövegezést fogadott el, amely a nemzeti törvényhozásokra bízva törvényes munkásvédelmük kereteinek megfelelően a felügyelet körének meghatározását.

III. Az iparfelügyelet feladatkörének a Hivatal által adott definícióját (a törvényes rendelkezések ellenőrzése) az értekezlet túlmerelvnek és szűk körűnek találta és valamennyi kötelező érvényű munkásvédelmi rendelkezésre való kiterjesztését (rendeletek, kollektív szerződések stb.) javasolta. Ennek megfelelően a meghatározáshoz hozzáfűzött felsorolást is kibővíteni kívánta, hangsúlyozván azonban, hogy ez a felsorolás csak exemplatív lehet és csak olyan mértékben lehet kötelező, amilyen mértékben a nemzeti törvényhozások az illető munkaviszonyt szabályozó rendelkezéseket az ipar-

felügyelet ellenőrzése alá helyezik. A Hivatal a felszólalók aggályait méltányolta és az értekezlet által javasolt szövegmódosítást elfogadta.

IV. Az iparfelügyelői szolgálat szervezetére vonatkozó megállapításokat az értekezlet egyhangúlag elfogadta. Nagyobb vita csak a szakiparfelügyelők (orvos, vegyész stb.) alkalmazása körül alakult ki. Egyesek hangsúlyozták ezek alkalmazásának szükségességét, mások viszont elegendőnek tartották ilyen szakemberek konzultatív bevonását az iparfelügyelet munkájába. Végül is elfogadásra került a Hivatal eredeti szövegezése, amely mindkét módszer alkalmazását lehetővé teszi.

V. Az iparfelügyelet személyzetének kérdésénél az alkalmasság megvizsgálása (szakvizsga, gyakorlonoki próbaszolgálat) és az iparfelügyelők státuszviszonyai foglalkoztatták a felszólalókat. Kifejezésre jutott, hogy a rátermettség és a teljes anyagi függetlenség az iparfelügyelői hivatás teljesítésének elengedhetetlen feltételei. Az elfogadott szöveg e feltételek érvényesítése tekintetében az egyes államoknak tág lehetőségeket nyújt.

VI. Az iparfelügyelők jogkörének megállapítása körül fejlődött ki a legélénkebb vita, jellemzésül annak, hogy ez a kérdés az iparfelügyelői szolgálat ellátásának szempontjából alapvető jelentőségű és a legtöbb államban még nem nyert teljesen kielégítő megoldást. A felszólalások hangsúlyozták a teljes hatósági jogkör megadásának fontosságát, de elismerték, hogy ennek az egyezményrel való kötelezővé tétele nem volna minden állam jogrendszerébe beilleszthető. A munkaadó előzetes értesítését az iparfelügyelői vizsgálatok természete általában nem engedi meg, sok esetben azonban (pl. a honvédelem szolgálatában álló üzemeknél) elkerülhetetlen. E kérdés, valamint az iparfelügyelőnek bemutatandó kimutatások és üzleti könyvek kérdése körül kifejlődött vitában a munkaadói és munkavállalói érdekeltségeknek a Hivatal mellett működő képviselői is élénken résztvettek.

Végül is az értekezlet olyképpen módosított szöveget fogadott el, amely szerint általában biztosítani kell az iparfelügyelőnek a jogot, hogy előzetes értesítés nélkül az üzembe beléphessen (megérkezéséről – ha különleges okok ennek mellőzését nem indokolják – értesíti a munkaadót vagy megbízottját). Joga van továbbá a munkaviszony kérdéseivel kapcsolatban lévő valamennyi kimutatásba és könyvbe betekintést kívánnia és azokból másolatot vagy kivonatot készítenie. Az iparfelügyelők részére üzemi vizsgálataik alkalmával biztosítandó egyéb jogok (alkalmazottak tanúk nélküli kihallgatása, figyelmeztető szövegek kifüggesztésének elrendelése, anyagminták vétele stb.) körül nem alakult ki vita. Több felszólalás foglalkozott azonban az új ipartelepek engedélyezése és az új gyártási eljárások bevezetése körül az iparfelügye-

letnek biztosítandó előzetes hozzászólás jogának kérdésével.

VII., VIII., IX. A munkaadóknak és munkásoknak az iparfelügyelettel kapcsolatos kötelezettségeire, az iparfelügyelőket feladatuk teljesítésében akadályozók megbírságolására és a munkásvédelmi törvényekbe ütköző kihágások esetén követendő eljárásra vonatkozólag a Hivatal által javasolt szöveg ellenvetés nélkül elfogadásra talált.

X. Az egyezmény-tervezetnek az iparfelügyelők összeférhetetlenségére és a hivatalos titok megőrzésére vonatkozó szövegezését az értekezlet egyhangúlag elfogadta. Mindössze abban a tekintetben mutatkoztak aggályok, hogy a titoktartás feljelentés alapján történt vizsgálatoknál nehezen őrizhető meg; nyilvánvaló azonban, hogy az iparfelügyelőnek ilyen esetekben a legnagyobb körültekintéssel kell eljárnia, nehogy egyes munkásokra terelődjék a gyanú, akikkel szemben azután a munkaadó megtorlással élhetne.

XI. A munkaadói és munkásérdekeltségekkel való együttműködésre vonatkozó ajánlást az értekezlet általában helyeselte, de a javasolt „aktív és állandó együttműködés” kifejezésből az aktív szó kihagyását javasolta. Egy felszólaló még ezzel a fogalmazással szemben is aggályát fejezte ki arra való hivatkozással, hogy az iparfelügyelőt esetleg politikai vitákba vonhatják bele.

XII. Az iparfelügyelet színvonalának biztosítása érdekében javasolt feltételek (a hivatalok megfelelő felszerelése, a személyzet kellő létszáma, központi irányítás, az iparfelügyelők diszkrecionális jogának biztosítása) kevés módosítással elfogadásra találtak. A munkaadóknak és a munkásoknak a törvényes munkásvédelmi rendelkezések és baleset-elhárítási, valamint iparegészségügyi tudnivalók tekintetében való felvilágosítására (előadások, kiállítások) vonatkozó ajánlást az értekezlet azzal egészítette ki, hogy kívánatos ezeknek az ismereteknek a technikai oktatás tantervébe való felvétele, mert a munkásvédelemben elsősorban az üzemi mérnökök és a művezetők megértő és szakszerű közreműködésére van szükség.

A vizsgálatok gyakoriságának az egyezményben való megállapítása sok vitára adott alkalmat, mert sem az alkalmazottak száma, sem az üzem „veszélyessége” nem ad megnyugtató támpontot ebben a tekintetben. Pedig kétségtelen, hogy egyes üzemek legalább évenként egyszer való megvizsgálása elengedhetetlen, másoknál viszont csak hosszabb időközökben való vizsgálatra van szükség.

Tekintettel a megnyilatkozott nehézségekre, az értekezlet e tekintetben alternatív megoldásokat fogadott el.

XIII. Az iparfelügyelők tevékenységéről szóló évi jelentések tartalmára vonatkozóan javasolt szöveg csekély módosítással elfogadtatott. A módosítás arra irányult, hogy félreértést kizáró és azonos összehasonlítási alapot nyújtó adatok közöltessenek. A tárgyalás folyamán a Hivatal kilátásba helyezte, hogy a jövőben az egyes államokból hozzá érkező jelentéseket egységesen feldolgozza és kiadja, mert az egyes államok iparfelügyeletei között fennálló jelenlegi csererendszer nehézségeket okoz (az anyag legtöbbször nem teljes, a jelentések különböző nyelven vannak írva).

Napjainkban már általánossá vált a meggyőződés, hogy fejlett iparral bíró államok nem nélkülözhetik a jól megszervezett iparfelügyeletet, mert csak ez biztosíthatja a munkásvédelmi törvények rendelkezéseinek végrehajtását. A fokozottabb védelmet igénylő munkáskategóriák, a nők és fiatalok foglalkoztatásának elterjedése és a rohamos technikai fejlődés folyamán jelentkező új baleseti veszélyek és ártalmak a munkásvédelmi törvényes rendelkezések alkalmazásában jártas és megfelelő technikai felkészültséggel bíró szakközegek ellenőrzési tevékenységét teszik szükségessé, az általános közigazgatástól elkülönített szervezetben.

Az iparfelügyelet intézményét erősen előtérbe állította korunk szociális szemlélete, amely a társadalom megújulásának és egy új gazdasági rend felépítésének szükségességéből fakad. Az iparfelügyeletre a jövő munkájában nagy feladatok várnak; ezek az iparfelügyelet hatáskörének kiterjesztését teszik szükségessé, nemcsak az ellenőrzés kimélyítése, hanem az ellenőrzés körének kiszélesítése irányában is. Az új szociális törvények az alkalmazottak mind szélesebb körére terjesztik ki munkásvédelmi rendelkezéseiket; e rendelkezések végrehajtása szakszerű ellenőrzést kíván. Ezáltal adva van az iparfelügyelet továbbfejlesztésének az iránya is az általános munkafelügyelet felé.

Mindehhez azonban szükség van arra is, hogy a munkásvédelem végrehajtása tekintetében az egyenlő termelési viszonyokat nemzetközi egyezmény biztosítsa, nehogy a nemzetközi piacon „szociális dömping” érvényesülhessen. Várakozással tekintünk tehát az iparfelügyelet szervezetére vonatkozó egyezmény elé, amely hivatva van az iparfelügyelet korszerű továbbfejlesztésének nemzetközi alapjait lerakni.

A SEBÉSZET TÁRSADALMI VONATKOZÁSAI

ÍRTA:
vitéz NOVÁK ERNŐ

Nekünk sebészeknek büszkeséggel telik el szívünk, ha a római sebészek jelmondatára gondolunk: a sebészet isteni művészet. Túlságosan sokat hallunk arról, hogy az utóbbi évtizedekben szakmánk soha nem várt és ezideig nem tapasztalt fejlődési fokot ért el. Ezt nem akarjuk kétségbevonni. Bizonyos, hogy megfelelő javalatok alapján, megfelelően képzett sebész minden szükségessel felszerelve rendkívül áldásos tevékenységet képes kifejtetni. Azt mondtuk, hogy megfelelően képzett sebész. Ebben benne van az, hogy a szakemberek között is bizonyos különbségek vannak. Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy az illető a szakmához nem ért, azt akarjuk pusztán kifejezni, hogy vannak a szakmákon belül is bizonyos elkülönülések, amiket betegeink hasznára lehet kamatoztatni. Nem is olyan nagyon régen egyik legnagyobb orvosi intézményünk felelős vezetőjétől hallottuk azt a sajtóban is szélteben terjesztett kijelentést, hogy orvos – orvos. Minden orvos szerinte egyenlő. Ha így fogjuk fel, büszke jelmondatunk második fele kerül előtérbe: a sebész esendő ember. Csakhogy az az ókori bölcselő kétségen kívül úgy értelmezte ezt a mondást, hogy minden sebészt érhet baleset, ellenben ha az orvosokat nem különböztetjük meg, ha minden orvost minden orvosi feladatra alkalmasnak ítélünk, akkor a sebészettel foglalkozókat csak kivételképpen nem fogja balsiker kísérni.

Korunk egyik legdivatosabb jelszava: a megelőzés. Nemcsak divatos ez a jelszó, de kétségen kívül egyike az orvostudomány legáldásosabb működési területének. Ha sebészi szemmel áttekintjük azt, ami utóbbi években megelőzés érdekében történt, értékelhetjük az illetékes tényezők erőfeszítéseit, de meg kell állapítanunk azt, hogy nem ezt értjük szakmánk határain belül megelőzés alatt. Amíg emberi tudással, emberi erővel kell számolnunk, oktalanság volna százszázalékos eredményt követelni. Oktalanság volna ezért felelőssé tenni azt, aki a gyógyítást végzi, vagy pedig azt, aki az anyagi lehetőségeket számára rendelkezésre bocsátja. Mindenkor tekintetbe kell vennünk, hogy az a beteg szervezet, amelynek kóros életfolyamatait akarjuk befolyásolni, szervek és szövetek csodálatosan finom és harmonikus felépítése, amelyhez viszonyítva még legkíméletesebb beavatkozásunk is aránylagosan durva. További leküzdhetetlen nehézség, hogy minden ember, sőt annak minden szövete másként és másként válaszol a behatásra; így munkánk eredménye teljesen kielégítő sohasem

lehet. Rendkívül távol vagyunk attól, hogy már csak ezzel az ismeretlen lehetőséggel küzdjünk, ma még a kiszámítható, a mérlegelhető tényezők is igen sok kívánnivalót hagynak hátra. A megelőzés a sebészet terén emberéletben, emberi munkaerőben, anyagiakban mérhetetlen megtakarítást hivatott elérni. Ez egyszer kivételesen mi vagyunk könnyebb helyzetben, akiknek kötelessége megfékezni az élt fenyegető, esetleg elemészto veszedelmet. Azok, akiknek gondjaira milliós értékeket képviselő gyárüzemek vannak bízva, már csak saját anyagi érdekük miatt is mindent megtesznek, hogy csirájában fedezzék fel, oltják el a kirobbanó veszedelmet. Ez leggyakrabban nehéz, alig keresztülvihető. Lehetetlenség egy óriási gyárépület minden helyiségébe őrszemeket állítani, akik a rövidzárlatot, az eldobott gyufaszál parázsló tüzét a kezdet kezdetén elfojtsák. De a mi gyárépületünk, a mi gondjainkra bízott értékünk az élő, eszes ember, ha egészségét, életét támadás éri, fenyegeti, eljön hozzánk, jelenti. Az esetek aránytalan nagy többségében legalább is ez történik meg. És amikor a vészcsengő megszólal, amikor a veszedelem még kicsiny, áttekinthető, könnyen korlátozható, megszüntethető, akkor okos és célirányos minden erőnkkel, mind szellemi, mind anyagi felkészültségünkkel síkraszállni a veszedelem: a sérülés vagy betegség ellen.

Munkások ezreit saját vigyázatlanságuk, tökéletlen berendezések, elkerülhetetlen üzemzavarok folytán *baleseti sérülések* érik. Ezek 90 százalékban jelentéktelennek minősített, könnyű kis szúrások, vágások, zúzódások, törések. A milliós város forgatagában, az országutak élénk forgalmában megint csak százan és ezren sérülnek. Igaz, itt már több a súlyos természetű sérülés, de bőséggel akadnak itt is jelentéktelennek minősített, az életet közvetlenül nem veszélyeztető sérülések, törések. A munka és a forgalom, a mindennapi élet megszámlálhatatlan sérültje legnagyobb részét biztosítók és közkórházak ingyenrendelése felé áramlik. Elenyésző kivételként mint magánbetegek kerülnek bizalmi orvosaik kezelésébe. A munkásember legnagyobb kincse két keze épsége és munkája közben leggyakrabban éppen kezén sérül meg. A sérülések, bármily jelentéktelenek, fertőzöhetnek és annak tovaterjedésével komolyan veszélyeztetik az egyén épségét és életét. A vakbélgyulladásról mindenki fél. Ma már gyakran elutasítunk betegeket, akik gyomorrontásuk miatt követelik ép vakbelük eltávolítását. De nagyon kevés ember

tudja, hogy kézfertőzés következtében ugyanannyi ember hal meg, mint vakbélgyulladás következtében. A biztosítók nyilvánvalóan tudják, hogy a kézsérüléseknek 34.2 százaléka állandó keresőképességcsökkenéssel gyógyul. Ez a tömeges állandó keresőképességcsökkenés a nemzeti munkát csökkenti tetemesen. A biztosítókat, helyesebben mondva az államot, a munkaadókat és a munkásokat súlyosan megterheli. Az állandó keresőképességcsökkenés további hatványa, hogy ezek az emberek igen ritkán elégednek meg azzal a járadékkal, amelyet élveznek. Állapotuk javulása vagy az állapothoz való hozzászokás a járadék csökkentésével jár. Ez a másik ok, hogy az illető elégedetlen legyen. Mindez pereknek áttekinthetetlen tömegét jelenti. A pereket megelőzi a baleseti szakértők működése, megelőzi a döntőbíráskodás. A per folyamán a bírósági szakértők jutnak szóhoz, a papírhalmaz áttekinthetetlen tömeggé gyűlik meg, mindez a sérült és a vele foglalkozók idejét emésztí leggyakrabban céltalanul. A keresőképességcsökkenés százalékos megállapítása miatt indított perekben a bíróságok legnagyobbbrészt nem tudnak igazat adni a pereskedőnek, mert lehetetlen és igazságtalan terhekkal az anyagi fedezet nyújtóit megterhelni nem lehet. Társadalmi betegség fejlődött ki, amelynek áldozata minden legkisebb maradandó károsodásból bőséges, végleges életjáradékot remél szerezni. Mindez sújtja a munkának igazi súlyos sérültjeit, nyomorékjait is, akik komoly támogatásra szorulnak. Svájci baleseti kimutatás szerint a baleseti járulékok 51.6 százalékban kéz- és ujj-sérülésre esnek s a legszomorúbb, hogy baleset következtében beálló teljes keresőképtelenség 7-9 százaléka kézsérülésre vezethető vissza. És ezek a kézsérülések csak elenyésző ritkán hatalmas roncsoló sérülések, amelyeknek már keletkezésükkor nyilvánvaló, hogy a végtag elveszett. A kezdet kezdetén jelentéktelen szúrásokról, vágásokról van csak szó. Minden tiszteletünk azoké, akik hatalmas áldozatokkal életrehívták a biztosítók tekintélyes orvosi intézményeit. De ha lapozunk a biztosítók kimutatásában, a baleseti szolgáltatást óriási tehertételként nyomják a sérültek számára kifizetett időleges és állandó kártalanítási költségek. Ha eltekintünk az emberéletben és emberi munkában elérhető takarékoságtól, nem kétséges, hogy óriási méretű anyagi megtakarítást jelenthetne a *sebészi megelőzés*. Az orvosi ténykedés szükségből lehet munka, lehet kellemetlenné tett kötelesség, de ideálisan felfogva: a tudomány és művészet eredője. Ez leginkább a sebészetre vonatkozik. Ha eredményt óhajtunk a sebészettől, akkor meg kell közelíteni a benne rejlő ideális törekvéseket. Már pedig a legjobb indulattal, a legnagyobb megértéssel sem nevezhetjük tudománnyal párosult művészetnek azt az ellátást, amiben a kezdet kezdetén a sérült

munkás vagy a legtöbb forgalmi baleset szenvedője részesül. Az orvos vagy sebész rendelkezhetik a legnagyobb tudományos felkészültséggel, törekedhetnek arra, hogy működése művészi határokig terjedjen, de mindezt meggátolja az időhöz s a betegek számához való alkalmazkodás kényszerűsége. És amikor bajának súlyosbodásával a sérült azokba az intézményekbe kerül, ahol ténylegesen sok mindent megtalál abból, amit a tudomány ma számára nyújtani képes, már legtöbb esetben csak arról van szó, hogy végleges keresőképességcsökkenése kedvezőbben alakuljon. Az a rendelés, amely 25 beteget tökéletesen volna képes ellátni, ennek a számnak sokszorosát látja el a megengedett lehetőségek között. Hogy ez az ellátás nem tökéletes, az egészen természetes. Műtéti beavatkozás mindenkor veszedelmekkel járó, veszedelmeket felidéző, komoly, egyénhez mért ténykedés marad. Valamelyik munkás olajos géppel foglalkozva ujjhegyén szürt sérülést szenved. Talán nem is törődik vele, tovább végzi munkáját. Egy-két napig nem történik semmi változás. Néhány nap múlva ujjja fájni kezd, vörös lesz, duzzadt. Ekkor sebészi rendelőt keres fel, ahol sok hasonló társával együtt várja azt a műtéti beavatkozást, amely hivatott fájdalmától megszabadítani és elterelni felőle azt a veszélyt, amely a fertőzés tovahaladásával kezének épségét, de talán életét is veszélyezteti. A genyedés csak a bőr alatt van. Tudjuk, hogy esetleg a milliméter tört részei választhatják csak el az inhuvelytól, amelybe beletörve, ahová bejuttatva akadály nélkül száguld végig a kézen és kúszik fel alkarján. Hogy ezt a „jelentéktelen” genyedést biztonsággal és eredménnyel sebészileg kezelhessük, szükséges a beteg lefektetése, kezének megtisztítása, a műtéti terület csirtalanítása, a vér odaáramlásának időleges megszüntetése, tökéletes érzéstelenítés, megfelelő csirtalanított felszerelés s a legtöbb esetben segédlet. Mindehhez, ha minden bőséggel ellátva, tökéletesen megszervezve rendelkezésre áll, legalább egy negyedóra kell. De a rendelés egy-órás vagy kétórás, tehát kettős orvosi csoportokat számítva, a bemetszésre kerülők csak egy töredéke lenne így ellátható. Tehát az egész elveszti komoly műtéti jellegét és alkalmazkodik az adottságokhoz. Az álló vagy ülő beteg ujját végigjódózzák, megfagyasztják, belevágnak és máris elkerül az orvos látóköréből, pedig a végtag rögzítése, bekötözése, a betegnek tanáccsal való ellátása legalább annyira fontos orvosi feladat és a betegre nézve legalább annyira döntő tényező, mint maga a bemetszés. Az esetek nagy részében mégsem történik baj, de nem tíz és nem száz, hanem sokkalta nagyobb azoknak a száma, akik évente súlyosabb fertőzéssel kerülnek intézetek kezelésébe és akiknek bántalmuk terjedése kezdetben valószínűséggel megakadályozható lett volna.

Valakinek munkája közben apró fémszilánk fúródik kezébe. Hallott arról, hogy hasonló sérülések veszélyessé válnak, módját ejti, hogy azonnal illetékes sebészi rendelőtintézetet keressen fel. Ideális körülmények között, röntgenernyő alatt néhány perc és egész jelentéktelen műtéti feltárással, a kéz veszélyeztetése nélkül a frissen bekerült idegentest eltávolítható. Emberileg számítva, a kicsiny seb nyolc nap alatt viselőjét munkájában nem zavarja. Ezzel szemben az történik, amit a lehetőségek megengednek. A beteg bemondása, homályos tapintás alapján bemetszés, hosszú és keserves küzdelem után az idegen-test marad ott, ahová jó sorsa elsodorta. Még jó, ha módja van az orvosnak a sebést elzárni, de nem ritkán nyitott sebbel vándorol a sérült rendelésről rendelésre, amíg végül az eredeti vagy a hozzá társult fertőzés kerül a kezelés középpontjába és hónapos kezelés eredményeképpen sikerül a kéz több-kevesebb elnyomódása árán az életet megmenteni. Nem egy esetben az idegen-test még mindig csak későbbi műtéti beavatkozás során távolítható el.

Valaki síkos járdán, munkájából este hazamenve, elesik és eltöri csuklóját. Még jó, ha órákig küldözgetve egyik helyről a másikra, egy egyszerű fasínnal ellátva tölti el az éjszakát. Mire közel egy nap múlva megfelelő kezelésbe kerül, már csak nehezen és tökéletlenül nyújtható neki az, ami a törés után néhány negyedórával könnyen, tökéletesen, hasonlíthatatlanul kevesebb kellemetlenség árán lett volna elérhető. És ha hibásan gyógyult csuklója munkájában zavarja és a nyújtott baleseti járulékkal nincs megelégedve, megindul az ösztönös harc azért, hogy a keze még használhatatlanabbá váljék. Így remél magasabb járadékot elérni. Nem is kell törés hozzá. Láttunk körömágy-gyulladás után oktalan kímélet folytán tökéletesen elsorvadt kezét. Soha semmiféle kezelés, soha semmiféle orvosi tudás az elsorvadt kézizmokat többé nem képes működő állapotba hozni. Emberek százainak a törése kerül kezelésbe olyan helyeken, ahol röntgenvizsgálat nem is történhetik. A gyógyulás hatalmas keresőképességcsökkenéssel zárul, amikor mindezek sokkalta rövidebb idő alatt munkába állíthatók volnának állandó keresőképességcsökkenés nélkül. Ha valahol, úgy a biztosított betegen kell törekedni arra, hogy tökéletes gyógyulást érjünk el, mert a legkisebb kellemetlenség, amelyet a nem biztosított észre sem vesz, felkelti benne a járadékvágyat, ami egész kóros járadékhajhászásig fokozódhatik.

Az utóbbi években magánygyakorlatunkban kezeltünk gerinctöréssel orvost, aki két hónap múlva munkába állt és öt hónap múlva a törés után téli sportot üzött. A legutóbb is kezeltünk magasrangú katonatisztet, aki vezető állásban gerinctörése dacára egyetlen nap szabadságot nem engedélyezett

magának. Ugyanakkor számos biztosított betegre tudunk visszaemlékezni, akiket két hozzátartozó támogat két-három év előtt szenvedett gerinc-sérülés után, akikről úgyszólván erőszakkal kelt lehúzni a fűzőt, amelynek túlzott, oktalan hordása hátizmaik teljes elsorvadásához vezetett. Nincs rá mód, hogy ezeken az elnyomorodott egyéneken lényegesebben változtatni tudjunk.

Egyetlenegy baleseti osztály a baleseti sérülteknek egy töredék részét képes csak ellátni, a többiek szakszerű ellátását biztosítani egyelőre alig lehet. A baleseti sebészet a sebészetnek elkülönült ága, amelyet különleges gyakorlatú orvosok hasonlíthatatlanul jobb eredménnyel képesek üzni, mint az átlag sebész. Módot kellene találni, hogy a *baleseti sebészet* az egyetem keretén belül intézetet, hajlékot nyerjen, hogy így az átlag sebész is módját ejthesse annak, hogy ebben a különleges sebészi ágban magát tökéletesítse.

Millió és millió befektetések történnek egészségügyi intézmények létesítésére. Sajnos, alig hallottunk arról, hogy ezeknek az intézményeknek kiszemelt vezetői néhány ezer pengő segéllyel nekiindulhatnának, hogy tanulmányozzák azt, ami máshol hosszú évek tapasztalatával tökéletesedett. Szép és hasznos ugyan közmondásunk: saját kárán tanul a magyar, de a saját kár emberi munkaképesség és emberi életben számítható le. Nem vagyunk olyan sokan magyarok, hogy ne kellene megragadnunk a tanuláshoz, a tapasztaláshoz minden módját.

Állítólag elegendő kórházi ágy áll rendelkezésre. Gyakorlatilag az a helyzet, hogy beteget, aki gyulladásban lévő lábfejjel az elővárosokból keresi fel a rendelőt, a lehető legnehezebben és akkor is orvosi tekintélyünk feláldozásával lehet csak elhelyezni. Fertőző betegséget igazolunk ott, ahol az nem forog fenn és tudjuk, hogy az illető kórház vezetője nem fogja betegünket elküldeni azért, mert kórisménk nem fedte a valóságot. Nem tudjuk, hogy hogyan van ezekkel az állítólag rendelkezésre álló üres ágyakkal, de azt tudjuk, hogy az intézetek, a közös kórtermek általában véve minden mértéket meghaladóan túlszűfoltak. S itt megint a sebészi megelőzés egyik legszebb feladata bontakozik ki előttünk. A nagy közös kórtermek építési költségei lehetnek olcsók, az ápolószeméllyel való ellátása lehet könnyű, valami halvány előnye is származik annak, hogy műtetre váró betegek gyógyultakkal kerülnek összekötésbe, de mindez elhomályosul azok mellett a mérhetetlen károk mellett, amiket a túlszűfolttság sebészi esetekben jelent. Alig van mód arra, hogy a súlyos, halálos kimenetelű betegségben szenvedőket elkülönítsék. Nem egy olyan beteg hagyja el az intézetet, aki életbevágóan fontos műtetre vár, mert a kórteremben szerinte hasonló megbetegedés miatt

valaki meghalt. Ha egyetlen beteg járványos időben influenzában megbetegszik, végigszágul a betegség a kórtermen, súlyos gyógyszerköltséget, ápolási többletet és esetleg emberéletet kívánva áldozatul. Nem a külföld imádása, midőn a kórházépítetők és fenntartók emlékébe idézzük az angol kórtermet, ahol minden beteg három függöny segítségével elkülöníthető. Jó érzés az orvosnak és kellemes a betegnek, aki nem kénytelen olyankor érintkezésbe kerülni a külvilággal, amikor pihenni akar, vagy egyedül óhajt lenni.

Sebészi eredmények bizonyos fokig a sebészi varróanyagok függvényei. A leggyönyörűbben sikerült műtétek hónapos, sőt éves utókezelést igényelnek, ha a varróanyag nem volt tökéletes. Nem beszélve azokról a maradandó károsodásokról, nem beszélve azokról az életet veszélyeztető szövődésekről, amiket a meg nem felelő varróanyag okozhat. A sebészi varróanyag gyártása megközelítő tökéletességgel csak egészen nagy üzemben lehetséges. Különben legnagyobbbrészt csak arról van szó, hogy a nyersen külföldről érkező anyagot továbbdolgozzák, vagy elosztva csomagolják. *Allami* ellenőrzés alatt, az állam támogatásával megalkotott nagy sebészi *varróanyaggyár* valutáris szempontból jelentős megtakarítást biztosítana és növelné a hazai termékek megbízhatóságába vetett hitet.

Talán a sérvműtét az, amellyel széles néprétegek is megbarátkoztak és amelyre a munkás emberek könnyen rászánják magukat. Nem is olyan ritkán azért, hogy munkanélküli idejükben megfelelő ellátásban részesüljenek. Nem vitás, hogy a sérv csak műtét útján gyógyítható, tehát a műtét elvégzése az esetek legnagyobb részében jogosult. Tévedés azt hinni, hogy midőn a műtéti terület fedő bőr begyógyul, már az egyén maga is gyógyultnak tekinthető. Saját magunk kiterjedt vizsgálatokat végeztünk ebből a szempontból és megállapíthattuk, hogy ahhoz, hogy az elért eredmény tartós legyen, könnyű munkásoknál 6 heti, nehéz munkával foglalkozóknál 12 heti pihenés szükséges. Ezzel szemben gyakorta 2–3 hét múlva a munkás kényszerül újra munkába állni. Az eredmény a sérv kiújulása. A kiújult sérv műtéte nem ritkán csak egy láncszem az utána következő eredménytelen műtétek sorában. Tehát háromheti táppénz volt a megtakarítás, de ráfizette a költséget viselő az egész műtéti költséget, mindazt a költséget, ami a következő műtétekkel jár és azt a számos táppénzes napot, amikor a munkás bántalma következtében ténylegesen munkaképtelen.

Vidéki gyakorlatom alatt meglepetten tapasztaltam azt a végtelen nagy különbséget, ami a vidéki betegek gyógyulása és a városi betegek gyógyulása között fennáll. A sok friss levegő, jó táplálkozás, aránylagos jólét megőrzi a szervezet eredeti hatalmas ellenállását. A városi poros levegő, a

napsugarat sohasem látó, vizes, hideg lakás, a célszerűtlen és elégtelen táplálkozás, az ipartelepek nem mindig elkerülhetetlen ártalmaival örli, letöri a leghatalmasabb szervezeti ellenállást is. Tehát sebészi megelőzés szempontjából is egyike a legjobb befektetéseknek az általános anyagi jólét emelése: egészséges lakások, megfelelő táplálék s az ipari ártalmak lehető kikapcsolása. Gyakran kell erre gondolnom, amikor vérátömlesztések sorozatával, legdrágább gyógyszerekkel, külön beállított ápolószemélyzettel, oxigénpalackok ütegeivel, szóval sokezerpengős költséggel mentünk át leromlott szervezetű betegeket. Mennyivel olcsóbb, mennyivel megfelelőbb lett volna ennek megfelelő lakást, ételmezt biztosítva, munkaképességét és ellenállását megőrizni.

Miután beszéltünk a betegről, beszéltünk az intézményekről, amelyek gyógyítására hivatottak, kell beszélnünk arról az emberről is, aki ezt a gyógyítást végzi. És az ő problémái, az ő helyzete is döntő a sebészi megelőzés szempontjából. Csak néhány napja hallottuk miniszterelnökünk kijelentését, hogy az államhatalom szempontjából kivételeket kell tenni értékes egyénekre nézve, mellékes az, hogy ilyenek hány állást töltenek be, mellékes az, hogy ebből milyen jövedelem származik, fontos egyedül az, hogy az a munka, amit végez, értékes és személye munkája miatt nélkülözhetetlen. Mi, sebészek csak a legnagyobb helyesléssel olvashattuk ezt, de meg kell hozzá jegyeznünk, hogy egyes ritka kivételektől eltekintve, az orvosokra újabb időben, de csakis az újabb időben ezt a tételt nem vonatkoztatták. A közönség fülébe is eljutnak néha-néha azok a vészkiáltások, amiket az orvosi rend hallat, hogy végső lezülését, proletarializálódását meggátolják. Az orvosok, a becsületes, a köz érdekét tekintő orvosok, feltárják nyomorúságukat és emberi életlehetőségeket igényelnek. Nem hallottam hangsúlyozni azt, ami nagy társadalmi vonatkozásokban ebben a kérdésben lényeges. Ha az orvos hős, az orvos önfeláldozó, akkor sem képes megfelelő tudományos felkészültség, felszerelés, biztos megélhetést nyújtó anyagi erőforrások nélkül azt nyújtani a betegnek, amit annak állapota megkövetel és amit tudományunk jelen állása mellett megfelelő körülmények között neki nyújtani lehet. Ha az orvos nem olvas folyóiratokat, ha nincs módjában könyveket vásárolni, nem értesülhet arról, amit az állandó haladás felszínre hoz. A napi hajszájában nem jut hozzá, hogy tudományos egyesületeket felkeressen, ezek néptelenekké és szegényekké válnak. Néptelen előadótermeknek előadója sem igen akad, tehát mindegyre kevesebben dolgoznak igazi idealizmussal azok közül, akiknek körülményeik arra kedveznek. A gondoktól terhelt, mondjuk ki őszintén, nélkülöző orvos a betegével szemben képtelen olyan önfel-

áldozást, olyan megértést tanúsítani, ami gyógyulásához szükséges. A küzdelmes jelen, a bizonytalan jövő mindegyre lazít az etikán, ezt semmiféle fegyelmi bíróság nem tudja meggátolni, jóvátenni. Nem a nagy kisiklásokra gondolok, amelyek imitt-amott hasonló okokra vezethetők vissza, de az általános etikai felfogás lassú, fokozatos lazulására, ami csak időnkint, reflektorfénybe állítva válik kirívóvá. Ez azonban semmiesetre sem szolgálhatja a betegek üdvét. Ha a tanuló ifjúságnak anagi gondoktól mentes tanulási lehetőséget biztosítunk, ha jövője záloga a tudása, ha az állásért folyamodók azt fogják látni, hogy a különböző vitatott jelszavak helyett minden esetben a legegyszerűbb és mindenkiné a javát legjobban szolgáló mérték az irányadó és a legértékesebbek kerülnek a nekik leginkább megfelelő helyekre, akkor az egész orvoskérdés megoldottnak tekinthető. Amíg egypár, megfelelő megélhetést biztosító orvosi állással szemben serege szerepel a bizonytalan jövő mellett szűkös jelent nyújtó állásoknak, addig a protegálásnak, az egymás elleni rágalomhadjáratnak melegágyát találjuk. Addig ellenfelekként állnak egy-

mással szemben a kórházakban nevelt és a klinikáról jövő fiatal orvosok. Ennek az áldatlan harcnak a hősi halottja az érdekek szerint való megítélés.

Néhány képpel óhajtottam megvilágítani a *sebészi megelőzés* kérdéstömegét, amely úgylátszik hazánkban korunk mostohagyermeké. A nagysebészet lehetőségeihez mérten megteszi azt, amit ma tőle kívánni lehet. Tökéletesítések itt is elkelnek. Új intézmények emelése nem indokolja meglévő elhanyagolását, elzüllesztését. Adminisztratív szempontok alárendelendők a beteg ember érdekeinek. Ennek képviselői kizárólag az orvosok lehetnek. De kiépitendő, sürgősen, haladéktalanul megoldandó a *baleseti sebészet* kérdése, amellyel kéz a kézben halad a sérülésekhez csatlakozó vagy egyéb fertőzőes sebészi betegségek ellátása is. Ha a bántalom kezdetén tökéleteset tudnánk nyújtani, mérhetetlen anyagi és munkaerő megtakarítást érhetnénk el és számos emberéletet is sikerülne megmenteni. Csak ne hagyjuk magunkat soha mellékvágányra terelni, hanem törekvésünket vezérelje a legfelsőbb törvény: a beteg ember üdve.

S Z O C I Á L I S F I G Y E L Ő

A MUNKÁSAKADÉMIA MEGNYITÁSA A SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZETBEN¹

ERŐDI-HARRACHBÉLA: Nagyméltóságú Miniszter Úr! Szeretett Munkátestvéreink! Az Országos Szociálpolitikai Intézet telepeivel, amelyekben a gyakorlati szociális munkát végzi, és Központjával, ahol a tudományos munka folyik és ahol jelenleg együtt vagyunk, egy nagy szellemi műhelyt alkot. Ez a szellemi műhely foglalkozik a munka, mégpedig a fizikai munka eredményességének társadalmi feltételeivel és a fizikai munkának a nemzet nagy értékösszeségébe való betagozódásával. Amikor negyedszázaddal ezelőtt ezen a téren elindultunk, láttuk és megállapítottuk, hogy a munka nemcsak Magyarországon, hanem akkor még jórészt Európának jelentékeny részeiben és országaiban is mint áru szerepelt, mégpedig két vonatkozásban. Áru a tőke szempontjából, hogy abban a tőke a termelési költségnek csak egy tényezőjét látta és nem egyszer áru a gyakorlati politikai törekvések számára, hogy azt aprópénzre felváltsa. Amikor ezt megállapítottuk, ugyancsak megállapítottuk azt is, hogy a munkának, mégpedig a fizikai munkának egészen más hivatása, jelentősége és szerepe van a nemzet életében. Ennek a kutatására vállalkoztunk és fogtunk össze a szociálpolitikai intézet szellemi műhelyében. De ahhoz, hogy itt eredményeket érhesünk el és hogy ezt az előbb említett felfogást a nemzeti fejlődés érdekében megváltoztassuk, ami egyáltalán nem akar részünkről szemrehányás vagy

¹ A munkásképzés sorozatos tanfolyamait az Országos Szociálpolitikai Intézet központjában január 31-én nyitotta meg *Varga József* iparügyi miniszter.

számonkérés lenni a múlttal szemben, mert ez szükséges velejárója volt a fejlődésnek, tehát az, hogy a munkának, mégpedig a fizikai munkának a nemzeti értéke kialakuljon és elismert legyen, ennek két feltétele volt. Az egyik az, hogy magában a munkásnépben ébredjen fel a fizikai munka szellemi értékekkel való kiegészítésének a szükségessége, másrészt pedig a technikai tudományok nagyarányú fejlődése és kifejlődése. Egy másik nagy műhelyre és annak nagy eredményeire volt szükség, ahol a munka lombikokkal dolgozott és kereste, vizsgálta, hogy az anyag és az erő összetételéből miként lehet kihozni a termelés számára azokat a nagy energiákat, amely energiák új medret vájtak a nemzetek termelésének és ezzel a nemzetek társadalmi problémáinak is. Egy ilyen nagy laboratóriumban dolgozott Nagyméltóságú Miniszter Úr is. Vizsgálta az energiák alakító és alkotó erejének a lehetőségeit és ebből a műhelyből, amelynek egyik vezérmunkása volt, hívta be a magyar államfőnek, szeretett Kormányzó Urunknak (*lelkes éljenzés és taps*) nagy bölcsessége a nemzeti munka kormányzati műhelyébe, hogy ahhoz, amit ott a lombikokban és a lombikokon keresztül megállapított, alkotó energiáinak megfelelő területet adjon és most nagy feladatokra váltsa fel a tudomány terén szerzett megállapításait.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Rendkívül nagy és felelősségteljes elhivatásra vállalkozott: a gazdaságpolitika és a szociálpolitika egyesítésére. És amilyen vezető embernek ismertük a laboratóriumokban, éppen olyan helyet tölt be most e két feladat egyesítésével a magyar kormányzati munkában. Megalapozta a magyar ipari szociálpolitikát és úgy rakja le annak alapjait,

hogyan nem zavarja a nemzeti termelést és számol annak érdekeivel. Igazolta, hogy a szociálpolitika több mint egyszerű jóléti és jótékonykodó, karitatív munka, ellenben nagy feladat, nagy kötelesség, nagy szervező munka, amely beleszövődik az állam feladataiba és kötelességeibe. Amikor mi ezt őszinte megértéssel látjuk, megértjük e küzdelmeknek a nehézségét s azok az eredmények, amelyeket ezen a téren már eddig is felmutat, ezek a technikus kiváló szaktudásában, az őszinte magyar akarattal (*Éljenezés*) és a magyar munkás testvéri megbecsülésében gyökereznek. (*Úgy van! úgy van! / Lelkes éljenezés és taps.*) Amikor mi a közelmúltban megjelentünk Nagyméltóságodnál, mint a magyar ipari ügyek felelős kormánytényezőjénél, hogy bejelentsük a magyar munkásság egy nagy táborának azt az elhatározott szándékát, amelyet nem egy pillanatnyi elgondolás és lelkesedés váltott ki belőlük, hanem két és fél éven át itt, ebben a Központban szívós kitartással végzett munkának a tapasztalatai váltottak ki, hogy ők igenis olyan készséget és szellemi felkészülést akarnak szerezni maguknak, amely tényleg beépíthető a magyar munkást, a magyar fizikai munkást a magyar nemzeti társadalom élet- és sorsközösségébe. (*Úgy van, úgy van!*) Amikor mi ezt bejelentettük, Nagyméltóságod azt mondta: „a munkásoknak ez a törekvése igazolja az én régi megértésemet a magyar munkások iránt, akiket első alkalommal és első időben Erdélyben végzett mérnöki munkáim során ismertem meg.” És amit Nagyméltóságod akkor látott és tapasztalt, az most itt a mi részünkről nagy erővel jelenik meg és kíván érvényt szerezni a magyar munkás komoly törekvésének és a nemzet életközösségébe való betago-
lásának. (*Úgy van, úgy van!*)

Az Országos Szociálpolitikai Intézet részéről és munkatársi kara nevében tisztelettel köszöntöm Nagyméltóságodat és kifejezem őszinte, szolgálatkész ragaszkodásunkat. Nagyméltóságod fáradtságos kormányzati munkájában reánk mindig, minden vonatkozásban számíthat, törekvéseinek mi őszinte, hű munkatársai kívánunk lenni. Amikor ebben az értelemben az Alapítvány részéről mély tisztelettel köszöntöm, a Munkásakadémia mai megnyitása alkalmából szeretettel üdvözlöm munkástelevéinket. Kérem, méltóztassék megengedni, hogy most a szót átadhassam Vasvári Lajos munkatársunknak, aki ennek a munkaközösségnek elnöke, hogy ő a munkaközösség nevében szóljon Nagyméltóságodhoz. (*Éljenezés.*)

VASVÁRI LAJOS vasmunkás, orsz.-gyűl. képviselő: Nagyméltóságú Miniszter Úr! Ezekben a nehéz időkben, amikor a magyar nemzet történelmet csinál, gyűlt ma össze itt a magyar munkások munkaközössége, hogy ebben a teremben, a Szociálpolitikai Intézet keretein belül, megszerezze a maga számára azokat a közgazdasági és szociális ismereteket, amelyeket – sajnos – a magyar munkásság egésze napjainkban még nagy mértékben nélkülöz. Az, hogy a magyar munkás a tudásnak eme fegyverével felvértezze magát, azért is szükséges, mert az elmúlt történelmi idők, az elmúlt politikai kísérletezések, amelyek húsz évvel ezelőtt a magyar élet területén lezajlottak, nagy árat követettek. Ezekért a kísérletezésekért a magyar munkásság szörnyű árat fizetett. Szörnyű árat, mert egy téves felfogás alapján szembeállították a magyar munkásságot a magyar nemzeti törekvésekkel. Most a magyar munkásság ráeszmélt arra, hogy igenis hozzá kell jutnia az ismereteknek ahhoz az anyagához, amely ismeretek lehetővé teszik a magyar munkásság számára azt, hogy ebben az európai zűrzavarban, amelyet ma a civilizáció él, a magyar munkásság helyesen tudjon tájékozódni és

megtalálja a magyar társadalmi életben a maga helyét. Ezen az új alapon a magyar munkásság fenntartás nélkül szolgálhatja a magyar nemzeti törekvéseket és a magyar fajtának a megerősödését. (*Élénk éljenezés és taps!*)

Ez a magyar munkás munkaközösség, Nagyméltóságú Allamminiszter Úr, amely itt jelen van, minden egyesületi, szervezeti és politikai pártok felett álló munkásokból tevődik össze, akik éppen azért jönnek ide, hogy felvértezzék magukat az ismeretek tárházává), azért, hogy a jövő megpróbáltatásokban ismereteik, tudásuk igénybevételével teljes mértékben szolgálhassák a magyar életet, a magyarság sorsközösségének minden mozzanatát. Ez a munkásság ma itt tisztelettel és örömmel veszi Nagyméltóságod megjelenését és amikor én ma itt a magyar munkás munkaközösség nevében üdvözlöm Nagyméltóságodat, a magyar ipar első munkását, üdvözlöm mint magyar testvért, a magyar fajtához tartozó magyar minisztert, akitől ez a munkásság azt kéri, hogy ezt a becsületes jószándékát és megnyilatkozását jó szívvel méltóztassék venni. Isten hozta Nagyméltóságodat! (*Hosszantartó lelkes éljenezés és taps!*)

VARGA JÓZSEF m. kir. ipariügyi miniszter: Mélyen tisztelt Magyar Testvéreim! Legelső sorban hálásan köszönöm Erődi-Harrach professzor úrnak, kedves barátomnak és Vasvári tisztelt képviselőtársam és barátomnak hozzám intézett üdvözlő szavait. Valóban örömmel vállalkoztam a Munkásakadémia előadás-sorozatának megnyitására, amikor erre megnevezett tisztelt barátaim felkértek. Hangsúlyoztam előttük, hogy igen nagy fontosságot tulajdonítok a munkások továbbképzésének, mégpedig nemcsak szakmai, hanem az általános műveltség körébe vágó ismeretek megszerzése terén is. Egyénileg azért szerez különös örömet számomra a Munkásakadémia előadás-sorozatának megnyitása, mert személyes tapasztalatból ismerem a magyar munkás tudásvágyát. Az előbb Erődi-Harrach professzor barátom hivatkozott arra, hogy amikor megjelentek előttem, mit választottam. Valóban 20-22 esztendővel ezelőtt Erdélyben éveken át éltem munkások között, a legszorosabb kapcsolatban velük. Mindig mélyen megindított az az igyekezet, amellyel hazájuknak minden kérdésüket megismerni törekedtek, lehetőleg mindig többet akartak tudni, mint amennyire feltétlenül szükségük volt. Ott ismertem meg a magyar munkást és közöttük olyan értékeket, amelyeket akkor fiatal fejjel nemzeti értékeknek ismertem fel és közülük egynehányval hosszú időn át levelezésben is voltam, olyanokkal, akik boldogabb, jobb kenyeret keresendő, távoli világreszekbe mentek el elcsatolt hazájukból. Akkor állapítottam meg, hogy a magyar munkástársadalomnak nemcsak a szakmai, hanem azon túl az általános érdekű társadalmi és gazdasági kérdések is érdek-körébe tartoznak. Szabad idejüket szíves-örömmel áldozták fel, ha módjukban volt tanulni és sok vasárnapot töltöttünk el komoly műszaki és gazdasági kérdések megvitatásával. Ott ismertem meg a magyar munkást és az a szeretet és megbecsülés, amelyet bennem akkor keltettek, azóta csak fokozódott. A magyar munkás mindig kiváló volt szakmájában. Nemcsak külföldön tűnt ki szaktudásával, szorgalmával és gyors észjárásával, ami egyébként a magyar faj sajátossága, hanem a magyar ipar megszületésében és kifejlődésében a vállalkozói munka mellett döntő szerepük volt ezeknek a kiváló munkástulajdonosoknak is. Képességeik általában szakmai irányban bontakoztak ki elsősorban és az élet egyéb területei, egyéb vonatkozásai, a társadalmi és gazdasági problémák kevésbé voltak előttük ismeretesebbek. Az egyoldalúság hiányait pedig mindenki érzi,

mert károsan hat az egyénre, de káros a közre is. Káros az egyénre, mert nem ismerve a környezetet, amelyben él, abban mindig többé-kevésbé idegenül érzi magát. Nem ismerve az adottságokat, a történeti fejlődést, a gazdasági lehetőségeket, környezetéről – többnyire vagy könnyen – helytelen képet alkot magának. De káros az egyoldalúság a közre is, mert a nemzet nem nélkülözheti egyetlen tagjának öntudatos és céltudatos munkáját sem a nemzeti célok szolgálatában. Már pedig helyesen szolgálni csak az tudja a nemzeti célokat, aki azokat megfelelően ismeri is. Az egyoldalú szakképzés mellett tehát nagy jelentősége van annak, hogy a felnőtt emberek, azok, akik az élet mindennapi problémáival küzködnek, tájékozódást szerezzenek a fontosabb társadalmi és gazdasági problémákról is. A Munkásakadémia nagy szakavatottságra valló tanulmányi terve meggyőző arról, hogy az elhangzó előadások hasznos tájékoztatást fognak nyújtani sok olyan kérdésben, amelyről eddig a magyar munkásság tárgyilagos előadásban keveset hallott. Nagyon jól tudom, hogy a munkások között sokan nagy szorgalommal művelték magukat és igen nagy olvasottsággal rendelkeznek. Mindenkinek nagy hasznára van azonban az Akadémia általános tájékoztató előadásorozata, mert áttekintést ad és így a már megszerzett ismeretömegek szellemi rendezését mozdítja elő, emellett pedig újabb és újabb kérdések tanulmányozására is serkent. Meggyőződésem, hogy az Akadémia hasznos munkát fog végezni. Köszönetet mondok ezért a munkáért az Akadémia szervezőinek, de köszönetet mondok az előadásorozat hallgatóságának is, akiket tudásvágyuk vezérelt ide. Az eredményért az előadók személye a biztosíték. Eredményes munkát kívánok mindannyiunknak hazánk javára. *(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps!)*

A munkásakadémia tanulmányi terve:

1. Az ember és a világnézet: Havady Barnabás felsőkereskedelmi isk. igazgató.
 2. A szociológia alapkérdései: Horváth Barna egyet. tanár.
 3. Mi a nemzet?: Eszterhás István miniszterelnökségi titkár.
 4. A közösségi tudat a magyar alkotmányban és a Szent Korona tana: Éry Emil főgimn. igazgató.
 5. A gazdasági élet társadalmi szerkezete: Erődi-Harrach Béla egyet. tanár.
 6. Liberalizmus, kapitalizmus, marxizmus, bolsevizmus, fasizmus, nemzeti szocializmus. Előadók: Erődi-Harrach Béla egyet. tanár, Vízny András vármegyei szoc. tanácsadó, Vasvári Lajos országgyűlési képviselő.
 7. A munkásmozgalmak története: Vasvári Lajos országgyűlési képviselő.
 8. A gyáripari termelés főkérdései: Regős Ferenc miniszteri titkár.
 9. A kisipari termelés főkérdései: Dobsa László, az Ipartestületek Orsz. Központjának igazgatója.
 10. A mezőgazdaság helye a nemzeti termelésben.
 11. A munkásnépesség mai tagolódása és kereset szerinti megoszlása a nemzeti termelésben: Lehner Rudolf iparügyi min. fogalmazó.
 12. Az energiagazdaság alapkérdései: Magasházy Béla min. oszt. tanácsos.
 13. Ipari szociálpolitika: Magasházy Béla min. oszt. tanácsos.
 14. Szociális jogvédelem: Biró Balázs egyetemi m.-tanár, közig. bírós.
 15. A munkásszervezés gyakorlati kérdései: Vasvári Lajos országgyűlési képviselő.
- Az előadó- és vitakészség fejlesztése az előadott anyag alapján.

KÁRPÁTALJA KULTÚR-SZOCIÁLIS ÉLETE

I. Az elmúlt húsz év iskolapolitikája

Figyelemmel arra, hogy a húsz év után visszacsatolt Kárpátalján a hivatalos akciók eredményt csak úgy érhetnek el, ha az egész magyar társadalom ismeri a visszatért területek főbb kérdéseit és egyúttal magára is vállalja mindazt, amit vállalni társadalmi feladat, szükségesnek láttuk, hogy néhány számon keresztül Kárpátalja kultúr-szociális történetét és jelenét bemutassuk. Mostani cikkünk az iskolapolitika kérdéseit tárgyalja. A következő számban a gazdasági helyzettel akarunk foglalkozni.

1919-ben a bevonuló csehek Rákóczi népét találták Kárpátalján. E nép rejtegette azt az asztalt, amelyen a menekülő nagy Fejedelem aludt (Vezérszállás stb.), meg volt szentelve az a forrás, melyikből meneküléskor megittatta lovát (Kövesliget), lobogóját pedig templomában őrizte (Apsán a románok). Rákóczi legendás képe, harca, szenvedése és a ruszin nép iránt érzett szeretete betöltötte ennek a népek egész lelki világát, amely mondasorozatot termelt ki Rákócziról. A csehek látva ezt a meleg szeretetet a kezdeti nekiindulás után abbahagyták a Rákóczival kapcsolatos történelmi „átnevelést”.

Hasonlóan tabu maradt Egán Ede személye, akinek idealizmusát, a nép iránti csodálatos szeretetét, a ruszinokért végzett önzetlen munkáját, szorgalmát és meleg szívét a ruszin soha sem tudja elfeledni.

E két szellem megtestesítője lett Kurtyák János képviselő, aki azt az álláspontot foglalta el, hogy a ruszin nép boldogulása a múltban csak a magyar nemzettel való együttélésben volt biztosítva, tehát a jövőben is ez a viszony jelenti jó sorsának biztosítását. A cseh politikai körök Kurtyák ellen ádáz harcot indítottak. Mivel a lakosság nyíltan mögéje állott, cselekedetei és törekvései mintegy megmutatták azt, hogy hol és mit kell különösen „átdolgozniuk”. Ez az átnevelés főleg három arcvonalon folyt: az iskolában, az iskolán kívüli népművelésben és a társadalmi téren.

A négy ruszin és három cseh gimnázium mellett egy magyar gimnázium volt. Magyar tanításhelyű tanítóképző nem volt, de volt három ruszin és egy cseh tanítóképző. Három ruszin és egy cseh kereskedelmi iskola; tizenhét ruszin, tizenöt cseh és két magyar polgári iskola; 440 ruszin, 164 cseh tanításhelyű és 112 magyar elemi iskola gondoskodott Kárpátalján a szláv öntudat felébresztéséről, ápolásáról, új történelemszemlélet, általában új gondolkodásmód kialakításáról. Természetes, hogy az állami magyar iskolákban is történelemrombolás folyt.

Különösen gondot fordítottak a nép fiainak felnevelésére. Az állami internátusokban a benlakók 50–60%-a ingyenes eltartásban részesült. Az egyetemi tanulmányok elősegítésére bizonyos alapok szolgáltak, később ruszin internátusok voltak az egyetemek mellett, így kellett kinevelődnie annak az új értelmiségnek, amely hivatott lett volna a nép vezetését átvenni a csehektől, ami az autonómia elodázásának főoka volt, mert a régi intelligencia magyar kultúrában nevelkedett, „magyaron” s így megbízhatatlan volt.

A cseh politikai körök tudatában voltak annak, hogy az iskolásgyermekek és ifjak nevelésénél fontosabb a felnőtt lakosság gondolkodásának átalakítása, mert az eltelve volt magyar emlékekkel és általában magyar lelkeséggel. Emellett döntően esik latba az a körülmény, hogy a lakosság többségét a felnőttek teszik s mivel

a tanulóifjúság is ideje nagyobb részét otthon, a felnőttek között éli le, az iskola hatását leronthatja, de legalább is gyengíteni tudja a felnőtteknek „más” szellemisége. Ezért különös gondot fordítottak az iskolán kívüli népművelésre. Kárpátalján 14 járási közművelődési tanács működött. Ezek alá 337 helyi közművelődési bizottság tartozott – az összes községek száma 487 volt – s az általuk rendezett előadásokon, az 1935. évben 218.983 egyén vett részt, tanfolyamaikat pedig ugyanebben az évben 5124 egyén látogatta. E kimutatásban nem szerepelnek az iskolák által rendezett s a nagyközönség által is látogatott előadások.

Nagy gonddal szervezték meg a könyvtárakat. Ezeknek száma az 1935. évben Kárpátalján 592-re emelkedett. Ebből 109 magyar, 421 ruszin, 36 cseh, a többi német és román, 98.728 kötettel. A magyar könyvtárakban összesen 30.712, a ruszin könyvtárakban 53.527, a cseh könyvtárakban 12.624 kötettel, Összesen 188.120 kikölcsönzéssel. Ez utóbbiból 99.669 a magyar, 63.694 a ruszin, 22.621 a cseh könyvtárakra esik és évi 54.455 pengő kiadással. A kiadási tétel következőképpen oszlott meg: 10.394 P a magyar, 9015 P a ruszin és 5056 P a cseh könyvtárakra. Figyelmet érdemel, hogy 522 könyvtár (88%) 58.999 kötettel (60%) és 86.024 kikölcsönzéssel (46%) a 2000 lakoson aluli községekre esik. Hasonlóan nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a ruszin családban az iskolásgyermek olvas fel fennhangon, miért is a tanintézetek könyvtárai is nevelték a felnőtteket közvetett módon, ami azonban statisztikailag nem fejezhető ki.

A könyvtárak állományáról megállapítható, hogy sok volt bennük a történelmi jellegű tanulmány, essay vagy regény, valamint az, hogy a pótlásról *központilag* gondoskodtak. Az olvasók a nagyobb községekben és városokban főleg a modern regényt keresték, a falvakban azonban a történelmi regények forogtak közkézen túlnyomó többségben.

A népművelésben nem maradtak meg a nemzeti öntudat felébresztésénél, hanem annak a gyakorlati életben való alkalmazására is gondoltak. Erre szolgált a három ruszin napilap, nem szólva a Prágából járt cseh napilapok óriási számáról, a hat hetilapról, a nyolc folyóiratról. Két nagy kultúregylet dolgozott számtalan fiókkal, úgyhogy nem volt falu kultúregylet nélkül. Amellett társadalmi egyletek, sportegyesületek, a számtalan községben megszervezett fűvös zenekarok, énekarok tevékenykedtek. Ezek némelyike hírnévre tett szert, egyesek külföldi túrára is mentek. Továbbá nagy szerepe volt a filmnek és a rádióknak. Egy néprajzi múzeum (hucul), egy néprajzi egyesület Munkács, színház, négy nyomda s azonfelül számos helyi jelentőségű, de azért hatásában nem lebecsülendő ruszin egyesület működött. Ezekon kívül nagyon sok ruszin élénken működött a csehek vezetésével a cseh egyesületekben (pl. Szokol, Nemzeti Gárda, Csehszlovák Motoristák Egylete stb.). Ez a népnevelés kiterjedt természetesen a katonákra is, akik főleg csehországi garnizonokban szolgáltak.

Az így beléjüknevelt öntudat jellege elsősorban faji: szláv volt. Ez azonban csak keret. A tartalommal, nevezetesen a sajátos népi öntudattal baj volt. Mert az vajjon „oroszl”, „ukrán” vagy különleges „kárpátaljai” legyen-e? Az utolsónak mindaddig, amíg a „faji” érzés nem lesz elég erős, háttérbe kellett szorulnia, magyarbarát lévén. Az első kettő közül az elején az orosz irányzat volt előnyben, hála a bevándorolt orosz emigránsoknak és a régi cseh pánszláv szellem-

nek. Amikor ez az orosz öntudat erőre kezdett kapni s kitűnt, hogy bizalmatlan a cseh politika szándékai iránt, megkezdődött az ukrán nyelvi és politikai irányzat támogatása a menekült és állásba helyezett ukrán emigránsok segítségével. Így azután hamarosan kezdetét vette az az áldatlan nyelvi harc, amely végigkísérte Kárpátalja életét a húsz év folyamán s kihatott a kulturálison kívül a társadalmi, gazdasági és a politikai életre is, megakadályozván az alkotó munkához szükséges összefogást.

A cseh politikai körök feltételezték, hogy az emigráns ukránok, akik, mint földönfutók, náluk keresethez jutottak, feltétlenül cseh érzésűek lesznek, de azok a fiatal-ságba csehellenes ukrán szellemet plántáltak abban a meggyőződésükben, hogy végül is valahogy sikerül megalapítani a századok óta ábrándozott ukrán államot s Kárpátalja annak egy fontos része leend. Amikor ez az ukrán szellem megerősödött, agresszíven kezdett fellépni. Erre a csehek mellőzték őket. Ekkor kezdte bontogatni szárnyait a sajátos kárpátaljai irányzat, mely azonban nem tudott erősödni sem egyik, sem másik irányzat rovására, mivel a hosszú ideig tartó harc mind az orosz, mind az ukrán irányzatnál egy erős kádert nevelt ki, a csoportok gyengébb elemei pedig már elszóródtak a cseh szervezetekben. Ilyen módon nem alakulhatott ki igazi kárpátaljai államnyelv. Az egyik hivatalnok oroszul beszélt, a másik ukránul, a harmadik ruszinul s közben az igazi hivatalos nyelv a cseh volt, azzal az indokolással, hogy nyelvükben a ruszinok sem egységesek. Az áldatlan nyelvi harcnak másik káros kihatása volt, hogy a nem szláv elem nem tudván melyik ruszin nyelvet tanulja, cseh nyelvet igyekezett elsajátítani és gyermekeit cseh iskolákba küldöztette. A főiskolai tanulmányokat úgyis csak csehül lehetett folytatni.

A ruszin lakosság megosztása tökéletes volt. Ugyanegy községben megvolt az orosz és ukrán kultúregylet, egyik gimnáziumban, tanítóképzőben, polgári iskolában oroszul, másikkban ukránul tanítottak. Természetesen ez főleg vagy kizáróan majd csak ukrán, majd meg nagy orosz írókra szorítkozott. Alkotó munka nem folytatható. Ha egy-egy hely egyirányban kikristályosodott, elszigetelve maradt s így összességben véve a két irányzat halálos ellenségként nézett egymással farkasszemmel, a képtelenül nagyvonalú és széleskörű munkára. Egyben megegyezett mindkét irányzat: abban a meggyőződésben, hogy mindezt a cseh politika taktikázása okozta. Ez a meggyőződés volt az a vonzóerő, amely végül is oly közel hozta egymáshoz őket, hogy már-már megkötötték a modus vivendi-t, hogy összefogjanak, de közbejött 1938 őszén az ukrán kormány kinevezése, mely után az ukrán irányzat természetesen nem volt már hajlandó engedményekre.

Az elmondottakból megállapítható, hogy a súlyos problémákat nem okozó, szerény, egyik napról a másikra élő, nemzeti problémák nélküli ruszin nép helyett a tavaly bevonuló honvédeinket nemzeti öntudattal bíró, problémákon rágódó, népi kultúrájában igényes s a cseh politikai taktikázás fortélyait átélő nép lelkesedéssel fogadta. Ma ez a nép lelki válságban él. Benne a régi és a közelmúlt tradíciója harcol egymással. Le Bon szerint a nemzet igazi lényét a múlt, a sírok, az emlékek alapozzák meg. A Kárpátok alatt ma Rákóczi, Egán, Kurtyák szellemei viaskodnak Maszarik, Rozszipál és a Szics-gárdisták szellemével. Ezen túl kell esnünk, hogy kialakulhasson egy tisztult, öntudatos kárpátaljai szellemiség, amely beleilleszkedik a szentistváni állam-eszme keretébe. De e folyamatot siettetnünk kell erőszakos eszközök elhagyásával, mint ahogy a modern

GYÓGYÍTHATÓ...?

Hogy ez a kérdés, a szifilisz gyógyíthatósága, megjelenik és állandó tanulmány tárgya, annak oka a szifilisz ama kórtani tulajdonságában van, hogy a betegség lefolyása igen hosszú és évtizedes lappangás után is észlelhetjük a betegségnek az egyes szervekben való kiújulását. A feltett kérdésre nem ad választ az olyanféle okoskodás, hogy ha például egy 20 éves korában fertőzött egyén 60 éves korában tüdőgyulladásban meghal és addig semmi szifilisz jelenséget nála nem észleltünk, sőt a betegnek felboncolásakor sem észlelünk, a gyógyíthatóság kérdésére a választ azzal üssük el, hogy 70 éves korában még mindig kaphatott volna szifilisz eredetű főütőérgyulladást, ha esetleg életben marad.

A gyakorlati gyógyító orvosi munkának rendje az, hogy a beteg megvizsgálása után felállítjuk a kórismét, majd a kórjóslatot és ezek alapján alkalmazzuk a szükséges gyógyítást. A feltett kérdésre a felelet tehát egybe esik azzal, amikor a kórjóslatot, a prognózist kell felállítanunk. A kór jóslat megállapításában mindenféle betegségnél számos tényezőre kell figyelemmel lennünk. Fertőző betegségek megítélésakor, mint amilyen a szifilisz is, tudnunk kell, hogy a gyógyulás két, a részleteiben előttünk ismeretlen erőnek a mérkőzése, az egyik a *kórokozó baktérium erőssége*, a másik pedig a *szervezet védekező berendezése*. Az eddigi tapasztalatok és megfigyelések alapján annyit kétségtelenül állíthatunk, hogy nem ismerünk olyan szifilisz kórokozó spirochaeta változatot, amely gyógyszereinknek ellenállana, sem olyan szervezetet, amelynél saját védőerő hiányában mindenféle kezelés céltalan és eredménytelen lenne. Annyit azonban tudunk, hogy az egyén legyengült állapota, másféle betegségei, idült mérgezése (alkohol, nikotin) helytelen életmódja a gyógyítást megnehezítik, sőt az említett ártalmak kiküszöbölése nélkül esetleg megakadályozzák. Ezek az ártalmak azonban csaknem mindig megszüntethetők és a szifilisz gyógyíthatóságát döntően csak egész kivételes esetekben befolyásolják.

Az igen nagy irodalomból, nagyszámú kísérleti vizsgálatból nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy egyes spirochaeta törzsek gyógyíthatatlan szifilisz hoznának létre. Elterjedt felfogás az, hogy a trópusokon szerzett szifilisz-fertőzés különösen rosszindulatú és gyógyíthatatlan. A pontos megfigyelések azonban azt igazolták, hogy a betegség kedvezőtlen lefolyásának oka nem a trópusokon elterjedt valamilyen különleges spirochaeta-fajta, hanem az az éghajlati tényezőkből, életmódból, esetleg a civilizáció és egyéni higiéné hiányából adódik.

A szifilisz kórjósolatának s ami ezzel azonos, gyógyíthatóságának legfontosabb tényezője az időpont, amikor a beteg a gyógykezelést megkezdi. A szifilisz lefolyásában kezdeti, korai és késői stádiumot különböztetünk meg. Mindhárom stádium előtt bizonyos lappangási idő van. Legkedvezőbb eredményeket akkor érjük el, amikor a betegek az első lappangási időszakban vagy pedig a kezdeti stádium ama szakában kezdjük kezelni, amikor a vérsavóvizsgálat még negatív eredményt ad. Sok ezerre menő, évekre terjedő, igen gondos megfigyelés szól amellet, hogy a szifilisz ilyenkor egyetlen erélyes kúrával tökéletesen meggyógyítható. Hosszabb ideig tartó kezelés szükséges, amikor a kezdeti stádiumot már pozitív vérsavó-elváltozás kíséri, vagy amikor a beteg már a második lappangási időszakban esetleg korai jelenségekkel, vagy azok lezajlása után a harmadik lappangási időszakban van. A megfigyelések azonban azt igazolják, hogy a szifilisz ilyenkor is – hosszabb kezeléssel ugyan – de tökéletesen meggyógyítható. Az előbbi esetben a gyógykezelés fél évig, az utóbbi esetben egy, esetleg másfél évig tart. Az *Országos Szociálpolitikai Intézet* újpesti anyagán 1928-1935-ben szifilisszel kezelték közül 49 jelentkezett a kezdeti seronegatív szakban és ezeken úgynevezett abortív kúrát végezhetünk. Ezek közül 30 beteg sorsát sikerült a kezelés befejezte után éveken át figyelemmel kísérni. Klinikai kiújulást egyetlen esetben sem észleltünk. Kettő kivételével a vérsavóvizsgálat állandóan negatív maradt. A korai szakban már pozitív vérvizsgálati lelettel, esetleg kiütésekkel 319 beteg jelentkezett. A kórházba utaltak, elköltözőitek leszámításával 173 betegen alkalmazhattuk a szükséges úgynevezett korai maximális kezelést, illetőleg ennyi betegen kísérhetjük figyelemmel további sorsukat. Klinikai kiújulást ezeken sem észleltünk egyszer sem, a vérsavó 4, a gerincfolyadék 2 esetben vált pozitívvá. A szifilisz késői szakában a bőrön, csonton, esetleg belső szervekben a folyamat lényege bizonyos szövetpusztulás, amely hegeképződéssel gyógyul. Amennyiben ez a hegeképződés például a bőrön jelentkezik, az semmiféle működési zavart nem okoz és helytelen lenne a beteget gyógyulatlanak nevezni csupán azért, mert a bőr normális alakelemeinek helyét néhány négyzet centiméter területen hegyszövet foglalta el. Ha azonban ugyanez a hegeképződés a főverőér falán folyt le, vagy esetleg a központi idegrendszer pályáinak egy részét pusztította el, akkor ez a hegeképződés többé-kevésbé súlyos működési zavart okoz és klinikai, gyakorlati értelemben gyógyulásról akkor sem beszélhetünk, amikor a jellemző szifilisz szövetképződés az utolsó nyomig eltűnik a szervezetből és amikor a leggondosabb kórsvetvettani vizsgálat is a fajlagos szifilisz képződés hiányát állapítja meg.

Természetes, hogy ezekben az esetekben semmiféle elképzelhető” gyógyeljárással tökéletes gyógyulás el nem érhető, mert az elpusztult, hegesedéssel helyettesített szöveteket regenerációra bírni és ezzel a zavartalan működést helyreállítani képesek nem vagyunk. Ezek azok a betegek, akik későn, a fertőzés után esetleg évtizedekkel kerülnek szakszerű kezelésbe és az ezeken nyert tapasztalatok keltik azután azt a látszatot, hogy a szifilisz gyógyíthatatlan betegség. Ezeknek száma pedig nem csekély. Az *Országos Szociálpolitikai Intézet* gondozójában 1928-tól 1935-ig felvételre került 2776 szifiliszben szenvedő közül mindössze 20-6 százalék jelentkezett a kezdeti vagy a korai szakban, a többi a harmadik lappangási időszakban, vagy késői tünetekkel s így a mi tapasztalataink szerint a betegeknek mintegy háromnegyed része kiesett az optimális gyógykezelés lehetőségéből. Csaknem minden szakember nagy tapasztalatok

alapján ma mint tételt hangsúlyozza, hogy a szifilisz *tökéletesen, a kiújulások lehetősége nélkül gyógyítható betegség* és a mi megfigyeléseink is ezt erősítik meg. Előfeltétele ennek azonban, hogy a *beteg idejekorán kerüljön orvosi kezelésre* és annak a *gyógyulásig* alávesse magát.

Igen fontos kérdés a szifilisz gyógyulási időtartamának a megállapítása. Régebben öt évben állapították meg azt az időt, amikor a beteget gyógyulnak nyilváníthatjuk, ha a kezelés befejezte után ennyi időn belül kiújulást nem észlelünk. Mai kezeléseink és vizsgálati módszereink mellett ezt az időt lényegesen rövidebbnek vesszük és a kezelés befejezte után a betegnek egy, esetleg három évig tartó megfigyelését elegendőnek tartjuk.

A gyógyulás kérdésének elbírálásakor még meg nem oldott feladat azoknak a rendszerint későn kezelésre kerülő betegeknek megítélése, akiken a legerélyesebb kezeléssel sem válik a vérsavóvizsgálat negatívvá, a betegen azonban hosszas és igen pontos klinikai vizsgálattal sem észlelünk semmiféle kóros jelenséget.

Mindezekből a népegészségügy szempontjából azt a következtetést kell levonni, hogy a szifilisz gyógyítható betegség lévén, a gyógyítást nem lehet a beteg kizárólagos magánügyének tekinteni, hanem törvényes intézkedésekkel kell olyan intézményeket teremteni, ahol a legszélesebb néprétegek megtalálják a gyógykezelés és a gyógyulás lehetőségét.

Somogyi Zsigmond